

118400-

**YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA
TÜRKİYE'NİN YERİ**

Neşe ÜLKER

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-1996

**Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane**

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA TÜRKİYE'NİN YERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Neşe ÜLKER /

Danışman: Yrd.Doç. Dr. Erol KUTLU

Eskişehir-1996

ÖZET

Avrupa Birliği gerek dünyadaki küreselleşme hareketlerine uyum sağlayabilmek gerekse kendi bünyesinde dengeli bir entegrasyon oluşturabilmek amacıyla, bölgelerarası farklılıkları gidermeye yönelik bölgesel politikalar izlemektedir.

Avrupa Birliği, kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Konsey 1990'lı yılların başında Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nı kabul etmiştir. Bu politikanın amacı bölgesel işbirliğini pekiştirmek ve bölgenin kalkınması için gerekli mali kaynakları sağlamaktır.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne giren Türkiye açısından önemlidir. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamındaki "Yatay Mali İşbirliği" şeklinde bölgesel proje ve programlardan Türkiye'nin faydalanması, gelecekte tam üye olabilecek olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne etkinliğini ve uyumunu sağlamada yardımcı olacaktır. Bu etkinlik ve uyumun hızlanması içinde Türkiye'nin çok sayıda ve uygulanabilir nitelikte projelerle Birliğe başvurması gerekmektedir.

ABSTRACT

The European Unity has been following a regional policy for solving the differences between the regions in order to, either to adapt itself to the global activities or to have a balanced integration in its ownself.

The European Unity has been trying to have good relations between the Mediterranean Countries since the foundation of it. The council accepted the "Renewed Mediterranean Policy "at the beginnig of 1990 s. The main aim of this political idea is to strengthen the regional co-operation and to find the suitable financial sources for the development of the region.

The Renewed Mediterranean Policy is very important for the sake of Türkiye which was entered the European Unity and the Customs Unity. The "Horizontal Financial Co-operation", which is in the conception of the Renewed Mediterranean Policy, is about the regional projects and programmes and Türkiye, which will be the real member of the European Unity soon, also derives a profit from then. After having the rights of the European Unity as a real member of it, it can help the adaptation and the activity of Türkiye. In order to accelarate this adaptation and this activity, Türkiye should prepare and present a lot of projects which can be applied easily to the Unity as many as possible.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI	4
1.1. Yapısal Fonlar	5
1.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	5
1.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	6
1.1.3. Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu (FEOGA)	7
1.2. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)	7
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BÖLGESEL POLİTİKALARI	9
2.1. Afrika Karayip ve Pasifik (AKP) Ülkeleriyle İlişkiler	9
2.2. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) İle İlişkiler	11
2.3. Eski SSCB ve BDT Ülkeleri İle İlişkiler	14
2.4. EFTA, Latin Amerika ve Asya Ülkeleri İle İlişkiler	15
3. BÜTÜNLEŞMİŞ AKDENİZ PROGRAMLARI	17
3.1. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Tanımı ve Kapsamı ..	17
3.2. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Kapsamına Giren Faaliyet Alanları	21
3.2.1. Tarım	21

VII

	<u>Sayfa No</u>
3.2.2. Balıkçılık	21
3.2.3. Sanayi ve Hizmetler	21
3.2.4. İnsan Kaynağı	22
3.3. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Amaçları	22
3.4. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Amaçlarına	
Yönelik Uygulamalar	24
3.4.1. Birlik İçi Akdeniz Ülkelerine Yapılan	
Finansal Destekler	24
3.4.2. Birlik Dışı Akdeniz Ülkelerine Yapılan	
Finansal Destekler	27
4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASI'NIN GELİŞİMİ	32
4.1. 1970-1980 Dönemi	32
4.2. 1980-1990 Dönemi	34
4.3. 1990-ve Sonrası	35

BÖLÜM II

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASI KAPSAMINA	
DAHİL ÜLKELER	38
1.1. Avrupa Birliği'ne Dahil Akdeniz Ülkeleri	38
1.1.1. Fransa	38
1.1.2. İtalya	40
1.1.3. Yunanistan	42
1.1.4. İspanya	43
1.1.5. Portekiz	46
1.2. Avrupa Birliği'ne Dahil Olmayan Akdeniz Ülkeleri	48
1.2.1. Magrep Ülkeleri (Fas, Cezayir, Tunus)	48
1.2.2. Maşrek Ülkeleri (Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye)	51

VIII

	<u>Sayfa No</u>
1.2.3.İsrail, Yugoslavya	58
1.2.4.Kuzey Akdeniz Ülkeleri (Malta, Kıbrıs, Türkiye)	63
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ	
AKDENİZ POLİTİKASI	72
2.1. Bütünleşmiş Akdeniz Politikası İle Yenileştirilmiş	
Akdeniz Politikası Karşılaştırılması	73
2.2. Avrupa Akdeniz İşbirliği Ortaklığı	78
2.2.1.Lizbon, Korfu, Essen Zirveleri	79
2.2.2.Cannes Zirveleri	82
2.2.3.Barselona Konferansı-Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	84
2.3. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda Med Programları	89
2.3.1.Med-Campus	90
2.3.2.Med-Urbs	92
2.3.3.Med-Media	94
2.3.4.Med-İnvest	95
2.3.5.Med-Techno	97
2.3.6.Med Migration	97
2.3.7.Medspa	98
2.3.8 Ecos Ouverture Programı	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA TÜRKİYE'NİN YERİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	100
1.1. Ankara Anlaşması	100
1.2. Katma Protokol	101
1.3. Mali Protokol	103

	<u>Sayfa No</u>
1.4. İşçilerin Serbest Dolaşımı	104
1.5. Tam Üyelik Başvurusu	105
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI VE YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA TÜRKİYE'NİN YERİ	107
2.1. Bütünleşmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'nin Yeri	107
2.2. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'nin Yeri	110
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TAM ÜYELİĞİNE ETKİSİ	115
3.1. Gümrük Birliği'ne Etkisi	115
3.2. Tam Üyelğe Etkisi	118
4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE EKONOMİK ETKİLERİ	121
4.1. Genel Ekonomik Bazda	121
4.2. Sektörel Bazda	123
4.2.1. Sanayi	123
4.2.2. Tarım	128
4.2.3. Hizmetler	131
4.2.4. Diğerleri	133
SONUÇ	140
YARARLANILAN KAYNAKLAR	146

TABLÖLAR

Tablo 1 :AKP Ülkeleriyle Yapılan Mali Paket Sözleşmeleri	10
Tablo 2 : 1994 Yılında AB Tarafından PHARE Kapsamında Tahsil Edilen Yardımlar	13
Tablo 3 : 1991-1993 Yılları Arasında TACIS Programı Kapsamında Yaptığı Yardımlar	15
Tablo 4 :Bütünleşmiş Akdeniz Programları Çerçevesinde Sağlanan Mali Yardımların Bölgelere Göre Dağılımı	26
Tablo 5 :AB'nin Akdeniz Ülkelerine Yaptığı Yardımlar	29
Tablo 6 :AB'nin Magrep Ülkeleri İle Yaptığı Mali Protokoller	51
Tablo 7 :AB' nin Maşrek Ülkeleri İle Yaptığı Mali Protokoller	57
Tablo 8 :AB'nin İsrail İle Yaptığı Mali Protokoller	60
Tablo 9 :AB'nin Yugoslavya İle Yaptığı Mali Protokoller	63
Tablo 10 :AB'nin Malta İle Yaptığı Mali Protokoller	65
Tablo 11 :AB'nin Kıbrıs İle Yaptığı Mali Protokoller	67
Tablo 12 :Türkiye'nin Dış Ticareti	69
Tablo 13 :Avrupa Birliği'nin Akdeniz Ülkeleri İle Gerçekleştirdiği Anlaşmalar	70
Tablo 14 :AB'ne Üye Olmayan Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hareketleri (1993-1994)	71
Tablo 15 : 1992-1996 Döneminde Akdeniz Ülkeleri İçin Öngörülen Mali Protokol ve Yatay Mali İşbirliği Oranları	77
Tablo 16 : 1992-1996 Döneminde Akdeniz Ülkeleri için Öngörülen 4.Mali Protokol Oranlarının Ülke Bazında Dağılımı	78

Tablo 17 : 1995-1999 Döneminde Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri İle Akdeniz Ülkelerine Yapılacak Olan Yardımlar	83
Tablo 18 : Med-Campus Programına Katılan Üniversite Adetleri	91
Tablo 19 : Med-Urbs Programının Kapsadığı Alanlardaki Şehir Adeti	93
Tablo 20 : Avrupa Birliği tarafından Med-İnvest Programına Yapılan Yardımlar	96
Tablo 21 : AB'nin Akdeniz ülkelerine Mali Protokollerle Verdiği Krediler	109
Tablo 22 : Türk Medyası'nın 1996/97 MED MEDIA Projelerine Katılımı	135
Tablo 23: Türk Belediye ve Kuruluşlarının 1996/97 Döneminde MED URBS Programına Katılımı	137
Tablo 24 : AB-Türkiye Ticareti.(1967-1994)	137
Tablo 25 : Türkiye ile AB Arasındaki Ticaretin Açılımı	138
Tablo 26 : Türk Vatandaş ve İşçilerinin Ülkelere Göre Dağılımı	138
Tablo 27 : 1970-1994 Yılları Arasında İşçi Havaleleri	139
Tablo 28 : 1994 Yılında Türkiye'ye Gelen Yabancılar	139

GİRİŞ

Avrupa Birliği, pazar büyüklüğü, teknolojik gelişim ve dünya ticareti içinde sahip olduğu pay itibariyle değeriendirildiğinde, bu küresel rekabet ortamından soyutlanması mümkün olmayan bir yapıya sahiptir. Bu genel çerçeve içerisinde Avrupa Birliği, gerek dünyadaki küreselleşme hareketlerine uyum sağlayabilmek, gerekse kendi bünyesinde dengeli bir entegrasyon oluşturabilmek amacıyla, çeşitli bölgeleri arasında mevcut sosyo-ekonomik farklılıkları gidermeye yönelik bölgesel politikalar izlemektedir.

Akdeniz Bölgesi gerek geçmişte, gerekse günümüzde Avrupa Birliği için ekonomik ve siyasal açıdan önem taşıyan bir bölgedir. Bu nedenle Birlik gerek kendi bünyesi içindeki Akdeniz ülkelerine (Fransa, İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz), gerekse Birlik dışındaki Akdeniz ülkelerine (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün, İsrail, Malta, Kıbrıs, Türkiye, Yugoslavya) yönelik özel programlar uygulama gereğini duymuştur.

Birliğin kuzeyli üyelerine oranla ekonomik ve sosyal açıdan daha elverişsiz koşullar içinde olan Akdenizli üyelerinin temel sorunlarını çözümlmek ve bu ülkelerin özellikle de gelişmişlik açısından daha geri düzeyde olan bölgelerinin kuzey ülkeleriyle aralarındaki farkı kapatmak amacıyla 1985 yılında “Bütünleşmiş Akdeniz Programları” adı altında bir politika uygulamaya başlamıştır.

Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın oluşturulmasından öncece Birlik Akdeniz bölgesinin sorunlarını çözümlmeye yönelik çeşitli önlemler almıştır. Fakat zengin kuzey, fakir güney arasındaki gelişmişlik farklarının uluslararası ekonomik krizin başından beri hızla artması Birliğin, genişlemesinden kaynaklanan nedenlerden ötürü bu önlemler yetersiz kalmıştır. İşte bu nedenlerle ekonominin tüm faaliyet alanlarını kapsayacak ve zaman içinde belli bir düzen ve sırayı izleyerek gerçekleştirilecek evrelerden oluşan uzun vadeli ve geniş kapsamlı bir politikaya ihtiyaç duyulmuştur.

Avrupa Birliği'nin Tek Pazar hedefinin giderek yaklaşması ve buna bağlı olarak iç politikada gerçekleştirilen aşamalar ortak dış politikalara da yansiyarak Birliğin dış politikasını ikili ilişkilerden global yaklaşımlara doğru yöneltmiştir. Birlik 1992 yılında "Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nı" yürürlüğe koymuştur. Bu politikanın en yenilikçi özelliği "Yatay Mali İşbirliği" şeklinde bölgesel proje ve programlara yardım getirmesidir.

Avrupa Birliği'nin 1995 yılında gerçekleştirdiği konferansta Akdeniz ülkeleri ile işbirliğinin daha da ileriye götürülerek 2010 yılında serbest ticaret bölgesi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu üye olmayan Akdeniz ülkelerine mali destek sağlanması öngörülmüştür. Bu Türkiye ile olan yapısal mali işbirliğinin 1981'den beri ilk kez akmaya başlayabilecek olması anlamına gelmektedir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın Birinci Bölümünde öncelikle Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını gerçekleştirecek mali araçları, üçüncü ülkelerle ilişkileri kapsamında bölgesel politikaları genel hatları ile alınmaktadır. Daha sonra Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın tanımı, kapsamı, faaliyet alanları, amaçları, bu amaçlara yönelik

uygulamaları ve Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası'nın gelişimi incelenmiştir.

İkinci Bölümde ise Birlik içi ve Birlik dışı Akdeniz ülkeleri incelenmiş, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ve Bütünleşmiş Akdeniz Politikası karşılaştırılması yapılmıştır. Bu bağlamda Yenileştirilmiş Akdeniz politikası'nda Med programları açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümde ise Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri, Bütünleşmiş ve Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'nin yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın Türkiye üzerinde ekonomik etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL POLİTİKALARI

Avrupa ekonomisi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, sanayi ve teknolojinin küreselleşmesi ile bağlantılı olarak büyük değişimlere doğru yönelmektedir. Uluslararasılaşma süreci, sadece Avrupa Birliği (AB) içinde değil, Avrupa'nın uzun süredir bağlarının ve ilişkilerinin bulunduğu diğer ülkeler açısından da büyük bir etkileşime neden olmaktadır.

AB, pazar büyüklüğü teknolojik gelişim ve dünya ticareti içinde sahip olduğu pay itibarıyla değerlendirildiğinde bu global rekabet ortamından soyutlanması mümkün olmayan bir yapıya sahiptir. AB, gerek dünyadaki küreselleşme hareketlerine uyum sağlayabilmek gerekse kendi bünyesinde dengeli bir entegrasyon oluşturabilmek amacıyla, çeşitli bölgeleri arasında mevcut sosyo-ekonomik farklılıkları gidermeye yönelik bölgesel politikalar izlemektedir.

1973 yılından itibaren Birliğin genişlemeye başlaması ve 1995 yılında 15 ülkeyi kapsayan dinamik bir blok halini alması doğal olarak AB içinde önemli değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Konjonktürel krizler ve belirli sektörlerde (demir-çelik, gemi yapımı, tekstil gibi) eskiyen teknolojiye bağlı olarak yaşanan krizler, AB içinde bölgesel kalkınma alanında bir politika oluşturma ve geliştirme ihtiyacı

doğurmuştur. İlk defa 1975 yılında AB bölgesel politikasının temelleri atılmıştır. Böylece AB bölgesel politikasının oluşturulması ile tüm yapısal yardımlar koordinasyonlu bir yapıya ve düzene kavuşturulmuştur. Bu bağlamda AB'nin bölgesel kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla oluşturduğu mali araçlar şöyledir.⁽¹⁾

1.1. Yapısal Fonlar

Yapısal fonlar üçe ayrılmaktadır; bunlardan ilki, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), ikincisi Avrupa Sosyal Fonu (ESF), üçüncüsü ise Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu'dur (FEOGA).

1.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)

1975 yılında Konsey Tüzüğüyle kurulmuştur. Görevleri ise geri kalmış bölgelerin kalkınması, yapısal yenilenmesi ile gerileyen sanayi bölgelerinin dönüşüm ve yeniden yapılanmasına katkıda bulunarak başlıca bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına yardım etmektir.

AB Konseyi, şubat 1988'de Brüksel'de yaptığı toplantıda, yapısal fonlara ayrılan kaynakların 1993'e kadar bir katına çıkarılması konusunda karar almıştır. AB'nin ERDF kaynaklarından ülkelere yaptığı katkıdaki azami sınır olan %55 Portekiz için uygulanmamaktadır. İleride Birliğin tüm gelişmemiş yörelerinin kalkındırılmasına yönelik projelerde de bu sınır kaldırılacaktır. Böylece %75'e kadar giderler Fon'dan karşılanabilecektir.

¹ ÇAKMAK, Bekir, *Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikasının Yapı ve İşleyişi, Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar*, Ankara, Nisan 1990, s.115.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun 1975-1992 yıllarını kapsayan uygulamasında, Fon'dan en fazla yardımı İtalya almıştır. İkinci sırada İngiltere, üçüncü Fransa, dördüncü sırada Yunanistan gelmektedir.⁽²⁾

1.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

Roma Anlaşmasının 123. maddesi ile oluşturulmuştur. Avrupa Sosyal Fonunun asli görevleri ise uzun vadeli işsizlikle mücadele etmek ve genç nüfusun mesleki entegrasyonunu sağlamaya yönelik politikalar gütmektir. Ekonomik ve sosyal birliğin desteklenmesine yardım etmektedir.

Konsey'in 26 Kasım 1970 tarihinde aldığı bir karar gereğince Fon, bir yapı değişimine uğramış ve yeni Sosyal Fon, 1 Nisan 1971'de yürürlüğe girmiştir. Yani Avrupa Sosyal Fonu'nun iki farklı fonksiyonu vardır: Fon bir taraftan Birlik tarafından izlenen politikalar sonucunda ortaya çıkan işsizliği önleyici tedbirleri finanse ederken, diğer taraftan da mevcut yapısal ve bölgesel dengesizliği giderici faaliyetlere yardım edecektir. Bu son faaliyetlere Fon'un katkı payı %50 ile sınırlandırılmıştır. İşsizliği önleyici tedbirleri ise %100 oranında finanse edebilecektir.

1970 yılından itibaren Fon'un sorumluluk ve fonksiyonları giderek genişletilmiştir. 1972 yılından 1986'ya kadar geçen süre içinde Fon'dan yapılan toplam yardımlar 18 milyar ECU'ye ulaşmıştır. Bu Fon'dan en fazla, yardım sağlayan ülkeler, İngiltere ve İtalya'dır. 1973 yılında yardım miktarı 122 milyon ECU'den, 1985'de 2.2. milyar ve 1992 yılında da 5.2 milyar ECU'ye yükselmiştir. ⁽³⁾

² KARLUK, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul, 1996, s.332.

³ KARLUK, s.335.

1.1.3. Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu (FEOGA)

Roma Antlaşmasının 40. maddesine dayanılarak kurulmuştur. Ekonomik ve sosyal birliğin desteklenmesi çerçevesinde ortak tarım politikasının reformu açısından tarımsal yapıların yenilenmesi ve tarımsal bölgelerin kalkınmasının finansmanında başlıca araç olarak kullanılmaktadır. Tarımsal üretim ve dağıtım yapısının modernize edilmesine yönelik bağış şeklinde yardımda bulunmaktadır.

Tarım ve Orman yapısını güçlendirmek ve kalkındırmak, doğa örtüsünü korumak ve kırsal kalkınmayı desteklemek için alınan önlemleri de Fon finanse edebilmektedir.

FEOGA, aslında bağımsız bir fon ise de, Birlik bütçesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bütçe harcamalarının ortalama üçte ikisini kapsar. Bu harcamalar, sanılanın aksine Birliğin gelişmiş üyelerinde daha fazladır. 1986 yılında FEOGA yardımlarının %7.8'i Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi nispeten Birliğin daha az gelişmiş üyelerine gitmiştir. Almanya'nın payı aynı yıl %19.7, Fransa'nın ki ise %24.6 olmuştur. Ortalama olarak Fondan yapılan yardımlardan beşte bir oranında payı İtalya, Fransa ve Almanya; onda bir payı ise İngiltere ve Hollanda almaktadır ⁽⁴⁾.

1.2. Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

Avrupa Yatırım Bankası, sermaye piyasası kaynaklarına başvurarak veya kendi öz kaynaklarını kullanarak, Ortak Pazarın dengeli ve sürekli bir şekilde gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu amaçla Banka kâr amacı gütmeyen çalışarak ekonominin bütün sektörlerine ilişkin aşağıda gösterilen projelerin finansmanını kolaylaştıracak kredi veya garantiler vermekle görevli kılınmıştır.

⁴ KARLUK, s.217.

- Birlik için az gelişmiş yörelerin kalkınmasına yönelik projeleri,
- Üye ülkeler arasında haberleşme ve ulaşımı kolaylaştıran, ekonomik farklılıkları azaltan projeleri,
- Çevre korumasına yönelik projeleri,
- Yerli enerji kaynaklarını geliştiren, petrole bağımlılığı azaltan ve enerji tasarrufu sağlayan projeleri,
- Kırsal kalkınmayı amaçlayan projeleri,
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimini destekleyen projeleri,
- Birlik sanayiın uluslararası rekabetin artması için gelişmiş teknoloji kullanımına ve sanayiın modernizasyonuna yönelik projeleri desteklemektedir.

Maastricht Antlaşması'nın yeni 198e maddesinde ise, EIB'nın kâr amacı gütmeksizin borç ve teminat vererek ekonominin tüm sektörlerinde aşağıda sayılan projelerin finansmanını destekleyeceği belirtilmiştir.

- Az gelişmiş bölgelerin değerlendirilmesini amaçlayan projeler,
- Ortak pazarın giderek kurulmasına bağlı olarak ve gerek boyutları, gerekse doğaları itibarıyla üye devletlerin her birinde mevcut çeşitli finansman araçları ile tamamen karşılanamayan, işletmelerin modernleştirilmesini ya da dönüştürülmesini ya da yeni faaliyet alanları yaratılmasını amaçlayan projeler,
- Çok sayıda üye devlet için, gerek boyutları ve gerekse doğaları itibarıyla üye devletlerin her birinde mevcut çeşitli finansman araçları ile tamamen karşılanamayan ortak yarara hizmet eden projeler.

Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden en fazla yararlanan üye ülke İtalya'dır, bunu İngiltere ve Fransa izlemektedir.

1989-1993 döneminde Avrupa Yatırım Bankası 77.6 milyon ECU tutarındaki projeler için finansman anlaşması yapmıştır. Bunun

%16.5'ne denk gelen 5.0 milyon ECU'lük kısmı, Birlik dışı ülkelere ayrılmıştır. Afrika Karayip ve Pasifik ülkelerinin toplam içindeki payı bu durumda %1.7, Akdeniz ülkelerinin %2.5, Orta Avrupa ve Ortadoğunun %2.2 ve Latin Amerika ile Asya'nın %0.1'dir.

AB'nin bölgesel politikaları kapsamına giren diğer mali araçlar ise Avrupa Kömür ve Çelik Birliği (ECSC) Yeni Topluluk Aracı (NCL) ve EUROTOM' un kredi ve garanti şeklinde yardımlarıdır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA BÖLGESEL POLİTİKALARI

AB' nin üçüncü ülkelere yönelik kalkınma programının başlıca iki parasal kaynağı vardır. Bunlardan birincisi Birlik bütçesinden, ikincisi ise Avrupa Yatırım Bankası özkaynaklarından üçüncü ülkelere ayrılan fonlardır. AB'nin üçüncü ülkelere yönelik ilişkileri aşağıda sırasıyla incelenmiştir. (5)

2.1. Afrika Karayip ve Pasifik (AKP) Ülkeleriyle İlişkiler

AB'nin bazı üyeleri, eski sömürgeleriyle olan sıkı ilişkilerini koparmak istemediklerinden, bu ülkelerle olan ilişkilerini tercihi anlaşmalar çerçevesinde sürdürme yoluna gitmişlerdir. 1960'lı yıllardan sonra sözkonusu eski sömürgelerin çoğunun bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte Birlik ile 19 Birleşik Afrika ve Malagasy ülkesi arasında Yaounde Anlaşması imzalanmıştır. Sözkonusu Anlaşma kapsamında, Birlik mallarının Afrika ülkelerine serbestçe girişi, Afrika ülkelerine de AB piyasasına giriş kolaylıkları sağlanması hedeflenmiştir. Beş yıllık bir süreyi kapsayan 1965'te yürürlüğe giren Anlaşma, 1970 yılında ikinci Yaounde Anlaşması ile yenilenmiştir.

5

Avrupa Birliği ve Türkiye, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, "Ankara, Ocak 1996, s.81-116.

1971 yılında yürürlüğe giren AB ile Güney Sahra Afrika ülkeleri (Kenya, Uganda, Tanzania) arasında Arusha Anlaşması imzalanmıştır.

1973 yılında AB'ye İngiltere'nin katılmasıyla İngiliz Uluslar Topluluğu'na dahil 46 AKP ülkesi ile 1975 yılında tercihli ticaret ve işbirliği anlaşması niteliği taşıyan Lôme Anlaşması imzalanmıştır. Son olarak 15 Aralık 1989 tarihinde III Lôme Anlaşması'nı imzalayan 66 AKP ülkesine ilave olarak, Haiti ve Dominik Cumhuriyeti ile IV. Lôme Anlaşması imzalanmış, 1 Ekim 1991'de yürürlüğe girmiştir.

IV. Lôme sözleşmesi 10 yıllık bir dönemi içine almakta ve ilk beş yıllık süreyi kapsayan bir mali protokol de içermektedir. Birliğin 30 yıllık dönemde mali destek sağladığı AKP ülke sayısı 20'den 68'e, destek tutarı ise 15 kat artarak 800 milyon ECU'den 12 milyar ECU'ye ulaşmıştır. (6)

Tablo 1: AKP Ülkeleriyle Yapılan Mali Paket Sözleşmeleri

Sözleşme (1)	Süre (2)	Toplam Mali Destek	Krediler Toplamı	
			AYB Özkaynak	Bütçe Kaynaklı
Yaounde I (20 Afrika Ülkesi)	1964-1989	800.0	51.1	48.8
Yaounde II (20 Afrika Ülkesi)	1970-1975	1.000.0	95.0	93.2
Lome I (46 AKP+13) Sonradan Katılma)	1976-1980	3.559.5	397.0	101.5
Lome II (63 AKP Ülkesi)	1981-1985	5.716.0	612.5	285.4
Lome III (66 AKP Ülkesi) (1)	1986-1990	8.500.0	1.100.0	1.200.0
Lome IV (68 AKP Ülkesi) (1)	1990-1995	12.000.0	1.200.0	825.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.89.

AKP ülkelerinin üzerine IV. Lôme kapsamında sanayi alanında işbirliği hususuna daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu anlaşma kapsamında ağırlıklı olarak vurgulanan konular ise şöyledir; Sektör içi sanayilerde işletmelerin gelişmesi, istihdamın yaratılması, teknoloji transferi, sanayi alanında eğitim, AKP ve AB sanayi işletmeleri arasında

⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, s.88.

işbirliği, Küçük Orta Boy İşletmeleri (KOBİ) güçlendirme, AKP sanayi ürünlerinin pazarlanması, bir işletme kültürünün geliştirilmesine olanak sağlayacak hukuki mali ve ekonomik reformların desteklenmesi şeklindedir.

2.2. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) ile ilişkiler

Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan reform hareketleri Batı Avrupa'da yeni strateji arayışlarına zemin hazırlamıştır.

1989 ve 1990 yıllarında MDAÜ'nde yaşanan tarihsel, demokratik, ekonomik değişikliklerin AB bünyesinde yarattığı heyecan sayesinde AB ile MDAÜ'nin arasındaki ilişkiler hızlı bir gelişme süreci içine girmiştir. Bu arada Batılı Sanayileşmiş Ülkeler Grubu (G-24), pazara giriş mali ve teknik yardım, makroekonomik yeniden yapılanmanın iyileştirilmesi amacıyla tedbirler almaya başlamıştır. AB, PHARE programını, MDAÜ'ni kapsayan, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nı (EBRD) kurmuş, Avrupa Siyası İşbirliği çerçevesinde deklarasyonlar yapmış ve son olarak önce Macaristan, Polonya, Çek ve Slovakya Cumhuriyetleri ile ardından Romanya ve Bulgaristan ile ikinci nesil anlaşmalar olarak nitelendirilen Avrupa Anlaşmaları imzalamıştır.

G-24'ler, ilk kez Temmuz 1989'da Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak "PHARE" programı adı altında bir yardım programını yürürlüğe koyarak, bu ülkelere mali ve teknik yardımda bulunmaya başlamıştır. PHARE programı kapsamında Temmuz 1990'da Bulgaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya, Ocak 1991'de Romanya dahil edilmiştir. Daha sonra Arnavutluk ve son olarak da Estonya, Letonya, Litvanya programa dahil edilmiştir.

Doğu Avrupa'daki gelişmelere AB açısından bakıldığında en önemli olayın Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi olduğu görülmektedir. Kasım 1990 tarihinde fiilen gerçekleştirilen bu birleşme ile Doğu Almanya ve AB içinde yer almış "de facto" gümrük birliği ve bu ülkenin üçüncü ülkelerle ticaretinde Birlik mevzuatını uygulaması sağlanmıştır. Diğer taraftan Doğu Almanya'nın EIB kredilerinden ve yapısal fonlardan yararlanabilmeside mümkün kılınmıştır.

Birleşmeye siyasi açıdan bakıldığında, birleşmiş bir Alman devleti Avrupa'da enfazla toprak büyüklüğüne ve nüfusa sahip ülke konumuna gelirken, askeri olarak da süper güç durumuna gelebilecektir. Ekonomik açıdan bakıldığında, AB ile ilişkisine bakılırsa, birleşme maliyetinin %80'ninin F. Almanya tarafından yükleneceği, kalan kısmının ise AB ülkelerince paylaşılacağı anlaşılmaktadır.

1989-1994 dönemleri arasında MDAÜ'ne PHARE programı çerçevesinde sağlanan toplam yardım tutarı 4.284 milyon ECU'dur. PHARE programı doğrudan yardım sağlamanın yanı sıra ortak ülkelere, çeşitli özel ve kamu kuruluşlarından know-how temin etme, yatırımları özendirme, projelere diğer kaynaklardan kredi olanakları yaratma, doğrudan altyapı yatırımları gerçekleştirme gibi işlevleri üstlenmektedir.⁽⁷⁾

PHARE programının başlıca faaliyet alanları, tarımsal işletmeler dahil olmak üzere, devlete ait işletmelerin yeniden yapılandırılması, özel sektörün geliştirilmesi, kurumların ve kamu yönetiminin yenilenmesi, sosyal hizmetler, istihdam ve sağlık hizmetlerinin reformu, enerji, ulaştırma ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi, çevre ve nükleer güvenlidir.

⁷ KARLUK, s.158.

Tablo 2: 1994 Yılında AB Tarafında PHARE Kapsamında Tahsis Edilen Yardımlar

	Tarım	Altyapı	Özel Sektör KOBİ	Eğitim ve Araştır.	Kamu Yönet.	Sosyal Sektör	Mali Sektör	Çevre	İnsani Yardım	Demokratik- leşme	Diğer.	Toplam	
												MECU	%
Arnavutluk	5.0	23.0	-	2.4	4.6	7.0	-	-	7.0	-	-	49.0	5.0
Bulgaristan	-	62.6	3.0	12.0	1.2	-	-	5.0	-	-	-	85.0	8.8
Estonya	-	6.0	8.0	4.5	-	-	-	2.5	-	-	1.5	22.5	2.3
Macaristan	-	29.0	16.5	24.0	-	-	-	15.5	-	-	-	85.0	8.8
Letonya	-	-	-	5.0	-	-	14.5	5.5	-	-	4.5	29.5	3.0
Çek Cum.	4.5	25.0	-	5.5	11.0	14.0	-	-	-	-	-	60.0	6.2
Litvanya	-	16.5	-	6.0	-	-	14.5	1.0	-	-	1.0	39.0	4.0
Polonya	2.5	93.8	9.0	39.0	21.5	9.0	22.0	12.0	-	-	-	208.8	21.6
Romanya	-	25.0	23.4	37.0	9.6	-	-	-	-	5.0	-	100.0	10.3
Slovenya	6.0	-	12.5	5.5	-	-	-	-	-	-	-	24.0	2.5
Slovakya	5.0	6.5	-	9.0	4.0	5.5	5.0	-	-	-	5.0	40.0	4.1
Çeşitli Ülkeler	-	33.0	21.0	24.0	30.0	10.0	-	36.0	23.0	-	43.5	220.5	22.9
	17.0	326.4	93.4	173.9	81.9	45.5	56.0	77.5	30.0	6.2	55.5	963.3	100.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.99

2.3. Eski S.S.C.B. ve BDT Ülkeleriyle İlişkiler

AB ile BDT ülkeleri arasında mevcut işbirliği Anlaşmalarının yerini alması beklenen Ortaklık ve İşbirliği anlaşmaları imzalanmış (Rusya, Ukrayna, Kırgızistan, Kazakistan, Beyaz Rusya ve diğerleri) ya da imzalanma aşamasında bulunmaktadır.

Rusya ile yapılan Ortaklık Anlaşması, diğerlerinden farklı olarak (Türk Cumhuriyetleriyle) gerekli ekonomik koşulların sağlanması halinde 1998 yılında, AB ile Rusya Federasyonu arasında serbest ticaret alanı yaratılmasını öngören bir anlaşmanın müzakerelerine başlanabileceğine dair bir hüküm de bulunmaktadır.

1990 yılında gerçekleştirilen Konsey toplantısı sonucunda, Birlik BDT üyesi 11 ülke ve Gürcistan da sürdürülen ekonomik reform kalkınma sürecine destek olmak, dünya ekonomisi ile bütünleşmelerine yardımcı olmak üzere, TACİS programını benimsemiştir. Program kapsamında, mesleki eğitim, enerji, taşımacılık, mali hizmetler gibi alanlara öncelik tanınmaktadır.

TACIS programını 1993-1995 döneminde geçerli olacak şekilde uzatan yönetmelik, Konseyin 19 Temmuz 1993 tarihli toplantısında kabul edilmiştir. Yeni yönetmelik BDT'de piyasa ekonomisine geçişin kolaylaştırılması ve demokratik kurumların yerleşmesi amacıyla, tesbit edilmiş, çeşitli öncelikli alanlarda batının bilgi ve deneyimlerinin aktarılmasını, bu şekilde de özel sektörün gelişmesini teşvik edici koşulların yaratılmasını öngörmektedir. TACIS 1993 programında yer alan öncelikli alanlar şöyledir: İnsan kaynaklarının geliştirilmesi, altyapı şebekeleri, enerji, gıda üretimi, işlenmesi dağıtımı, özel girişimciliğin desteklenmesi, sosyal hizmetler şeklindedir.

1994 yılı TACIS programı için toplam 510 milyon ECU'luk bir bütçe ayrılmıştır. Yardımın %10'nu insani yardımlara tahsis edilmiş, geriye kalan bölümü 12 BDT arasında paylaştırılmıştır.⁽⁸⁾

Tablo 3: 1991-1993 Yılları Arasında TACIS Programı Kapsamında Yaptığı Yardımlar

Ülke	Miktar (Milyon ECU)	Ülke	Miktar (Milyon ECU)
Rusya	496.5	Gürcistan	12.7
Ukrayna	119.2	Azerbeycan	12.5
Kazakistan	40.4	Moldova	10
Beyaz Rusya	31.8	Türkmenistan	9.8
Ermenistan	20.8	Tacikistan	0.5
Özbekistan	20.2	Diğerleri (**)	156
Kırgızistan	19.6	Çok Ülkeli	
Baltık Ülkeleri (*)	15.0	Programlar	395
Toplam			1.360.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara, "TACB Review of activities", September 1994, s.89.

2.4. EFTA, Latin Amerika ve Asya Ülkeleriyle İlişkiler

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) 1960 yılında, aralarındaki gümrük vergileri ile miktar kısıtlamaları ve ticaret üzerindeki diğer engelleri ortadan kaldırmak amacıyla İngiltere, İsviçre, İsveç, Avusturya, Danimarka, Norveç ve Portekiz tarafından kurulmuştur. Daha sonra İngiltere, Danimarka (1972) ve Portekiz (1986) Avrupa Birliğine katılmışlar. Finlandiya (1964), İzlanda (1970) ve Liechtenstein ise 1991'de EFTA'ya katılmıştır.

1.1.1995 tarihi itibarıyla Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe tam üye olarak katılmalarının ardından EFTA'nın üye sayısı 4'e düşmüştür.

⁸ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.109.

Toplam nüfusların oldukça düşük olmasına rağmen, EFTA ülkeleri, kişi başına düşen gelir açısından dünyada başta gelen ülkeler arasındadır.

AB ve EFTA arasında 2 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması (AEA), AB ile EFTA arasında kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını amaçlamıştır. Böylece EFTA ülkelerinin bu mekanizma sayesinde AB iç pazarına dahil edilmeleri öngörülmüştür. Ancak EFTA üyesi üç ülkenin (Avusturya, İsveç, Finlandiya) AB'ye katılmasıyla AEA'nın etkinliği büyük ölçüde azalmıştır.

Latin Amerika ülkeleriyle ilişkileri incelediğimizde, AB 1970'li yıllarda Brezilya ve Uruguay ile ilk anlaşmalarını imzalamıştır. Ancak sözkonusu Anlaşmalar asgari bir ticari işbirliği ile sınırlı kalmıştır. 1982-1991 yılları arasında, Birlik Rio'dan Patagonya'ya kadar, tüm Latin Amerika'yı kapsayan ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde imzalanan Anlaşmalar, sadece ticaretle sınırlı olmayıp, aynı zamanda, ekonomi, sanayi, bilim ve teknoloji, çevre ve uyuşturucu ile mücadele gibi alanlarda da düzenlemeler içermiştir.

Avrupa, Latin Amerika için önemli bir ticaret partneri konumundadır. Zira Latin Amerika'nın ihracatının %20'si Birliğe yönelirken, ithalatında %20'sini Birlik'ten gerçekleştirmektedir. Bu ticaret hacminin korunması ve geliştirilmesi, ağır borç yükü altındaki Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerinde dengenin kurulması için yaşamsal öneme sahiptir.

AB bu ülkelerle mali ve teknik işbirliği kapsamında 150'den fazla projenin finansmanını gerçekleştirmiştir. Bu projeler genel olarak

tarımsal üretim, hayvan yetiştiriciliği, balıkçılık, tarım kredileri, eğitim ve sosyal projeler, tarımsal reformlara yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. 1991-1995 yıllarını kapsayan dönem için mali kaynak iki katına çıkarılmıştır.

AB'nin, Asya ülkeleri ile ilişkilerini incelediğimizde ise 1976-1991 yılları arasında AB'nin Asya ülkelerine sağladığı yardım 3.2 milyar ECU düzeyinde yardım gerçekleştirmiştir. Böylece AB bu bölgeye yardım sağlayan ülkeler arasında Japonya'nın ardından ikinci sırayı almaktadır. (9)

AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ilişkileri diğer bölümlerde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

3. BÜTÜNLEŞMİŞ AKDENİZ PROGRAMLARI

3.1. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Tanımı ve Kapsamı

1985 yılı başında uygulamaya konulan "Bütünleşmiş Akdeniz Programları" ekonominin tüm alanlarını kapsamına alan belli bir düzen ve sıra içinde gerçekleştirilmesi öngörülen bir faaliyetler bütünüdür. Ancak geniş anlamda değerlendirildiğinde bu programların tarım sektörüne yönelik olduğunu bu sektörde üretimin, ticaretin, tarım ürünlerinin işlenmesinin, pazarlanmasının ve üretimin piyasanın şartlarına göre iyileştirilmesi hedef alınmaktadır. Bu bağlamda sözkonusu programlar sanayi ve hizmet sektörüne de yönelmekte, özellikle tarım sektöründe gerçekleştirilmesi planlanan yapısal değişiklikler sonucunda bu sektörde çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun işsiz kalabileceği düşüncesiyle sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam imkanları yaratmayı hedef almaktadır. (10)

⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.115.

¹⁰ "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası", İKV Dergisi, Sayı:90, Nisan 1991, s.41.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerinin temelinde Yunanistan (1962) ve Türkiye (1963) ile imzalanan ve gümrük birliğini hedef alan ortaklık anlaşmaları yatmaktadır. Birlik 1973 yılındaki ilk genişlemesine kadar Akdeniz ülkelerine belli yardımlarla sınırlı kalmıştır. Paris Zirvesinde (1972) o güne kadar imzalanan anlaşmaların ortak temellere oturtulmadığı ve bunun sakıncaları üzerinde durulmuştur. Paris Zirvesi sonucunda Akdeniz ülkelerine ortak bir Akdeniz Politikası oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Ortak Akdeniz Politikası'nın hedefi ticari alanda değişimlerin geliştirilmesi ve liberalizasyonu sağlamaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için teknik, ekonomik ve sosyal alanda işbirliği öngörülmektedir. Ancak Birlik ile Akdeniz ülkeleri arasındaki gelişmişlik farkı bu işbirliğine bir engel teşkil etmektedir. Bu bakımdan da Birliğin Akdeniz ülkeleriyle yapacağı anlaşmalara mali yardımları içeren protokoller ilave edilecektir. (11)

1972 yılında Avrupa Birliği'nin Ortak Akdeniz Politikası doğrultusunda kapsadığı ülkeler, Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye, İsrail, Yugoslavya, Malta, Türkiye, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dır. O tarihte Arnavutluk ve Libya ile hiç bir ilişki kurulmamıştır. Ortak Akdeniz Politikası çerçevesinde yapılacak anlaşmaların ekonomik yapısı incelendiğinde 3 tip anlaşma ile karşılaşırız. Bu anlaşmalar İsrail ile yapılan karşılıklı tercihler esasına dayanan Serbest Ticaret Anlaşmasıdır. İkinci tip ise diğer Akdeniz ülkeleri ile yapılacaktır. Üçüncü tip ise Türkiye ve Yunanistan ile zaten yapılmıştır. Bunların esası tam üyeliğe dayanmaktadır. (12)

11 "Avrupa Topluluğu ve Akdeniz Ülkeleri Arası Mali Protokollerde Türkiye'nin Konumu", İKV Dergisi, Eylül 1990, s.1.

12 KARLUK, s.81.

1970'li yıllardan 1990'lı yılların başına, Avrupa ve Akdeniz Bölgesi öylesine hızlı değişikliklere uğrayacaktır ki; 1976'da Lübnan Cumhuriyeti dağılacak; Kıbrıs, 1974'den itibaren iki toplumlu bir sürece girecek; Mısır, Camp David Anlaşması ile önce 1980'li yılların başında yalnızlığa itilecek, sonradan Arap camiasında yeniden eski yerine dönecek; İspanya ve Portekiz'de yüzyılın diktatörlükleri yıkılacak, her şeyden önemlisi Yunanistan (1981), İspanya ve Portekiz (1986) Birliğe tam üye olacaklar ve Türkiye 1987 yılında Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunacaktır. Bu arada Libya Birliğe zaman zaman ters düşecek, ancak Amerikan müdahalesi sırasında (1984) özellikle İtalya ve Yunanistan'ın desteğini görecektir. Arnavutluk ise kapalı yaşantısını Enver Hoca'nın ölümüne dek sürdürecektir. 1989 yazından itibaren İkinci Dünya Savaşı sonrası Dünyanın ve Avrupa Kıtası'nın siyasi çehresi bir anda alt-üst olacaktır. Doğu Avrupa ve Demir Perde ülkeleri şeklinde adlandırılan sosyalist rejimler, barışçı ve demokratik yollardan birer birer Batı Demokrasi modellerine geçiş sürecine gireceklerdir. (13)

1970 ve 1980'li yıllardaki bu gelişmeler Birliğin Akdeniz Politikası'nı da zaman zaman etkileyecektir. Birliğin Akdeniz ülkelerine yaptığı anlaşmaların başarısı için gerekli mali yardımlarda dalgalanmalar gözlenecektir. Bu bağlamda Bütünleşmiş Akdeniz Programları, Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerinin kuzeye oranla az gelişmiş bölgelerinin sosyo-ekonomik yapısında gelişme sağlamak için Birlik katkısı ile oluşturulacak programlardır.

Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın kapsamına giren bölgeler şöyle sıralanmaktadır. (14)

* Yunanistan'ın tümü,

* Fransa'da;

13 İKV Dergisi, s.2.

14 Official Journal of the European Communities No: L 197 23-7-1985, s.1-9.

Lanquedoc-Roussillon, Korsika, Provence-Alpes, Côte d'Azur, Aquitaine, Midi Pyrenees, Drôme ve Ardecche bölgeleri,

* İtalya'da;

Latium dahil olmak üzere tüm Mezzoqiorino Liquria, Toscana, Umbria, Marches Emilie-Romaqne'da bulunan Apennins ve Comacchio ile Morano Lamqunara arasında bulunan kuzey Adriyatik bölgesi.

Akdeniz bölgesinde yer almalarına karşın gelişmişlik açısından diğer bölgelere oranla çok daha iyi durumda olmaları nedeniyle Fransa ve İtalya'nın bazı büyük bölgeleri (Bordeaux, Toulouse, Marsilya, Cenova, Floransa, Roma, Napoli, Palermo), bunun yanısıra Kuzey İtalya ve Fransa'nın şehirleşmiş turistik bölgeleri yalnızca balıkçılık ve su ürünleri alanında program kapsamına alınmışlardır.

1986 yılında İspanya ve Portekiz'in de Birliğe tam üye olarak katılımı ile;

*Portekiz'in tümü,

*İspanya'nın Asturias,Galicia,Andalusia,Censta, Melilla, Valencia, Kanarya Adaları, Castile-La-Monaha, Castile-Leon, Murcia ve Extramadura bölgeleri Bütünleşmiş Akdeniz Prgramlarına dahil edilmişlerdir.

Bu programların kapsamına aldığı Birlik dışı ülkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır. Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Lübnan, Ürdün, Libya, Suriye, İsrail, Kıbrıs, Malta, Yugoslavya ve Türkiye'dir. Bu ülkelerin Avrupa Birliği ülkeleri ile çok boyutlu, tarihi, siyasal, kültürel, ekonomik, sosyal ilişkileri vardır.

3.2. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Kapsamına Giren Faaliyet Alanları

Bütünleşmiş Akdeniz Programları kapsamına giren başlıca faaliyet alanları şöyle sıralanmaktadır.

3.2.1. Tarım

Avrupa Birliği içinde fazlalık vermeyen bazı tarım ürünleri üretiminin modernizasyonu ve geliştirilebilmesi, yeni özel alanlarda (bio, enerji üretimi, ormancılık, çevre koruma vb.) gelişme sağlanması, tarım üreticilerinin gelirlerini arttırmaya yönelik önlemler alınması, gençlerin istihdamının kolaylaştırılması, tarım ürünlerinin işlenmesinde alt yapıların ve ticaretin modernizasyonunun sağlanması.

3.2.2. Balıkçılık

Filonun modernizasyonu ve yeniden yapılanması, limanların kurulması ve alt yapılarının iyileştirilmesi, depolama, işleme ve ticaret sisteminin geliştirilmesi, balıkçılığın geliştirilmesi, bu alanda araştırma faaliyetlerinin arttırılması.

3.2.3. Sanayi Hizmetleri

İleri teknolojilerin, yenilenebilir enerjilerin, tarıma dayalı gıdaların yaygınlaştırılması için küçük ve orta boy işletmelerle kooperatiflerin kurulması ve geliştirilmesi, küçük sanayi bölgelerinin düzenlenmesi, turizm sektörünün ve altyapılarının geliştirilmesi, ekonominin tüm sektörlerini kapsayan teknik yardım ve araştırma merkezlerinin kurulması, özellikle enerji ve taşımacılık sektörlerinde alt yapının kuvvetlendirilmesi.

3.2.4. İnsan Kaynağı

Bütünleşmiş Akdeniz Programlarında öngörülen sektörlerde yerel faaliyetlerin oluşturulması ve geliştirilmesi, özellikle gençlere ve kadınlara yönelik iş piyasasının araştırılması ve izlenmesinden stajyerlerin ise yerleştirilmesine kadar geniş bir yelpaze içinde bütünleşmiş eğitim hizmetlerinin uygulamaya koyulması. ⁽¹⁵⁾

3.3. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Amaçları

1985 yılı başında Birlik tarafından uygulamaya koyulan Bütünleşmiş Akdeniz Programları ekonominin tüm faaliyet alanlarını kapsayan ve zaman için de birbirini izleyen belli bir düzen ve sıra içinde gerçekleştirilmesi planlanan bu programlar temelde iki amaç üzerine oturtulmuştur.

Bunlardan ilki tarım sektörüne yönelik olup (ormancılık ve balıkçılıkta dahil olmak üzere) bu sektörde üretimin, ticaretin, tarım ürünlerinin işlenmesinin, pazarlanmasının, üretimin piyasanın şartlarına uyumunun iyileştirilmesini hedef almaktadır.

İkincisi ise, sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik olup özellikle tarım sektöründe gerçekleşmesi planlanan yapısal iyileştirmeler sonucunda bu sektörde çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun işsiz kalması düşüncesinden hareketle, sanayi ve hizmet sektörlerinde yeni istihdam olanakları yaratmayı hedef almaktadır.

Bütünleşmiş Akdeniz Programları bu açıdan değerlendirildiğinde iki ana prensibi olduğu görülmektedir. İlki istihdam koşullarının iyileştirilerek geri kalmış bölgelerde gelir düzeyinin arttırılması, ikincisi

¹⁵ OĞUZ, Şebnem Karauçak, *Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası*, İKV Yayınları, İstanbul, 1991, s.8-9.

ise ekonomide gerçekleştirilecek yapısal düzenlemelerle tüm sektörlerde üretim ve verimliliğin arttırılması.

Her iki prensibin birleştiği ortak nokta ve nihai amaç ise, gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerle Birliğin diğer bölgeleri arasındaki farkın giderilmesi ve bütünleşmenin sağlanmasıdır. (16)

1983'ten itibaren yaklaşık yirmi pilot bölgede Birlik tarafından gerçekleştirilen faaliyetler, Avrupa Birliği'nin finans kaynaklarını, koordinasyonunu ve esnekliğini bir bütün içinde ele alan bu yaklaşımın etkinliğini, uygulama öncesinde test etme imkanı sağlanmıştır. (17)

Üç ile yedi yıllık bir süreyi kapsayan bu programlar, Birliğin diğer politikaları ile çelişmemesi ve tarım üretiminin geliştirilmesine yönelik hedefleri frenlememesi amaçlanmıştır.

Bütünleşmiş Akdeniz Programları üç temel hedefi amaçlamıştır. Bunlar kalkınmanın, uyumun, gelir ve istihdamın desteklenmesi şeklinde özetlenebilir. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için bölgesel otoritelerce geliştirilen ve üye devletlerce komisyona iletilen önerilerin temel alınması öngörülmüştür. Bu çerçevede Bütünleşmiş Akdeniz Programlarına düşen görev üretim yatırımları ve alt yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde ve ekonominin başlıca sektörlerinde insan kaynağının değerlendirilmesinde gerekli önlemlerin alınması şeklinde değerlendirilebilir. (18)

Bazı sektörlerde modernizasyon, süreci içinde istihdam kaybı doğabileceğinden, daha fazla ya da en azından eşit oranda başka istihdam imkanları yaratılması amaçlanmıştır. Ayrıca küçük ve orta boy

16 "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası", İKV Dergisi, Sayı:88, Şubat 1991, s.13-19.

17 OĞUZ, s.7.

18 OĞUZ, s.8.

işletmelerin çalışma yöntemlerinin modernizasyonu, yeni teknolojilere uyumu, haberleşme ve enerji gibi alanların iyileştirilmesi ile eğitim ve Akdeniz bölgelerinde oldukça zayıf olan evre koruma konularının üzerinde dikkatle durulması amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan Bütünleşmiş Akdeniz Programları Akdeniz bölgesinde öncelikle ekonomisi tipik Akdeniz tarımı ürünlerine (zeytinyağı, şarap, meyve, sebze v.b.g.) dayalı bölgeleri kapsamına almaktadır.

3.4.Bütünleşmiş Akdeniz Programları'nın Amaçlarına Yönelik Uygulamalar

3.4.1. Birlik İçi Akdeniz lkelerine Yapılan Finansal Destekler

1970'li yılların sonunda Avrupa'yı sarsan ekonomik krizin etkisiyle, Birliğin dokuz yesi (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, İrlanda, Danimarka) zellikle Akdeniz lkelerinin bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermeye yönelik faaliyetlerini hızlandırmışlardır.

1981 yılında Yunanistan'ın ve 1986'da İşpanya ve Portekiz'in de katılımıyla Avrupa Birliği'nin Akdeniz'de kıyısı olan ülkelerle ilişkileri giderek önem kazanmıştır. Bu katılımıla, Birliğin Kuzey ülkelerine oranla ekonomik ve sosyal açıdan daha elverişsiz koşullar içinde olan Akdenizli yeleri temel bir takım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar ise tarım ve sanayi sektörlerinde zayıf yapılarla, düşük verim ve yetersiz üretim ve gelir düzeylerine, yüksek işsizlik oranına, bazı bölgelerde nüfusun yaşlanması ve sanayinin gerilemesinden kaynaklanan istihdam daralmasına sahip olmalarıdır.

Birliğin kuzey ülkeleri ile güney ülkeleri arasındaki gelişmişlik farkını kapatmak amacıyla 1980 yılında Birlik tarafından destek sağlanması yönünde geliştirilen bir fikir doğrultusunda Akdeniz üyelerini kapsayan bir politika oluşturulması kararlaştırılmıştır. 1983 yılında ikinci bir rapor oluşturulmuş, bu raporla temel hedefler belirlenmiştir. 1985'te Lüksemburg'da Bakanlar Konseyi'nce kabul edilmiştir.

"Bütünleşmiş Akdeniz Programları" adını alan bu programlar başlangıçta Orta ve Güney Fransa'daki bazı bölgeleri (Aquitaine, Ardache, Corcica, Drôme, Lanquedoc-Roussillon, Midi-Prennees, Provence-Alpes-Côte D'Azur), güney İtalya'yı (Abruzzi Aquaculture, Basillcata, Calabria, Campania, Emilia-Romaqna, Latium, Liquria, Marches, Molise, Apulia, Sardinia, Sicilia, Toscana, Umbria) ve Yunanistan'ın tamamını kapsamaktadır. Bu bağlamda sözkonusu bölgelerin ekonomlerinin modernizasyonu için 6.6 milyar ECU tutarında bir yardım öngörülmüştür. Bu yardımın uygulanma süresi 7 yıllık bir dönem şeklinde belirlenmiştir. ⁽¹⁹⁾

İspanya ve Portekiz'in tam üyeliklerinden sonra Bütünleşmiş Akdeniz Programlarına dahil edilmeleri sonucunda bu programlar çerçevesinde bu ülkelere sağlanması gereken finans kaynakları ise şöyledir.

İspanya'ya yapısal fonlardan sağlanacak olan 9.779 milyon tutarındaki finansmanın, 6.199 milyonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan, 2.348 milyonu, Avrupa Sosyal Fonu'ndan, 1.232 milyonu, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu'ndan sağlanacaktır. 1 Ocak 1989'dan 31 Aralık 1993'e kadar sürecek bir dönem içinde Birlik ve üye ülkeler tarafından, gerçekleştirilmesi hedeflenen faaliyetlerin finasmanı

¹⁹ Official Journal of the European Communities, 27-7-1985, No: L 197, s.1-9.

için sağlanacak toplam miktar 18.408 milyon ECU'dur. Ulusal ihtiyaçlar çerçevesinde kamu sektörü için talep edilen miktar yaklaşık 2.454 milyon ECU, özel sektör için talep edilen miktar ise yaklaşık 2.275 milyon ECU olarak belirlenmiştir.

Tablo 4: Bütünleşmiş Akdeniz Programları Çerçevesinde Sağlanan Mali Yardımların Bölgelere Göre Dağılımı (1000 ECU)

	Toplam	Ulusal Kamu Otoritelerinin Payı	Topluluk Bütçesinden Ayrılan Pay	Avrupa Yatırım Bankasının Payı
FRANSA (1986-88)				
Aguitaine	214.340	89.510	69.180	30.000
Ardèche	50.120	17.010	12.060	7.500
Corsica	109.150	45.990	39.950	10.000
Drome	51.130	23.400	13.400	7.500
Languedoc-Raussion	264.900	91.330	89.730	30.000
Midi-Pyrénées	247.220	83.260	66.200	40.000
Provence-Alpes-Côte d'Azur	303.890	169.800	70.080	55.000
	1.232.750	520.300	360.600	180.000
İTALYA (1987-88/1992-93)				
Abruzzi	131.495	54.873	55.402	85.000
Aguaculture	125.707	73.084	35.577	35.000
Basilicata	155.877	67.618	66.485	35.000
Calabria	206.282	89.372	94.615	25.000
Compania	172.460	79.859	80.233	55.000
Emilia-Romagna	153.701	54.001	46.668	15.000
Latium	103.763	48.497	40.443	40.000
Liguria	177.990	55.764	52.125	20.000
Marches	169.156	61.258	66.970	90.000
Molise	93.402	40.140	43.063	30.000
Apulia	222.883	98.246	99.964	-
Sardinia	192.053	97.405	87.323	80.000
Sicilia	231.141	108.591	107.829	35.000
Toscana	226.578	84.376	59.886	70.000
Umbria	204.547	85.567	62.972	40.000
YUNANİSTAN (1986-1992)				
Orta ve Doğu Yunanistan	550.126	174.000	315.540	117.390
Kuzey Yunanistan	695.837	204.909	406.765	120.000
Batı Yunanistan ve Pelopennes	631.325	179.290	361.343	125.000
Ege Deniz Adaları	325.173	103.339	193.338	67.000
Enformasyon Teknolojisi	134.150	43.398	88.751	-
Attica Yarımadası	407.880	127.466	223.143	66.400
Girit	468.900	228.400	240.300	80.000

Kaynak: European File, Brusells, 1989, s.60.

Portekiz, 1 Ocak 1989'dan 31 Aralık 1993'e kadar sürecektir bir dönem boyunca gerçekleştirilecek faaliyetlerin finansmanı için Topluluk ve üye devletler tarafından sağlanacak toplam miktar 18.469.585 milyon ECU olarak belirlenmiştir. Bu miktarın yapısal fonlardan sağlanacak olan kısmı 6.958 milyon ECU olup, fonlara göre dağılımı ise şöyledir. 3.757 milyon ECU'luk kısmı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan, 2.028 milyon ECU'luk kısmı Avrupa Sosyal Fonu'ndan, Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu'ndan 1.173 milyon ECU sağlanacaktır. Diğer yardımların tutarı ise 410 milyon ECU'dur. Ulusal ihtiyaçlar çerçevesinde kamu sektörü için talep edilen miktar yaklaşık 6.558.013 milyon ECU, özel sektör için talep edilen miktar 4.443.455 milyon ECU olarak belirlenmiştir. (20)

Birliğin en az gelişmiş ve en fakir bölgeleri olan bu bölgelerde tarım sektörü oldukça önemli bir yere sahiptir. Aktif nüfusun büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışırken, Birlik genelinde bu oran çok düşüktür.

3.4.2. Birlik Dışı Akdeniz Ülkelerine Yapılan Finansal Destekler

Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri, Avrupa Birliği için tarih boyunca her zaman önem taşımıştır. Avrupa Birliği'nin kurulmasından itibaren, özellikle kurucu ülkelerin eski kolonisi olan Akdeniz Ülkeleri ile ticari ilişkiler kurmuştur.

1972 yılında gerçekleştirilen Paris zirvesinde Ortak Akdeniz Politikası'nın kapsamına; Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Malta ve Kıbrıs alınmıştır. Bu yıldan itibaren Akdeniz ülkeleriyle imzalanan anlaşmalar gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında dengeli bir ilişki kurmayı amaçlamakta, bu bağlamda çeşitli mali yardımlar öngören protokoller içermektedir.

²⁰ Official Journal of the European Communities, 19-12-1989, No: L 370/41, s.7-8.

Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmış olan Yunanistan, İspanya, Portekiz kapsam dışında tutulduğunda, Türkiye, Kıbrıs, Malta ile imzalanan ortaklık anlaşmaları ile İsrail ile yapılan serbest ticaret anlaşması dışında, Birliğin Akdeniz ülkeleri ile gerçekleştirdiği anlaşmalar temelde ticaret ve işbirliğine dayanan, bunun yanı sıra Akdeniz ülke ekonomilerinin (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye, Türkiye, Malta, İsrail, Yugoslavya, Kıbrıs) geliştirilmesi için mali protokollerle desteklenen anlaşmalardır. (21)

Avrupa Birliği Akdeniz ülkelere yaptığı yardım bütçe fonlarından ve Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden oluşturmaktadır. Bu yardımın önemli sektörel ihtiyaçlara (mesleki eğitim, kırsal gelişme vb.) cevap vermesiyle birlikte belirleyici bir etkisi olmamıştır. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ile AB desteği, EIB kredileri ve bütçe fonları önceliği olan sektörlerde klasik işbirliği projelerinin finansmanının (eğitim, kırsal gelişme vb.) ötesinde, girişilen ekonomik reformlara yardımcı olmak amacıyla yapısal düzenlemeye yönelik yardımın (300 milyon ECU) sağlanmasıyla daha da güçlenmiştir. Öte yandan, bu gelişmeler sosyal politikanın da (sağlık, eğitim, sosyal lojmanlar) güçlenmesini sağlamıştır. (22)

Akdeniz ülkeleriyle gerçekleştirilen işbirliği sürecinde 1978 yılından beri AB'ne ortaklık veya işbirliği anlaşmalarıyla bağlı Akdeniz ülkeleri bütçeden ayrılan fon ve EIB kredilerini kapsayan 5 yıllık mali protokollerden yararlanmaktadırlar. Mali protokollerin dördüncü dönemi 1992-1996 yıllarını kapsamaktadır. (23)

21 "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası", İKV Dergisi, Sayı:90, Nisan 1991,s.41.

22 "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası", İKV Dergisi, Sayı:120, Temmuz-Ağustos 1994, s.12

23 Bulletin of the European Union, "Strengthening the Mediterranean policy of the European Union : Establishing a Euro-Mediterranean partnership". Şubat 95, s.24.

Tablo 5: AB'nin Akdeniz Ülkelerine Yaptığı Yardımlar

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
Akdeniz Ülkeleri						
CEZAYİR	1.Mali Pro.(1978-81)	70.0	-	19.0	25.0	114.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	107.0	-	16.0	28.0	151.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	183.0	4.0	-	52.0	239.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	280.0	18.0	-	52.0	350.0
	TOPLAM	640.0	22.0	35.0	157.0	854.0
FAS	1.Mali Pro.(1978-81)	56.0	-	58.0	16.0	130.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	90.0	-	42.0	67.0	199.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	151.0	11.0	-	162.0	324.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	220.0	25.0	-	193.0	438.0
	TOPLAM	517.0	36.0	100.0	438.0	1.091.0
TUNUS	1.Mali Pro.(1978-81)	41.0	-	39.0	15.0	95.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	78.0	-	24.0	37.0	139.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	131.0	6.0	-	87.0	224.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	168.0	15.0	-	101.0	284.0
	TOPLAM	418.0	21.0	63.0	240.0	742.0
SÜRİYE	1.Mali Pro.(1978-81)	34.0	-	7.0	19.0	60.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	64.0	-	11.0	22.0	97.0
	3.Mali Pro.(1987-91)	110.0	2.0	34.0	-	146.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	115.0	2.0	41.0	-	158.0
	TOPLAM	323.0	4.0	93.0	41.0	461.0
MİSİR	1.Mali Pro.(1978-81)	93.0	-	14.0	63.0	170.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	150.0	-	50.0	76.0	276.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	249.0	11.0	-	189.0	449.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	310.0	16.0	-	242.0	568.0
	TOPLAM	802.0	27.0	64.0	570.0	1.463.0
ÜRDÜN	1.Mali Pro.(1978-81)	18.0	-	4.0	18.0	40.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	37.0	-	7.0	19.0	63.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	63.0	2.0	-	35.0	100.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	80.0	2.0	-	44.0	126.0
	TOPLAM	198.0	4.0	11.0	116.0	329.0
LÜBNAN	1.Mali Pro.(1978-81)	20.0	-	2.0	8.0	30.0
	1.Acil Yard.(1977-78)	20.0	-	-	-	20.0
	2.Acil Yrd.(1982-...)	50.0	-	-	-	50.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	34.0	-	5.0	11.0	50.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	53.0	1.0	-	19.0	73.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	45.0	2.0	-	22.0	69.0
	TOPLAM	222.0	3.0	7.0	60.0	292.0

Tablo 5: AB'nin Akdeniz Ülkelerine Yaptığı Yardımlar (Devamı)

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
İşgal Altındaki Topraklar	Konsey Kararı(*) (1994-1998)	250.0	-	-	250.0	500.0
İSRAİL	1.Mali Pro.(1978-81)	30.0	-	-	-	30.0
	2.Mali Pro.(1984-86)	40.0	-	-	-	40.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	63.0	-	-	-	63.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	82.0	-	-	-	82.0
	TOPLAM	215.0	0.0	0.0	0.0	215.0
MALTA	1.Mali Pro.(1978-83)	16.0	-	5.0	5.0	26.0
	2.Mali Pro.(1986-88)	16.0	-	3.0	10.5	29.5
	3.Mali Pro.(1988-93)	23.0	2.5	-	12.5	38.0
	4.Mali Pro.(1994-98)(*)	30.0	2.0	-	113.0	45.0
	TOPLAM	85.0	4.5	8.0	41.0	138.5
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ	1.Mali Pro.(1979-83)	20.0	-	4.0	6.0	30.0
	2.Mali Pro.(1984-88)	28.0	-	6.0	10.0	44.0
	3.Mali Pro.(1988-93)	44.0	5.0	-	13.0	62.0
	4.Mali Pro.(1994-98)(*)	50.0	2.0	-	22.0	74.0
	TOPLAM	142.0	7.0	10.0	51.0	210.0
YUGOSLAVYA	1.Mali Pro.(1976-78)	50.0	-	-	-	50.0
	2.Mali Pro.(1980-85)	200.0	-	-	-	200.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	550.0	-	-	-	550.0
	4.Mali Pro.(1991-96)	730.0	-	-	77.0	807.0
	TOPLAM	1.530.0	0.0	0.0	77.0	1.607.0
TÜRKİYE	1.Mali Pro.(1964-69)	-	-	175.0	-	175.0
	2.Mali Pro.(1971-77)	25.0	-	195.0	-	220.0
	Tamam Pro.(1971-77)	-	-	47.0	-	47.0
	3.Mali Pro.(1979-81)	90.0	-	220.0	-	310.0
	Özel İşb.Fonu(1980-82)	-	-	-	75.0	75.0
	4.Mali Pro.(*)	225.0	-	325.0	50.0	600.0
	TOPLAM (4.Pro.Hariç)	115.0	0.0	637.0	75.0	827.0
Akdeniz Ülkelerine Yönelik Yatay Mali İşbirliği Konsey Kararı (1992-1996)		1.800.0	25.0	-	205.0	2.030.0
TOPLAM		7.257.0	153.5	1.028.0	321.0	10.759.5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, 1996, s.83.

1978-1991 döneminde Magrep (Fas, Cezayir, Tunus) ülkelerine ve Maşrek (Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün) ülkelerine bütçe kaynaklarından toplam 1337 milyon ECU ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan 1965 milyon ECU tutarında kredi sağlanmıştır. (Kalkınmışlık seviyesine bağlı olarak, yalnızca Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden yararlanan İsrail dahil).

Magrep ve Maşrek ülkeleri ile halen yürürlükte olan dördüncü mali protokoller (1992-1996), bütçe kaynaklarından 1075 milyon ECU (ekonomik reform yapan ülkeleri yapısal düzenleme çerçevesinde desteklemek için verilen 300 milyon ECU'lük miktarı da kapsayan) ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan 1300 milyon ECU tutarında kredi öngörmektedir.

Bunun yanında, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde Avrupa Birliği üyesi olmayan Akdeniz ülkelerinin tümünün menfaatine yönelik olan faaliyetleri hedefleyen 230 milyon ECU tutarında bir paket 1992-1996 dönemi için belirlenmiştir. Aynı çerçevede, Avrupa Yatırım Bankası bölgesel faaliyetlere yönelik 1300 milyon ECU tutarında bir meblağ ayırmıştır, çevreye yönelik faaliyetler için ise 500 milyon ECU tutarında bir meblağ ayrılmıştır.

Kuzey Akdeniz ülkeleri (Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Türkiye) 1965-1993 dönemi zarfında Avrupa Birliği bütçesinden 672,5 milyon ECU tutarında yardım almıştır. Avrupa Yatırım Bankası'ndan toplam 262 milyon ECU tutarında kredilerinden faydalanmıştır.

Dördüncü mali protokoller çerçevesinde Kıbrıs Rum Kesimi'ne (1994-1998) dönemine ait Avrupa Yatırım Bankası'ndan 30 milyon ECU, Birlik bütçesinden 24 milyon ECU tutarında yardım sözkonusudur. Halen yürürlüğe girmemiştir. Aynı çerçevede Malta'ya 1994-1998 dönemine ait Avrupa Yatırım Bankası'ndan 30 milyon ECU, Birlik Bütçesi'nden 115 milyon ECU, tutarında yardım sözkonusudur. Türkiye ise Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde Birliğe tam üyeliği hedef alan ortaklık ilişkisi de vurgulanmak suretiyle, bir Akdeniz ülkesi olarak dikkate alınmış ve sadece yatay işbirliğini öngören, belirli bazı projelerden ve bunların mali kaynaklarından yararlandırılması tasarlanmıştır.

Ayrıca Filistin'de işgal altındaki topraklarda yaşayan nüfusa en yüksek oranda yapılan yardım Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilmiştir. Verilen miktar 1993 yılı için yaklaşık 100 milyon ECU ve 1994 yılı için 86 milyon ECU'dür. 1994-1998 dönemleri arasında Konsey Kararı ile Avrupa Yatırım Bankası'nda 250 milyon ECU, Birlik bütçesinden ise 250 milyon ECU işgal altındaki topraklara ayrılmıştır.

Yugoslavya ise Avrupa Yatırım Bankasından toplam 1530 milyon ECU ve Birlik bütçesinden 77 milyon ECU tutarında yardım sağlamıştır. Şimdiye kadar aldığı yardımların toplam tutarı 1607 milyon ECU tutarındadır. En son yapılan üçüncü mali protokol 1991-1996 yıllarını kapsamaktadır. (Tablo 5)

Ayrıca, üçüncü Akdeniz ülkeleri demografi, göç, çevre gibi alanları içeren çeşitli bütçe kalemlerinden sınırlı miktarda finansmandan yararlanabilmektedir.

4. AVRUPA BİRLİĞİ AKDENİZ POLİTİKASI GELİŞİMİ

4.1. 1970-1980 Dönemi

Avrupa Birliği kuruluşundan günümüze kadar geçen zaman içinde Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Akdeniz bölgesinin taşıdığı ekonomik, ticari, siyasi önem nedeniyle gerek Birlik üyesi, gerekse Birlik dışı Akdeniz ülkeleri ile kalkınmaya yönelik sorunlarını çözümlemeyi hedef alan programlar geliştirmiştir. Bu amaçla 1970'li yıllardan itibaren bölgesel farklılıkları giderici bir politikanın uygulanması esas alınmıştır. Bölgesel politika kapsamında yer alan kalkınma programlarının amaçları ele alınan bölgeye ait yapının geliştirilmesi, eğitim olanaklarının arttırılması ve ekonomik destek sağlanması şeklinde özetlenebilir.⁽²⁴⁾

²⁴ IŞIKLI Emin, IŞIN Şule, "Entegre Kırsal Bölge Uygulamaları ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Verimlilik Dergisi, Sayı:4, 1992, s.173.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası, Birliğe üye ülkeleri ilgilendiren "Entegre Akdeniz Programı" ile 1970'lerin başından itibaren tüm Akdeniz ülkelerini kapsayan "Global Akdeniz Politikası" olarak iki ayrı başlık altında incelenmektedir. Entegre Akdeniz Programı çerçevesinde Yunanistan ekonomisinin ve Fransa ile İtalya'nın belirli Akdeniz bölgelerinin sorunlarına çözüm geliştirilmesi amaçlanmıştır.⁽²⁵⁾

1972 yılında Paris Zirvesi sonucunda bir bildiri yayınlayarak Avrupa Birliği'nin Global Akdeniz Politikasını başlatmış ve bölge ülkeleri ile işbirliğinin arttırılmasını kararlaştırılmıştır. ⁽²⁶⁾

Aynı yıllarda Avrupa Birliği'nin Global Akdeniz Politikası kapsamına aldığı ülkeler şunlardır : Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, İsrail, Lübnan, Suriye, Yugoslavya, Malta, Türkiye, İspanya, Portekiz ve Yunanistan, Arnavutluk ve Libya kapsam dışı bırakılmıştır. Global Akdeniz Politikası bölgede politik bir istikrarı amaçlamıştır. Bunun için bölge ülkeleri ile ticaret anlaşmaları imzalamış, bunların başarısı için bu ülkelere mali yardım yapılması öngörülmüştür. Anlaşmalar üç tiptir:

1. Serbest ticaret anlaşması şeklinde olan anlaşmalar (İsrail örneği),
2. Tam üyeliğe yönelik anlaşmalar (Yunanistan ve Türkiye ile yapılan anlaşmalar),
3. Diğer Akdeniz ülkeleri ile yapılan anlaşmalardır.

Üçüncü tip anlaşmalar Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) hükümleri saklı kalmak koşuluyla tek taraflı olarak bu ülkelere tercihler, dış ticaretteki libarelleşmenin ortaya çıkaracağı

²⁵ "Avrupa Toplulukları Konusunda Tebliğler", T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları , Nisan 1992, s.119.

²⁶ KARLUK, s.86.

sakıncaları gidermek için mali yardımda bulunulması kabul edilmiştir. Magrep ülkeleri ile ayrıca "işgücü işbirliği" anlaşmaları imzalanmıştır.(27)

4.2. 1980-1990 Dönemi

1980'li yıllarda tüm dünyada etkili olan ekonomik daralma Birliği de etkilemiş ve bu dönemde Birlik daha çok kendi iç sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın 1986 yılında da İspanya ve Portekiz'in tam üyeliklerinin getirdiği bir takım zorluklar, dünya pazarlarındaki durgunluk ve tüm bunlara rağmen, 1992'de iç pazarın tamamlanmasını sağlama çabaları bu dönemde Birliği eskisi kadar aktif bir dış politika uygulamaktan alıkoymuştur. Doğu Blokunda meydana gelen büyük değişiklikler, Avrupa'nın gelecekteki şekli ile ilgili görüşleri bir anda değiştirmiş ve Birlik bu anlamda Avrupa'nın geleceğinin belirlenmesi sürecinde daha etkin rol alma zorunluluğunu hissederek Doğu Avrupa ve EFTA ülkeleri ile yoğun ilişkiler içine girmiştir. (28)

Yunanistan, İspanya, Portekiz'in Birliğe katılımından sonra, Akdeniz ülkeleriyle ilişkiler Türkiye, Kıbrıs Rum Kesimi ve Malta ile Gümrük Birliği'ne dayalı ortaklık anlaşmaları ve diğer üçüncü Akdeniz ülkeleriyle işbirliği anlaşmaları şeklinde sürdürülmüştür. 1989 yılından beri Avrupa ve İsrail arasında sanayi ürünleri serbest olarak dolaşmaktadır. Ancak 70'li yılların Global Akdeniz Politikasını takiben Magrep ülkeleri (Fas, Tunus, Cezayir) ve Maşrek ülkeleri (Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır) ile AB arasındaki imtiyazlar tek taraflı kalmıştır.(29)

²⁷ KARLUK, s.86.

²⁸ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.92

²⁹ İKV Dergisi, s.10.

Aynı yıllarda Avrupa Birliği ile üçüncü Akdeniz ülkeleri arasında tarım ürünleri için verilen imtiyazları geliştiren katma protokoller imzalanmıştır. Böylece Avrupa Birliği'nin Akdenizli kimliği artmıştır. Ne var ki 1973 yılında başlayan ve devam eden ekonomik kriz dolayısıyla Birliğin bu Akdenizli kimliğinin diğer Akdeniz ülkelerinin aleyhine sonuçlanmasına neden olmuştur. Başta Federal Almanya olmak üzere, Birlik üyesi ülkelerde 1960'larda kaydedilen önemli ekonomik gelişmeler, 1973'de yaşanan, dünyada etkisini gösteren ekonomik krizin, Birliğe de yansmasıyla (uluslararası platformda ortaya çıkan enflasyonist baskılar, büyümenin yavaşlaması) bir yavaşlama dönemine girmiştir⁽³⁰⁾

1980'li yılların sonuna gelindiğinde, Birlik tarafından uzun süre ihmal edilmiş olan Akdeniz ülkelerine yönelik politikaya yeniden işlerlik kazandırmak amacıyla Birlik komisyonunun, 23 Kasım 1989'da hazırlayarak Konsey'e sunduğu bir bildiri ile Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasının temel ilkelerini belirlenmiştir. 1.7.1992 tarih ve L 181 sayılı Avrupa Birliği resmi gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁽³¹⁾

4.3. 1990 ve Sonrası

90'lı yılların başında kabul edilen Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası bölgesel işbirliğini içerdiği gibi bölgeye tahsis edilecek mali kaynaklarda önemli bir artışı da beraberinde getirmiştir.

1992-1996 dönemini kapsayan Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde Birlik bütçesinden ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan 4.405 milyar ECU tutarında hibe ve kredi şeklinde kaynak ayrılmıştır. Bunun

³⁰ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.121.

³¹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.92

mali protokoller ve ekonomik reform amaçlı krediler dışında kalan 2030 milyon ECU'lük kısmı ise Akdeniz bölgesinde çevre, insan kaynakları, bölgesel işbirliği, ortak yatırımlar, bölgesel çıkarlara hizmet edecek yatay projelerin finansmanında kullanılmak üzere tahsis edilmiştir.⁽³²⁾

Daha sonra Lizbon (Haziran 1992), Korfu (Haziran 1994) ve Essen (Aralık 1994) zirvelerinde ortaya koyulan ilkelere uygun olarak, diğer Akdeniz ülkeleriyle ortaklık anlayışı çerçevesinde kalıcı bir işbirliği oluşturmakta kararlar alınmıştır.

AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerinde hedefi Akdeniz Bölgesin'de istikrar ve refahı sağlamaktır. Bu bağlamda AB'nin bu ülkelerin bölgeyi aşamalı olarak barış, istikrar, refah ve işbirliği alanına çevirmek için sarfettikleri çabaları desteklemeye ve bu nedenle bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığı oluşturmaya hazır olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde siyasi diyalog kalıcı ve dengeli ekonomik ve sosyal kalkınma yoksullukla mücadele ve karşılıklı ilişkilerde insani boyutun güçlendirilerek kültürlerin daha iyi tanınması ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

1993 yılında Orta Doğu'da barış sürecine katkıda bulunmak amacıyla Komisyon Birliğin desteğini içeren bir tebliği kabul etmiştir. Söz konusu tebliğde, Filistinlilerin özerkliğe ulaşma sürecinde Avrupa'nın yardımcı olmasının, ikili işbirliği anlaşmalarını adapte etmesinin ve Orta Doğu'da bölgesel işbirliğinin sağlanmasındaki önemi vurgulanmıştır.⁽³³⁾

³² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.93.

³³ İKV Dergisi, s.11.

8 Mart 1995, Avrupa Komisyonu gelecek yüzyıl içinde gerçek bir Avrupa ve Akdeniz Ortaklığının kurulmasına yol açacak çok geniş kapsamlı bir programı açıklamıştır. Komisyon, bu ortaklığın finansmanı için 1995-1999 yılları arasında AB bütçesinden 5.5 milyar ECU gibi bir meblağın tahsis edilmesini önermektedir. AB'nin Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkileriyle, Doğu Avrupa ile olan ilişkilerle dengelemek isteyen Komisyon, Doğu Avrupa ülkelerine destek sağlamaya yönelik PHARE programının karşılığı olarak Akdeniz ülkeleri için MEDA programı oluşturulmasını önermektedir. (34)

Daha sonra Haziran 1995'te yapılan Cannes Zirvesinin sonuçlarında temel başlıkları saptanan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, 27-28 Kasım 1995 tarihlerinde Barselona'da 15 AB üyesi ve 12 Akdeniz ülkesinin Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanan Konferansla daha somut bir temele oturmuştur.

Barselona Deklarasyonu üç temel unsuru bünyesinde toplamaktadır. İlki ekonomik geçiş için destek, ikincisi ise daha iyi bir sosyo-ekonomik dengenin desteklenmesi, üçüncüsü ise bölgesel bütünleşmenin desteklenmesidir. (35)

15-16 Aralık 1995 tarihlerinde Madrid'te toplanan Avrupa Birliği zirvesinde, istihdam, tek para, Hükümetlerarası konferans, Orta ve Doğu Avrupa ile Akdeniz'e doğru genişleme konularında kararlar alınmıştır. (36)

34 "Avrupa Birliği Komisyonu'nun Avrupa ve Akdeniz Ortaklığı Önerisi", EC NEWS Dergisi, Sayı:17, Mart-Nisan 1995,

35 "Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Barselona Deklarasyonu", İKV Bülteni, 15-30 Kasım 1995.

36 "Madrid Zirvesi Sonuçları", İKV Bülteni, 15-31 Aralık 1995.

BÖLÜM II

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AKDENİZ POLİTİKASI KAPSAMINA GİREN ÜLKELER

1.1. Avrupa Birliği'ne Dahil Akdeniz Ülkeleri

1.1.1. Fransa

Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerinden biridir. Batı Avrupa'da yer almakta, kuzeyinde Belçika ve Lüksemburg, doğuda Federal Almanya Cumhuriyeti, İsviçre ve İtalya, güneyde Akdeniz, İspanya ve Andora, batıda ise Atlas Okyanusu yer almaktadır.

Fransa'nın yüzölçümü (8680 km²'lik 250.000 nüfuslu Korsika Adası dahil olmak üzere) 543.965 km²'dir. Bu ülkenin %31'i tarım alanı, %25'i otlak alan, %27'si ise ormanlarla kaplıdır.

Ülkenin nüfusu 56 milyondur.(Fransız). Dili Fransızca, başkenti Paris'tir. 804.900 km'lik bir karayolu (6.300 km otoyol), 35.000 km'lik bir demiryoluna (11.700 km elektrikli) sahiptir. ⁽³⁷⁾

Fransa, bir tarım ülkesi özelliği taşımamaktadır. Ancak tarım ve gıda sektörünün ekonomideki ağırlığı oldukça fazladır. Fransa dünya ve

³⁷ İhracat Açısından Ülke Değerlendirmeleri, T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Sayı:1, 1994, s.64.

Avrupa'da en büyük gıda ihracatçısı konumunu korumaktadır.

Fransa'nın tarımsal ürünleri, buğday, patates, şeker pancarı, arpa, mısır, üzüm, elma, kuru soğan, bakliyat şeklindedir. Hayvansal ürünleri içerisinde yoğunluk sırasına göre inek sütü, domuz eti, peynir, koyun sütü, tavuk eti, sığır ve dana eti, tavuk yumurtasıdır. Avrupa Birliği'ne İspanya ve Portekiz'in katılımı ile Fransız şarap ve meyve üreticileri bundan olumsuz yönde etkilenmişlerdir.

Fransa sanayi bugün hala dünyada beşinci endüstriyel güçtür. Ülkede aktif nüfusun yaklaşık 1/4 sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Fransız sanayinin en önemli sorunu petrole olan bağımlılığıdır. Ancak Fransa da petrol endüstrisinin geliştirilmesi yönünde büyük çabalar harcanmaktadır.

Fransa'da tarım gıda sanayi oldukça ileri düzeydedir. Yine bu ülkede demir-çelik üretimi, otomobil üretimi, mekanik ve elektrik teçhizat üretimi, elektrikli ev aletleri üretimi gelişmiş düzeydedir. Madencilik sektöründe oldukça zengin olup, özellikle demir cevheri, boksit, potas, uranyum konusunda dünyanın en büyük üretici ülkelerinden biridir. Fransa enerji üretimi yapan büyük ülkelerden biridir. Petrol ve gaz konusunda süregelen bağımlılık ülkenin ticari bölgesinde en önemli etkilere yol açmıştır.

Fransa 1993 yılına göre dış ticaretine baktığımızda ihracatı 180.774 milyar dolar, ithalatı ise 175.408 milyar dolardır. Fransa'nın en önemli ihracat maddeleri şunlardır, endüstriyel ekipman, elektrikli makina ve araçlar, organik kimyevi maddeler, plastik ve kauçuklu eşyalar, demir çelik ürünleri, yarı mamulleri, enerji maddeleri bu alanda rafine petrol, elektrik, gaz alkollü içkiler, süt ve süt ürünleri, hububat,

et ve et konserveleri, çeşitli tüketim maddeleri, oto ekipmanı olmaktadır.

Fransa'nın en önemli ithalat maddeleri ise ham ve rafine petrol, gaz, madenler, mesleki ekipman kimyevi maddeler, et ve konserveler, gıda maddeleri, kahve, çay, kakao, sebze ve meyvelerdir.

Fransa, Avrupa Birliği'nden Bütünleşmiş Akdeniz Politikaları çerçevesinde 1986-1988 dönemlerinde geri kalmış bölgelerin (Aqyitaine, Ardèche, Carcica, Drome, Lanquedoc-Raussillon, Midi-Pyrènnées, Provence-Alpes-Cotê d'Azur) yapısal uyum ve gelişmesinin teşviki amacıyla toplam 1.232.750 milyon ECU tutarında yardım sağlamıştır. Bu yardımların 360.600 ECU tutarı Birlik bütçesinden, 180.000 ECU'luk kısmı ise Avrupa Yatırım Bankasından sağlanmıştır. Ulusal kamu otoritelerinin payı ise 520.300 ECU tutarındadır.(Tablo 4)

1.1.2. İtalya

İtalya Güney Avrupa ülkesidir. Batıda Fransa, kuzeyde İsviçre ve Avusturya, kuzeydoğuda Slovenya, doğuda, güneyde ve batıda Akdeniz (Adriya denizi, Yunan denizi, Tiren denizi, Ligurya denizi); San Marina (60.6 km²) ve Vatikan (0.44 km²) İtalya topraklarının içinde kalır.

İtalya'nın yüzölçümü 301.255 km²'dir. Bu ülkenin %42 tarım alanı, %17 otlak alan, %22 ormanlık alan ile kaplıdır. Nüfusu ise 57.4 milyon İtalyanlardan oluşmaktadır. Resmi dili İtalyanca'dır. Ayrıca Kuzey İtalya'da bölgesel resmi diller (Güney Tirol'da/Almanca, Aostatal'da) Fransızca, Slav dili kullanılmaktadır. Başkenti Roma'dır. İtalya 300.000 km (6.000 km otoyol)'lık bir karayoluna, 20.000 km'lik demiryoluna (10.000 km elektrikli) sahiptir. Para birimi Lirettir. ⁽³⁸⁾

³⁸ "İtalyan Ekonomisi", Hedef Dergisi, Sayı:3,1996, s.65.

İtalya 1993 yılına göre dış ticaretine baktığımızda ihracatı 264.250 milyar dolar, ithalatı ise 231.739 milyar dolardır.

İtalyan ihracatında artan maddeler metal ve mekanik, tekstil ve imalat sanayi ürünleri olurken, ithalatta en çok artış tüketim mallarında sözkonusudur. 1993 yılında İtalya'nın mermer ve granit ihracatı artmıştır. Mermer alımında Lübnan, granit alımında ise Almanya ön sıralarda bulunmaktadır. Brezilya'nın tekstil ürünlerinde gümrük oranlarını düşürmesi ve anılan ülkedeki özelleştirme programı nedeniyle İtalyan tekstil firmaları bu ülkedeki pazarına girmek için çaba sarfetmekte ve pazar araştırması yapmaktadır.

İtalya'nın ithalatına baktığımızda, kuru meyveler, metal dışı madenler, balık, konserve ve meyve suları, pamuk ipliği, demir ve çelik levhalar, bakır ve bakır alışımlar, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, zeytinyağı, seramik, çini, işlenmiş deri, işlenmiş postlar, baharat ve çay, tatlılar yer almaktadır.

İtalya'nın ithalatında önde gelen ülkeler 1993 yılı itibarıyla, Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, ABD, İsviçre, Belçika, Lüksemburg, İspanya, Japonya, Çin'dir.

İtalya, Avrupa Birliği Bütünleşmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde geri kalmış bölgelerine (Abruzzi, Aquaculture, Basilicata, Calabria, Compania, Emilia-Romqna, Latium, Liquria, Marches, Malise, Apulia, Sardinia, Sicillia, Toscana, Umbria) 1987-1988/1992-1993 dönemlerinde Birlik bütçesinden, Avrupa Yatırım Bankasından ve Ulusal kamu otoritelerince toplam 2.568.035 milyon ECU tutarında yardım sağlamıştır.(Tablo 4)

1.1.3. Yunanistan

Güney doğu Avrupa'da yer almakta olup, kuzeyde Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan, doğuda Türkiye, Ege Denizi, güneyde Akdeniz ile sınırlıdır. Yüzölçümü ise 131.944 km² olup %30 tarım alanı, %20 ormanlık ve makiden oluşmaktadır. Nüfusu ise 9.96 milyon ve dili Yunanca'dır. Başkenti Atina olup önemli şehirleri Selanik, Patras, Pire, Girit'teki Kandiye Larissa, Golos sayılabilir. 37.365 km (33.512 km asfaltlanmış) karayoluna, 2480 km demiryoluna sahiptir. ⁽³⁹⁾

1961 yılında Birlik ile Yunanistan arasında bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. 1975 tarihinde Yunanistan Birliğe tam üyelik müracatında bulunmuştur. Komisyon 1976 tarihinde verdiği olumlu görüş'ün ardından katılma müzakereleri başlanmıştır. 28 Mayıs 1979 tarihinde Atina'da Yunanistan'ın Birliğe katılmasını öngören anlaşma imzalanmıştır. 1 Ocak 1981 yılında Yunanistan Avrupa Birliği'ne resmen katılmıştır.

Yunanistan, AB'ne tam üyeliğini izleyen yıllarda önemli makroekonomik sorunlarla karşılaşmış ve Avrupa Birliği'nden iki kez ödemeler dengesi yardımı almıştır. Avrupa Birliği'nin Bütünleşmiş Akdeniz programları'na Yunanistan'ın tamamı dahil edilmiştir. Bu bağlamda 1986-1992 dönemlerinde Birlik bütçesinden, Avrupa Yatırım Bankasından, ulusal kamu otoritelerinden toplam 3.213.391 milyon ECU'luk bir yardım sağlanmıştır.

Yunanistan'ın ihracat ürünleri, gıda ürünleri (meyve-sebze, zeytinyağı ve diğerleri), tütün, pamuk, diğer hammadde ve yarı işlenmiş ürünler, maden ve mineral ürünleri, petrol ürünleri, sanayi ürünleri (tekstil ürünleri, metal ve metalurji ürünleri, alüminyum ve alümina, çelik levhalar, kimyasal ürünler, kozmetik ve diğer sanayi ürünleri).

³⁹ ÖZKUTEN Sema, *İspanya, Portekiz ve Yunanistan Ekonomileri*, Ankara, Nisan 1995, s.47.

Yunanistan'ın ithalat kapsamına aldığı ürünler ise gıda ürünleri (et ve canlı hayvanlar, süt mamülleri, içkiler, balık, diğer gıda ürünleri), hammaddeler (kimyasal hammaddeler, demir çelik, kereste, bakır ve bakır ürünleri, diğer hammaddeler), yakıtlar (ham petrol, petrol ürünleri, kömür) yatırım malları (makinalar, ulaşım araçları, elektrikli aletler) sınai tüketim malları (plastik, ulaşım araçları yedek parçaları, bilimsel ve tıbbi aletler, kağıt ve mamülleri, tekstil, ulaşım araçları, elektrik malzemeleri, cam ve seramik ürünler, ev aletleri malzemeleri, plastik ürünler) şeklindedir.

Yunanistan'ın toplam ihracatı 1993 yılı verilerine göre 8.9 milyar \$'dır, bunun 5.2 milyar \$ A.B. ülkelerinedir. Toplam ithalatı ise 21.2 milyar \$ ve 12.2 milyar \$ AB ülkelerinden yapılmaktadır. Geri kalanı diğer ülkelerden sağlanmaktadır. (40)

Yunanistan'da bütçe açığının giderilmesi doğrultusundaki tedbirlerin yetersiz kalması ve yüksek enflasyon oranı, Yunanistan'ı nominal ve reel faiz oranlarının Birlik genelinde en yüksek olduğu ülke konumuna getirmiştir. Olumsuz ekonomik ortam nedeniyle tarım ve imalat sektörlerinde istihdam düşmeye devam etmiş, hizmetlerde ise istihdam artmıştır.

1.1.4. İspanya

Güneybatı Avrupa'da yer almakta olup, kuzey ve güneybatıda Atlas Okyanusu, kuzeydoğuda Fransa ve Andora, doğu ve güneyde Akdeniz, güneyde Fas ve Cebelitarık, batıda Portekiz yer almaktadır. Yüzölçümü 504.782 km² olup, %40 tarım alanı, %30 otlak alanı, %31 orman ve çalılıktan oluşmaktadır. 1993 verilerine göre nüfusu 38.9 milyon

⁴⁰ ÖZKUTEN, s.47.

(İspanyollar, Katalanlar, Basklar, Galikler), dili ise İspanyolca, Katalan, Bask, Golik dilleridir. Başkenti Madrid olup önemli şehirleri, Barselona, Valencia, Sevilla, Malaqa, Bilbao, Las Palmas, Vallodolid, Palma de Malor ka, Murcia, Cordoba, Granada, Alicante, Gijon'dur. İspanya 167.000 km karayoluna, 14.200 km demiryolu ağına sahiptir. ⁽⁴¹⁾

1962 yılında İspanya Birliğe katılmayı taahhüt etmiş fakat siyasi rejim dolayısıyla bu istek geri çevrilmiştir. 29 Haziran 1970 tarihinde taraflar arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen bir Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. 1977 yılında tam üyelik müracatında bulunmuş, 1979 yılında Birliğe katılma görüşmeleri başlamıştır.

İspanya, 1 Ocak 1986 tarihinde Birliğe tam üye olmuştur. Bu tarihten itibaren Avrupa Birliği İspanya'yı da Bütünleşmiş Akdeniz Programları'na dahil (Asturias, Galicia, Andalusia, Censta, Melilla, Valencia, Kanarya Adaları, Castile-La Manoha, Castile-Leon, Murcia, ve Extremadura bölgeleri) etmiştir. Bu bölgeler diğer kuzey bölgelerine nazaran geri kalmış bölgelerdir. Avrupa Birliği bu bölgelere 1989-1993 yıllarını kapsayacak bir mali yardım sağlamıştır.

İspanya'ya yapısal fonlardan sağlanacak olan 9.779 milyon tutarındaki finansmanın, 6.199 milyonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan, 2.348 milyonu, Avrupa Sosyal Fonu'ndan, 1.232 milyonu Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönevme Fonu'ndan sağlanacaktır. 1 Ocak 1989'dan 31 Aralık 1993'e kadar sürecektir bir dönem içinde Birlik ve üye ülkeler tarafından, gerçekleştirilmesi hedeflenen faaliyetlerin finansmanı için sağlanacak toplam miktar 18.408 milyon ECU'dur. Ulusal ihtiyaçlar çerçevesinde kamu sektörü için talep edilen miktar yaklaşık 2.454 milyon ECU özel sektör için talep edilen miktar ile yaklaşık 2.274 milyon ECU olarak belirlenmiştir.

⁴¹ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.131-132

İspanya özellikle Avrupa Birliği üyesi olması nedeniyle, genel anlamda liberal bir ekonomi politikası uygulamaktadır. Ekonomiye korumacı ve kısıtlayıcı önlemlerden ziyade teşvik araçları ile yön verilmeye çalışılmaktadır.

İspanya'nın dış ticaretindeki en büyük partnerini AB ülkeleri oluşturmaktadır. İspanya'nın ithalatında ilk sıraları, makina ve techizat, taşıt araçları, petrol ve petrol ürünleri, kimyasal ürünler, ölçü-kontrol aletleri, gıda ve tekstil ürünleri almaktadır. İhracatında ise en büyük payı taşıt araçları almakta, bunu makina imalat sanayi ürünleri, meyve ve sebze, demir-çelik ürünleri, çeşitli kimyasal maddeler takip etmektedir.

Ülke son yıllarda kronikleşen bir dış ticaret açığı ile karşı karşıya kalmıştır. İspanya'nın Avrupa Birliğine katılmasıyla kendisini ekonomik ve siyasi istikrar açısından güvencede hisseden yabancı sermaye, hükümetin uyguladığı etkin teşvik programının cazibesiyle, ülkeye gelmeye başlamış ve son on yıllık dönemde yapılan yabancı sermaye yatırımları dikkat çekici bir gelişme göstermiştir. Yabancı sermaye yatırımlarında en büyük pay AB ülkelerininindir. (42)

İspanya ihracatı 1993 yılı itibarıyla 62.7 milyar \$, ithalatı ise 82.4 milyar \$'dır. (43)

İspanya'da bölgesel kalkınmayı sağlamak, gerekli istihdamı yaratmak, ekonomik teknolojik gelişmeyi sağlayabilmek için yatırım, üretim, istihdam oldukça etkin araçlarla teşvik edilmektedir. Teşvikler, merkezi hükümet, yerel idareler, AB tarafından verilmektedir.

42 "İspanya-Türkiye ile Ticari ve Sınai İlişkileri", DEİK Bülteni, İstanbul, Haziran 1995, s.2-6.

43 ÖZKUTEN, s.12.

1.1.5. Portekiz

Güney batı Avrupa ülkesi olan Portekiz'in sınırları batıda ve güneyde Atlas Okyanusu, kuzeyde ve doğuda İspanya yer almaktadır. Yüzölçümü 92.082 km² ve %30'u tarım alanı, %6 otlak alan, %40 ormanlık ve çalılıktan oluşmaktadır. Nüfusu 10.3 milyon ve dili Portekizce'dir. Başkenti Lizbon, önemli şehirleri Porto, Amadora, Setubal, Coimbra'dır. 54.700 km'lik bir karayolu ve 3600 km demiryoluna sahiptir. Para birimi Escudo'dur.⁽⁴⁴⁾

Portekiz ile Birlik arasında Tercihli Ticaret Anlaşması 22 Temmuz 1972 tarihinde imzalanmıştır. Söz konusu Anlaşma 1979 ve 1982 tarihli Tamamlayıcı Protokol ve geçici Protokollarla tamamlanmıştır. 1977 yılında Portekiz'in tam üyelik başvurusu sonrasında, Komisyon'un 19 Mayıs 1978 tarihli olumlu Görüş'ü üzerine 1978 yılında görüşmelere başlanmış, 1985 yılında katılma anlaşması imzalanmıştır.⁽⁴⁵⁾

Tam üyelik öncesi Portekiz'e Birlik tarafından 1976-1977 yıllarını kapsayacak altyapı, sanayileşme, tarım projelerine yönelik olarak, toplam 180 milyon ECU tahsis edilmiştir. 1976 tarihinde imzalanan Mali protokol uyarınca beş yıllık dönem için sanayide verimliliği arttırmaya, alt yapıyı güçlendirmeye yönelik projelere 200 Milyon ECU (%3 faizle) tutarında kredi sağlanmıştır. 3 Aralık 1980'de Portekiz-AB arasında imzalanan bir anlaşma ile Portekiz'e katılma öncesi yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 275 milyon ECU (125 milyon ECU hibe) tahsis edilmiştir. Bu yardımlar Portekiz ekonomisinin AB'ne entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla tahsis edilmiştir.

⁴⁴ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.231-233.

⁴⁵ ÖZKUTEN, s.31-37.

Portekiz'in tümü 1989-1993 yılları arasında da Bütünleşmiş Akdeniz Programlarına dahil edilmiştir. Bu bağlamda Portekiz, 1 Ocak 1989'dan 31 Aralık 1993'e kadar sürecektir bir dönem boyunca gerçekleştirilecek faaliyetlerin finansmanı için Topluluk ve üye devletler tarafından sağlanacak toplam miktar 18.469.585 milyon ECU olarak belirlenmiştir. Bu miktarın yapısal fonlardan sağlanacak olan kısmı 6.958 milyon ECU, fonlara göre dağılımı ise şöyledir; 3.757 milyon ECU'luk kısmı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'ndan, 2.028 milyon ECU'luk kısmı Avrupa Sosyal Fonu'nda Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu'ndan 1.738 milyon ECU sağlanacaktır. Diğer yardımların tutarı ise 410 milyon ECU'dur. Ulusal ihtiyaçlar çerçevesinde kamu sektörü için talep edilen miktar yaklaşık 6558.13 milyon ECU, özel sektör için talep edilen miktar 4.443.455 milyon ECU olarak belirlenmiştir.⁽⁴⁶⁾

Portekiz'in dış ticaret rejimi ve mevzuatı Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikasına uyumu nedeniyle, bu rejim içinde ve piyasa ihtiyaçları ile koşulları çerçevesinde şekillenmektedir.

Portekiz'in önemli ithalat ürünlerini petrol ve motorlu taşıtlara ilişkindir. Daha sonra gelen işlenmiş balık ve ilaçlar büyük çoğunlukla AB ülkelerinden gelmekte, pamuk ve deri kösele ise hem AB hem diğer ülkelerden yapılan ithalat içinde yer almaktadır.

Portekiz'e yönelen yatırımların bu ülkeyi tercih etmelerinde ana sebep Avrupa genelinde en düşük düzeyde seyreden ücretler önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan yabancı sermaye girişi olumsuz yönde etkileyen nedenlerin başında altyapının yetersizliği ve bürokratik engeller söz konusudur.

⁴⁶ OĞUZ, s.16.

Portekiz, 1993 yılına göre dış ticaretine baktığımızda ihracatı 15.3 milyar dolar, ithalatı ise 27.6 milyar dolardır.

1.2. Avrupa Birliği'ne Dahil Olmayan Akdeniz Ülkeleri

1.2.1. Magrep Ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus)

Cezayir; bir kuzey Afrika ülkesi olup, sınırları kuzeyde Akdeniz, doğuda Tunus ve Libya, güneydoğuda Nijer, güneybatıda Mali ve Moritanya, batıda Fas yer almaktadır. Yüzölçümü 2.381.741 km² olup %85 çöldür. Nüfusu 24.7 milyon, Araplar ve Berberiler oluşturmaktadır. Resmi dili Fransızca ve Arapça'dır. Başkenti Cezayir olup önemli kentleri Oran, Konstantin, Annaba, Bilide, Satif'dir. Cezayir 81.648 km karayoluna ve 3800 km demiryoluna sahiptir. Para birimi Dinar'dır.⁽⁴⁷⁾

Cezayir çok zengin tabii kaynaklara sahip olmasına karşın terörün yarattığı siyasi ve kısa vadeli dış borçların baskısı sonucu doğan ekonomik sıkıntılar içinde bulunmaktadır. Cezayir'in ihraç ürünlerine baktığımızda en fazla yeri enerji daha sonra yarı mamuller, hammaddeler, gıda maddeleri, tüketim malları, sanayi donatım malları almaktadır. İthalatını büyük ölçüde gıda maddeleri daha sonra yarı mamuller, enerji ve akaryakıt, hammaddeler, tüketim malları, sanayi donatım malları almaktadır.

Fas; kuzeybatı Afrika ülkesi olup sınırları kuzeyde Akdeniz, doğuda Cezayir, güneyde Sahra, batıda Atlas Okyanusu'dur. Yüzölçümü ise 448.750 km² olup %19 tarım alanı, %47'si otlak alan, %12 ormanlık ve çalılıkla kaplıdır. Nüfusu 23 milyon, Berberiler, araplaştırılmış

⁴⁷ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.55-57.

Berberiler'den oluşmaktadır. Resmi dili Arapça, Berberi Lehçeleri, Fransızca, İspanyolca'dır. Başkenti Rabat'tır. Önemli şehirleri Kazablanka, Fas, Ucdı, Marakeş, Meknes, Tetuan, Tanca, Kenitra, Safi, Agadı. Fas 58.000 km'lik bir karayoluna, 2000 km'lik bir demiryoluna sahiptir. (48)

Fas, diğer Akdeniz ülkelerine oranla en az gelişmiş olanıdır. İhracatında en fazla yeri olan ürünleri fosfat ve tekstil'dir. Hızlı nüfus artışının neden olduğu tarımsal alanda kendine yetmezlik sorunuyla karşılaşmaktadır. Ödemeler dengesinde büyük açıklar veren Fas, bu açığını Birliğe yaptığı ihracatla ve Birlik ülkelerinde çalışmakta olan Faslı işçilerin göndermiş olduğu dövizlerle karşılamaya çalışmaktadır. Ne varki bu gelir kaynakları Birliğe katılan ülkelerin (Portekiz ve İspanya) katılmasıyla oldukça etkilenmiştir. Bu nedenle Roma Antlaşmasına ters düşmekle beraber Fas Birliğe katılma talebinde bulunmuş (1987), fakat kabul edilmemiştir. (49)

Tunus; kuzey Afrika ülkesidir. Sınırları kuzeyde ve doğuda Akdeniz, güneydoğuda Libya, batıda Cezayir yer almaktadır. Yüzölçümü 163.610 km² olup %30 tarım alanı, %18 otlak alan, %3 ormanlık ve çalılıktır. Nüfusu 7.5 milyon Araplar'dan oluşmaktadır. Resmi dile Arapça, Fransızca'dır. Başkenti Tunus'tur. Önemli şehirleri Sfaks, Ariana, Bizerte, Dyerba, Gabes, Sus, Kairvan 26.700 km'lik bir karayoluna ve 2192 km'lik bir demiryoluna sahiptir. Para birimi Dinar'dır. (50)

1993 yılında Tunus'ta serbest ekonomi, mali sistemlerin yeniden ele alınması, finansal yapıların güçlendirilmesi, teşvik mevzuatının yeniden gözden geçirilmesi ve Dinarın konvertibiliteye geçiş serbestisi

48 T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.70-71.

49 "Avrupa Topluluğu'nun Akdeniz Politikası", T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, Nisan 1992, s.125.

50 Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, A.g.e, s.260.

kazanması gibi önemli yapısal değişiklikler göstermiştir. Bu pozitif neticelere rağmen ithalatın büyümesi ihracatın yavaşlaması nedeniyle bazı olumsuzluklarla karşılaşılması mal ticaretinde dengesizlikler gözlenmiştir. (51)

Tarım sektöründe tahıl üretiminde ve zeytinyağında azalmaya karşın, besicilik ve balıkçılık sektöründe gelişme sağlanmış maden üretiminde hidrokarbür ve petrol üretiminde artış gözlenmiştir.

Tunus'ta işçiliğin ucuz olması nedeniyle Birlik ülkelerinden özellikle Fransa ve İtalya'nın fason imalata dönük çalışması sonucu, Tunus yüksek bir ticaret hacmine sahiptir.

Magrep ülkeleri'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerine baktığımızda Fas ve Tunus ile 1969 yılında sadece ticari alanda yaptığı anlaşmalar 1976 yılında Ticaret ve İşbirliği Anlaşması şeklini almıştır. Cezayir'de aynı yıl söz konusu anlaşmalara dahil edilmiştir. Böylece bütün Magrep ülkeleri ile işbirliği düzeyinde anlaşmalar yapılmış olup, bu anlaşmalar 1977 yılında yürürlüğe girmiştir. Global Akdeniz Politikası ilkelerine giriş yapan ilk anlaşmalar olan bu metinlerde ekonomik, teknik, mali, sosyal alanda kapsamlı bir işbirliği sözkonusudur. Ayrıca Cezayir ve Tunus'la enerji alanında da işbirliği öngörülmüştür. (52)

Bu anlaşmalar ile Magrep ülkeleri rafine petrol ürünleri ile mantar haricindeki ürünlerde Birlik pazarına gümrüksüz giriş sağlayabileceklerdir. Tarım alanında ise %30-70 arası tercihli muamele, şarap, sebze ve zeytinyağı (Akdeniz ürünleri) için özel kurallar sözkonusudur. (53)

51 Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.260.

52 T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.125.

53 OĞUZ, s.38.

Magrep ülkelerine AB tarafından gerçekleştirilen mali yardımlar incelendiğinde, bu yardımların EIB ve Birlik bütçesinden gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda Cezayir'e 1978-1996 döneminde toplam 854 milyon ECU yardım sağlamıştır. Aynı dönemlerde Fas'a 1.091 milyon ECU'luk yardım söz konusudur. Tunus ise yine 1978-1996 dönemlerinde toplam 742 milyon ECU'luk bir yardım yapılmıştır. Ayrıca 1978-1996 yılları 1.2.3.4. mali protokolleri içermektedir.(Tablo 6)

Tablo 6: AB'nin Magrep Ülkeleri İle Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
CEZAYİR	1.Mali Pro.(1978-81)	70.0	-	19.0	25.0	114.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	107.0	-	16.0	28.0	151.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	183.0	4.0	-	52.0	239.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	280.0	18.0	-	52.0	350.0
	TOPLAM	640.0	22.0	35.0	157.0	854.0
FAS	1.Mali Pro.(1978-81)	56.0	-	58.0	16.0	130.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	90.0	-	42.0	67.0	199.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	151.0	11.0	-	162.0	324.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	220.0	25.0	-	193.0	438.0
	TOPLAM	517.0	36.0	100.0	438.0	1.091.0
TUNUS	1.Mali Pro.(1978-81)	41.0	-	39.0	15.0	95.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	78.0	-	24.0	37.0	139.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	131.0	6.0	-	87.0	224.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	168.0	15.0	-	101.0	284.0
	TOPLAM	418.0	21.0	63.0	240.0	742.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Ocak 1996, s.83.

1.2.2. Maşrek Ülkeleri (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan)

Mısır; Kuzeydoğu Afrika ülkesidir, kuzeyde Akdeniz, doğuda Kızıldeniz, Ürdün, güneyde Sudan, batıda Libya yer almaktadır. Yüzölçümü 998.774 km² olup %96'sı çöllerle kaplıdır. Nüfusu 57.4 milyon kişi (Fellahlar, Koptalar, Berberiler, Türkler, Nübyalılar, Sudan Siyahları) olup resmi dili Arapça, İngilizce'dir. Başkenti Kahire'dir. Önemli şehirleri İskenderiye, Gize, El Kubra, El Kayma, Port Said,

Şüveys'dir. 16.191 km'lik karayoluna, 5.355 km demiryoluna sahiptir. Para birimi Mısır Poundu'dur. ⁽⁵⁴⁾

Başlıca ihraç ürünleri, petrol ve türevleri, işlenmemiş pamuk, pamuk ipliği, tekstil ürünleri, çeşitli tarımsal ürünler (pirinç, patates), ham aliminyum'dur.

Başlıca ithal ürünleri ise ulaştırma ekipmanı, çeşitli makineler, gıda maddeleri, çeşitli kimyasal maddeler, kauçuk, deri, kağıt ve kağıt ürünleri, çeşitli yağlar, yakıt maddelerinden oluşmaktadır.

Mısır'ın 1992 verilerine göre ihracatı 3.6 milyar \$, ithalatı ise 10.0 milyar \$, dış ticaret dengesi ise 6.4 milyar \$'dır. ⁽⁵⁵⁾

Mısır'da istihdam'ın sektörel dağılımına baktığımızda, ilk sırayı tarım, ikinci sırayı ise hükümet hizmetleri ve sosyal sigorta, üçüncü sırayı ise sanayi ve madencilik sektörleri almaktadır. Daha sonra sırasıyla inşaat, kamu hizmetleri, ulaşım ve Süveyş kanalı, turizm, elektrik, petrol ve petrol ürünleri sektörlerinde istihdam söz konusudur.

Mısır 1994 yılının ikinci yarısından itibaren geçerli olmak üzere sağlık, tarım, sanayi sektörlerinin gereksinimlerinin de dikkate alacak şekilde gümrük vergilerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin temel hedeflerinden biri yerel sanayinin korunmasıdır. ⁽⁵⁶⁾

Ürdün; Asya'nın güneybatı kesiminde yer alan bir Orta Doğu ülkesidir. Şeria nehrinin batısına düşen ve 1967'de İsrail işgali altına giren Ürdün, kuzeyde Suriye, kuzeydoğuda Irak, güneydoğu ve güneyde Suudi Arabistan, batıda İsrail ile çevrilidir. güneybatıda Akabe körfezine

⁵⁴ T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.201-203.

⁵⁵ "Mısır", DEİK Bülteni Eylül 1993.

⁵⁶ IMF, EIU Egypt. No:2, 1993.

bakan 19 km'lik bir kıyı şeridi vardır. Ürdün nüfusu 4.3 milyon (1994) ve çok büyük bir bölümü Arap'tır. Toplam nüfus içinde %90'nını Müslüman Sünniler oluşturmaktadır. Yüzölçümü ise 91.860 km²'dir. Bunun 70.000 km²'si çöllerle kaplıdır. Başkenti Amman'dır. ⁽⁵⁷⁾

Ürdün ekonomisi büyük ölçüde hizmet ve imalat sektörüne dayanmakta olup, piyasa ekonomisinin koşulları oluşturulmaya çalışılmaktadır. Öte yandan iç pazarın dar, tarım rekoltesinin dalgalı, sermaye ve kaynakların yetersiz olması gibi ekonomik sorunların yanısıra bölgedeki istikrarsızlığın bir sonucu olarak ülkenin savunma giderlerinin yüksek olması, çok sayıda Filistinli mültecinin varlığı ülkenin diğer önemli sorunlarıdır. Ürdün'de iyi eğitilmiş bir işgücü mevcut olmasına rağmen ülkede yeterli istihdam sağlanamamaktadır.

Tarım alanından başlıca üretilen ürünler; buğday, arpa, tütün, domates, salatalık, çeşitli sebzeler, üzüm, turunçgiller ve muzdur. Ürdün'de arazinin tarıma elverişsiz olması hayvancılığı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Sanayi alanında başlıca sanayi ürünleri, çimento, kimyasal maddeler, çelik, deterjan, metal ürünler, petrol ürünleri, gübre, gıda mamulleri, tekstil ürünleri, hayvan yemidir. Sanayi tesislerinin üçte ikisi gıda mamülleri ve tekstil ürünleri imal etmektedir. Maden sektöründe fosfat üretimi çimento imalatı ve petrol arıtımı yapan tesisler ekonomiye önemli ölçüde katkıları olan işletmelerdir. Fosfat üretiminde Fas ve ABD'den sonra 3. büyük fosfat ihracatçısıdır. Potas ise Ölü Deniz'de maden tozları ile birlikte suya karışmış olarak bol miktarda bulunmaktadır. Enerji ve Turizm sektöründe önemli bir gelir kaynağı durumuna gelmiştir.

⁵⁷ "Lübnan, İsrail, Ürdün", İGEME, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı, Kasım 1995, s.37.

Ürdün'ün ithalat ürünleri şöyledir; gıda ürünleri (koyun eti, süt ürünleri, buğday, pirinç, meyve ve zebzeler, şeker), ham petrol, kağıt ürünleri, kimyasal ürünler, tekstil ürünleri, demir ve çelik, elektrikli makineler, ulaşım ekipmanları, hazır giyim ve ayakkabı, bilimsel araç ve gereçler. (58)

Ürdün'ün ihraç ürünleri şöyledir. gıda ürünleri (sebze ve meyveler), tabi fosfat, potas, kimyasallar, imalat sanayi ürünleri, çimento, tekstil, makina ve ulaşım ekipmanları.

Ürdün 1993 verilerine göre ihracatı 997.8 milyon \$, ithalatı ise 3541.6 milyon \$ ve dış ticaret dengesi 2293.5 milyon \$'dır.

Lübnan; Orta Doğu ülkesi olan Lübnan, kuzey ve doğuda Suriye, batıda Akdeniz, güneyde İsrail ile komşudur. Yüzölçümü 10.452 km² olan Lübnan'ın %30 tarım alanı, %8 ormanlık ve çalılıkla kaplıdır. Nüfusu ise 2.7 milyon ve Araplar ve Filistinli mülteciler, Ermeni, Asuri, Kürt azınlıklar tarafından oluşmaktadır. Resmi dili Arapça olup, bunun yanında Fransızca ve İngilizce'de kullanılmaktadır. Başkenti Beyruttur, önemli şehirleri Trablus, Zahla, Sayda'dır. 7350 km bir karayolu ve 400 km bir demiryoluna sahiptir. Para birimi, Lübnan Lirası'dır.

Lübnan tipik bir Akdeniz ülkesidir. Ülkenin 1/4'ü dağlık ve ormanlıktır. Özellikle Bekaa Vadisinde tarıma uygun alanlar bulunmaktadır. Lübnan Arap ülkelerine sebze ve meyve ihraç etmekteydi. Savaş ve işgaller tarım alanlarını tahrip etmiştir. Ülkede ticari değeri olan bir maden cevheri yoktur. Tuz deniz suyundan elde edilmektedir. Savaşta yara alan enerji sektörünün onarımı ve geliştirilmesi, 1993 yılından itibaren çok uluslu şirketlere ihale edilmiştir.

⁵⁸ İGEME, s.41-42.

Lübnan'ın dış ticaret açığı 4254 milyon Lübnan Paun'du ile 1993 yılında en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Son yıllarda özellikle inşaat sektörüne yönelik ithalat artmıştır. Komşu ülkelerle ticaret politik koşullara göre dalgalanma göstermektedir. Son 2 yıldır Lübnan ihracatının yaklaşık %50'si Orta Doğu ülkelerine (özellikle Suriye) gitmiştir.

Lübnan ihracatı 1993 yılına göre 646.0 milyon dolar'dır. İthalat'ı ise 4900 milyon dolara ulaşmıştır. (59)

Lübnan'ın ihracat ürünleri şöyledir, giyim, gıda ürünleri, mermer ve sıhhi techizat, kimyasal ürünler, sanayi techizatı, metal ürünleri, elektrikli ürünler, plastik ürünleri, mücevharat, kağıt ve kağıt ürünleri, ayakkabılar, tekstil, mobilya, çimento'dur.

Lübnan'ın ithalat ürünlerinde en fazla yeri makinalar almakta daha sonra sırasıyla hazır giyim, tekstil ipliği ve ürünleri, metalik olmayan mineral ürünler, metal ürünler, demir çelik, kimyasal maddeler, bilimsel araç gereçler, kağıt ürünleri, kauçuk ürünleri, yaş ve kuru sebze meyva.

Suriye; Ön Asya ülkesi olan Suriye, kuzeyde Türkiye, doğuda Irak, güneyde Ürdün, batıda Lübnan ve Akdeniz ile sınırlıdır. Yüzölçümü 185.180 km²'dir. Nüfusu 11,7 milyon Araplar'dan oluşmaktadır. Resmi dili Arapça'dır. Bunun yanında İngilizce ve Fransızca'da kullanılmaktadır. Başkenti Şam'dır. 29.700 km karayolu ve 2.050 km demiryoluna sahiptir.

59 İGEME, s.7.

Suriye'de sanayi faaliyetlerinin önemli bir bölümü tekstil, mühendislik kurumu, çimento, şeker, traktör kurumu isimli kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Suriye'nin önemli sınai ürünleri; petrol, elektrik, çimento, fosfat, traktör, yünlü kumaş, küşpe, cam, zeytinyağı, konserve, şeker, asfalt, azotlu gübre, cırcırlanmış pamuk, demir'dir. Önemli tarım ürünleri ise buğday, şeker pancarı, pamuk, zeytin, üzün, elma, arpa, mercimek'tir. Sanayisin de önemli yeri olan ürünler ise, petrol, fosfat, gaz, elektriktir.

Suriye'nin 1993 yılı itibarıyla ihracatı 64.465 milyon \$, ithalatı ise 199.568 milyon \$'dır. (60)

Suriye'nin başlıca ihraç ürünleri, ham petrol, pamuk, fosfat, pamuk ipliği, yün, canlı hayvanlar, mercimek, meyve ve sebzelerdir.

Suriye'nin başlıca ithal ürünleri ise petrol ürünleri, demir çelik ürünleri, harfiyat makinaları, tıbbi ilaçlar, şeker, buğday, jeneratörler, çay, un, et, tereyağı, nebatıyağ.

Avrupa Birliği ile Maşrek ülkeleri ilişkilerine baktığımızda Lübnan ile 1965 ve 1972 yıllarında, Mısır ile 1972 yılında ticari nitelikte olan anlaşmalar yapılmıştır. 1977 yılında Ürdün ve Suriye'nin de katılmasıyla bu anlaşmalar Global Akdeniz Politikasına uygun birer işbirliği anlaşması ile değiştirilmiştir. Söz konusu anlaşmalar, global anlamda iktisadi, teknik, mali ve kurumsal işbirliği içermektedir. 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Ticaret ve sanayi alanında, bazı pamuklular, rafine petrol ürünleri, fosfat bazlı gübreler, aliminyum haricindeki ürünlerde Birlik pazarına gümrüksüz giriş sağlanmıştır. Tarım alanında ise bazı ürünlerde %40 ile %100 arasında tercihli muamele söz konusu olmuştur. (61)

60 T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü, s.253-254.

61 T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.125-126.

Maşrek ülkelerine AB tarafından gerçekleştirilen mali yardımlar incelendiğinde bu yardımların EIB ve Birlik bütçesinden sağlandığı görülmektedir. Suriye 1978 yılından 1996 yılına kadar geçen süre içerisinde (1.2.3.4. mali protokol dahilinde) toplam 461 milyon ECU yardım sağlamıştır. Mısır aynı dönemlerde toplam 1.463 milyon ECU, Ürdün ise toplam 329 milyon ECU tutarında yardım sağlamıştır. Lübnan'a iki tane açıl yardım dahilinde 1978-1996 dönemlerinde toplam 292 milyon ECU tutarında yardım sağlamıştır.

Tablo 7: AB' nin Maşrek Ülkeleri ile Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
SURIYE	1.Mali Pro.(1978-81)	34.0	-	7.0	19.0	60.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	64.0	-	11.0	22.0	97.0
	3.Mali Pro.(1987-91)	110.0	2.0	34.0	-	146.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	115.0	2.0	41.0	-	158.0
	TOPLAM	323.0	4.0	93.0	41.0	461.0
MISIR	1.Mali Pro.(1978-81)	93.0	-	14.0	63.0	170.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	150.0	-	50.0	76.0	276.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	249.0	11.0	-	189.0	449.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	310.0	16.0	-	242.0	568.0
	TOPLAM	802.0	27.0	64.0	570.0	1.463.0
ÜRDÜN	1.Mali Pro.(1978-81)	18.0	-	4.0	18.0	40.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	37.0	-	7.0	19.0	63.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	63.0	2.0	-	35.0	100.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	80.0	2.0	-	44.0	126.0
	TOPLAM	198.0	4.0	11.0	116.0	329.0
LÜBNAN	1.Mali Pro.(1978-81)	20.0	-	2.0	8.0	30.0
	1.Acil Yard.(1977-78)	20.0	-	-	-	20.0
	2.Acil Yrd.(1982-...)	50.0	-	-	-	50.0
	2.Mali Pro.(1983-86)	34.0	-	5.0	11.0	50.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	53.0	1.0	-	19.0	73.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	45.0	2.0	-	22.0	69.0
	TOPLAM	222.0	3.0	7.0	60.0	292.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.83.

1.2.3. İsrail, Yugoslavya

İsrail; yüzölçümü 20.325 km² (işgal altında ki topraklar hariç)'dir. Nüfusu 5.3 milyon'dur. Yaklaşık nüfusun %85'i Yahudilerden oluşmaktadır. Nüfusun %85'i şehirlerde yaşamaktadır. Para birimi Shekel (NIS)'dir.

İsrail'de ekonomik örgütlenme ilk Yahudi göçleri ile başlamıştır. Başlangıçta gelişmekte olan ülke yapısından dolayı üretim ve yatırımların yetersiz düzeyde kalması nedeniyle yatırımlara hız verilmiştir. Uygulanan istikrar programları ve yabancı yatırımların yanı sıra diğer ülkelerden alınan dış yardımlar da İsrail'in gelişiminde önemli rol oynamıştır. 1980'li yılların sonuna doğru uygulanan istikrar programlarının sonucunda ekonomik göstergelerde düzelmeler başlamış, işsizlik ve enflasyon oranları düşüş göstermiş, yatırımlar artmıştır. Bugün dünyanın en gelişmiş ilk 20 ülkesi içinde yer almıştır. Sanayi, tarım, dış ticaret alanında dünya ekonomisinde önemli bir yeri vardır.

İsrail ekonomisinin yapısını sınırlı doğal kaynaklar belirlemektedir. Bunun sonucunda ekonomi sınırlı kaynakların etkin kullanımı ve ekonomik alt yapının iyileştirilmesi çabalarıyla bugünkü yapısını kazanmıştır.

İsrail'de arazinin yaklaşık %25 tarıma elverişlidir. İsrail'in tarım ürünleri arasında buğday, arpa, mısır, patates, yer fıstığı, pamuk, bitkisel yağlar ön sıradadır. Ayrıca Akdeniz'e özgü meyve ve sebze türleri de yetiştirmekte olup, bunlar domates, greyfurt, portakal önem taşımaktadır. Turunçgiller ülkenin önemli ihracat ürünleri arasındadır. Çiçekcilik alanında AB pazarına ihracatçılık yapılmaktadır.

Hayvancılık alanında ise kümes hayvancılığı önemli bir artış kaydetmiştir. İthal ettiği başlıca tarım ürünleri; tahıl, yağlı tohumlar, et, kahve, kakao ve şekerdir.

İsrail endüstrisi elektronik, havacılık, telekomünikasyon, gıda üretimi, bilgisayar, güneş enerjisi, elmas işleme, biyoteknoloji, kimyasal ve tarım endüstrisini içeren yüksek teknolojiye dayanmaktadır.

İsrail'in dış ticaretine baktığımızda ihracatı 1993 yılı itibarıyla 14.8 milyar \$, ithalatı ise 20.5 milyar \$'dır.

Başlıca ihraç ürünleri, deri, kauçuk, lastik, tekstil elyafı, mineraller, demir çelik, demir dışı metaller, metal mamuller, makinalar ve ulaşım araçları, kimyasal ürünler, işlenmiş elmas, tarım ürünleri, gıda ürünleridir.

Başlıca ithalat ürünleri, makinalar ve ulaşım araçları, deri, mantar, ağaç, kağıt, cam, demir çelik, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar işlenmemiş elmadır.

İsrail'in tarımsal ihracatında Birlik pazarı önemli yer tutmaktadır. Tarım sektöründe, İsrail'in tüketim piyasasının üretimine göre küçük olması nedeniyle bu ürünlerini dış pazarlara açma durumunda kalmıştır. İsrail'in ürün çeşitlenmesine gitmesi Birliğe katılan Akdenizli ülkelerle rekabet ortamının oluşması ve yeni ülkelerin bu konuda önlemler alması ülkenin ihracatını zorlamaktadır.

Birlik ile İsrail arasında Mayıs 1975 yılında imzalanıp 1978 yılında yürürlüğe giren serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmanın diğerlerinden farklı yanı süresiz bir anlaşma olmasıdır. Söz konusu anlaşma, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra sosyal şartların iyileştirilmesi, üretkenliğin artırılması ve finansal

istikrarın sağlanması konularını da kapsamaktadır. Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi ve bu işbirliğinin alt yapı projelerinin ortak yardımıyla ticaretin arttırılması çerçevesinde ortaya çıkan projeler, Birlik yardımlarından yararlandırılmıştır. (62)

İsrail'e AB tarafından gerçekleştirilen mali yardımlar incelendiğinde bu yardımların EIB ve Birlik bütçesinden sağlandığı görülmektedir. Birinci mali protokol kapsamında (1978-1981) toplam 30 milyon ECU, ikinci mali protokol kapsamında (1984-1986) 40 milyon ECU, üçüncü mali protokol kapsamında (1988-1991) 62 milyon ECU, dördüncü mali protokol kapsamında (1992-1996) toplam 82 milyon ECU tutarında yardım sağlanmıştır.(Tablo 8)

Tablo 8: AB'nin İsrail İle Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
İSRAİL	1.Mali Pro.(1978-81)	30.0	-	-	-	30.0
	2.Mali Pro.(1984-86)	40.0	-	-	-	40.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	63.0	-	-	-	63.0
	4.Mali Pro.(1992-96)	82.0	-	-	-	82.0
	TOPLAM	215.0	0.0	0.0	0.0	215.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.83.

Yugoslavya; 6 Sosyalist Cumhuriyet ve iki otonom bölgeden oluşmaktadır. Sosyalist Cumhuriyetler Bosna-Hersek, Makedonya, Slovenya, Karadağ, Hırvatistan ve Kosova'dır.

Çeşitli etnik grupların yaşadığı Yugoslavya'nın nüfusu (1990) 27 milyon'dur. Yüzölçümü 255.804 km²'dir. Başlıca büyük şehirleri Belgrad, Zagreb, Üsküp, Saray, Ljupljana, Novi Sad olup, Sırp-Hırvatça, Makedonyan ve Sloven dilleri konuşulmaktadır. Dış ticarete kullanılan

62 T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.127.

diller ise İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusca ve İtalyanca'dır. Yugoslavya'da okuma-yazma bilenlerin oranı %85'in üzerindedir. Nüfusun yaklaşık %20'si tarımsal alanda istihdam edilmektedir. (63)

Yugoslavya'nın siyasal rejimi sosyalizm olmasına rağmen bir çok alanda Batıya benzer uygulamalar yürütülmektedir. Bu ülkenin dış politikası bağlantısızlık ilkesine dayanmaktadır. Yugoslavya Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesidir.

Yugoslavya'nın sanayiye dayalı alt yapısı önemli gelişmeler göstermiş ancak aşırı işgücü yükü altında bulunan tarım sektöründen sanayiye yeterli miktarda işgücünün aktarımını gerçekleştirememiştir. Toplam üretimdeki payı %14 olan tarım sektörünün büyük bir kısmı özel kesime ait olmasına karşılık bu sektör, toplam işgücünün %25'ini istihdam etmektedir.

Dünya ekonomik bunalımı ile beraber ödemeler dengesi açığı ve enflasyon sorununun ağırlaşması, Yugoslav ekonomisinin temel sıkıntılarını oluşturmuştur. 1980'lerin başında gözlenen üretimdeki durgunluk, verimlilikteki düşüş ve istihdamdaki daralma hala sürmekte olan ekonomik krizin o dönemde başladığını gösteren önemli gelişmelerdir. Yugoslavya'nın dış borç yükü ve kredi problemleri, ülkenin ekonomik gelişmesinde hali hazırda temel engelleri oluşturmaktadır.

Yugoslavya'nın dış ticaretine baktığımızda 1990 yılı itibarıyla toplam 12.8 milyar \$, ithalatı ise toplam 13.3 milyar \$'dır. Yugoslavya en fazla ticaret yaptığı ülkeler ise SSCB, İtalya ve Almanya'dır.

⁶³ "Yugoslavya", İGEME, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Araştırma ve Geliştirme Başkanlığı Sayı:8, 1990, s.1.

Yugoslavya'nın ithalat ürünleri en fazla yoğunluk kazanan ürünler ise makina ve ulaşım ekipmanı (%27), mamul maddeler (%15.9), diğer hammaddeler (%11) ile yiyecek ve canlı hayvanlardır. En önemli ihraç ürünleri ise makina ve ulaşım ekipmanı (%30.8), mamul maddeler (*) (%28.5) çeşitli mamuller oluşturmıştır.

Avrupa Birliği ile ilişki içerisinde olan diğer Akdeniz ülkelerinden Yugoslavya'nın tarafsız tek ülke konumunda bulunması ve bu rejimin olumsuz etkilenmemesi Birliğin siyasi öncelikleri arasındadır. Fakat bu önceliklerin ekonomik ilişkilere yansıtılması, Yugoslavya'nın tarımının Akdeniz ürünlerinden farklılık göstermesi nedeniyle mümkün olmamaktadır. Bu nedenle ortak tarım politikasından etkilenme marjı da büyüktür. Yugoslavya'nın tekstil ve giyim ihracatı da önemli oranda değildir. İmalat sanayinde kullanılan teknolojinin eski olması, bu ülkeyi dış rekabete açılmaktan alıkoymaktadır. Yugoslavya ile Birlik arasında Haziran 1973'te yapılan tercihsiz anlaşmanın yerini daha sonra 1980 işbirliği anlaşması almıştır. Bu işbirliği anlaşmasının amacı ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve Yugoslavya'nın ekonomik kalkınmasına Birliğin katkıda bulunması temeline dayanmaktadır. (64)

Yugoslavya Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ile 29 istisnai ürün saklı tutulmak kaydıyla Avrupa Birliği pazarına gümrüksüz giriş sağlamıştır. Yugoslavya için en fazla gözetilen ülke kaydıda sözkonusudur. Tarım alanında ise dana eti, şarap ve tütün de gümrük tavanını içeren tercihli muameleye tabidir. (65)

Yugoslavya'ya AB tarafından gerçekleştirilen yardımlar incelendiğinde, bu yardımların EIB ve Birlik bütçesinden gerçekleştiği görülmektedir. Birinci mali protokol (1976-1978) kapsamında toplam 50 milyon ECU, ikinci mali protokol kapsamında (1980-1985) toplam 200

(*) Ayakkabı ve giyecekler oluşturmaktadır.

64 T.C.Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.127.

65 OĞUZ, s.38.

milyon ECU, üçüncü mali protokol kapsamında (1988-1991) toplam 550 milyon ECU, dördüncü mali protokol kapsamında (1991-1996) toplam 807 milyon ECU tutarında yardım sağlanmıştır.(Tablo 9)

Tablo 9: AB'nin Yugoslavya İle Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
YUGOSLAVYA	1.Mali Pro.(1976-78)	50.0	-	-	-	50.0
	2.Mali Pro.(1980-85)	200.0	-	-	-	200.0
	3.Mali Pro.(1988-91)	550.0	-	-	-	550.0
	4.Mali Pro.(1991-96)	730.0	-	-	77.0	807.0
	TOPLAM	1.530.0	0.0	0.0	77.0	1.607.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.83.

1.2.4. Kuzey Akdeniz Ülkeleri (Malta, Kıbrıs, Türkiye)

Malta;

Malta Cumhuriyeti Sicilya'nın 95 km güneyinde küçük bir takım ada üzerindedir. Malta takım adanın en büyüğüdür. Diğer adalar Gozo, Lomino ve küçücük bir ada olan Fifola'dır. Yüzölçümü 320 km², nüfusu ise 360.000'dir. Resmi dili İngilizce, Malta dilidir (Ayrıca İtalyanca'da konuşulur). Malta'nın enflasyon oranı 1992 yılı itibarıyla % 4'dür. 1991 yılı itibarıyla işsizlik oranı % 3.6'dır. Kişi başına GSYİH 5600 ECU tutarındadır.

Malta ekonomik gelişmesini güvenli ve ağır adımlarla ilerlemektedir. Malta ekonomisinde en büyük tamamlayıcı hizmet sektörleri gemi ticareti ve turizmdir. İmalat sektöründeki başlıca ürünler ise, ayakkabı ve elbise, yiyecek ve içecekler, tütün, elektrik ve elektronik malzeme, metal ürünleri'dir. Patates Malta için önemli bir ihracat ürünüdür. (Özellikle Hollanda'ya ihracat edilmektedir.) Gıda üretiminde kendi kendine yeter durumda değildir. AB'ne bağımlı konumdadır.

Malta'nın toplam ihracatı 1992 verilerine göre 1.490 milyon dolar, toplam ithalatı ise 2.280 milyon \$'dır. Malta Avrupa Birliği ticaretine baktığımızda ihracatının 1.555 milyon ECU, ithalatının ise 855 milyon ECU tutarında olduğu görülmektedir. (66)

Bir ada devleti olan Malta'nın Birliğe bağımlılığı oldukça yüksektir. Birlikle dış ticareti GSYİH'sının 1/4'ni oluşturmaktadır. Malta Birlikten tarımsal bazı tavizler istemekte olup aslında bu tavizler Birlik açısından bir önem taşımamaktadır. Ama Malta'ya verilebilecek herhangi bir tavizin, Akdeniz politikasına ters düşmesi nedeniyle Birlik buna yanaşmamaktadır. (67)

Malta ile AB arasında 5 Aralık 1970 tarihinde ortaklık esasına dayalı gümrük birliğini hedef alan bir anlaşma imzalanmıştır. 1 Nisan 1971'de yürürlüğe girmiştir. AB'ye ihracatta bazı tekstil ürünleri haricinde gümrüksüz giriş sağlanmıştır. Tarım ürünlerinde %40-75 gümrük indirimi ve bazı ürünlere tavizler söz konusudur. AB'den ithalatta ise % 35 oranında indirimler söz konusudur.

Malta'ya AB tarafından gerçekleştirilen mali yardımlar, EIB ve Birlik bütçesinden sağlanmaktadır. Birinci mali protokol kapsamında (1978-1983) toplam 26 milyon ECU, ikinci mali protokol (1986-1988) toplam 29.5 milyon ECU, üçüncü mali protokol kapsamında 38 milyon ECU yardım sağlamıştır. Dördüncü mali protokol (1994-1998) dönemlerine kapsamakta ve halen yürürlüğe girmemiştir. (Tablo 10)

66 Bulletin of the European Communities, "The challenge of enlargement Commission opinion on Malta's application for member ship", Supplement 4/93, s.30.

67 Bulletin of the European Communities, s.30.

Tablo 10: AB'nin Malta İle Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
MALTA	1.Mali Pro.(1978-83)	16.0	-	5.0	5.0	26.0
	2.Mali Pro.(1986-88)	16.0	-	3.0	10.5	29.5
	3.Mali Pro.(1988-93)	23.0	2.5	-	12.5	38.0
	4.Mali Pro.(1994-98)(*)	30.0	2.0	-	113.0	45.0
	TOPLAM	85.0	4.5	8.0	41.0	138.5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.83.

Malta 1990 yılında AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1994'te verilen cevapta Malta'nın ekonomik açıdan henüz Avrupa Birliği'ne katılmaya hazır olmadığı vurgulanmıştır. Bu sebeple bu aşamada diyalogun ve işbirliğinin devamı üzerinde durulmakta, kısa vadede bir tam üyelik gündemde yer almamaktadır. (68)

Kıbrıs;

Kıbrıs'ın toplam yüzölçümü 9.240 km², % 17'si ekilebilir alan, % 0.5'i mera ve çayır, % 13.3'i ise orman ve ağaçlardan oluşmaktadır. Nüfusu 0.73 milyondur (1993). Nüfusun büyüme oranı % 0.94'dür. GSYİH 5.743 milyon ECU'dur. Kişi başına GSYİH ise 9.389 \$'dır (1993 yılı verilerine göre). (69)

Kıbrıs ekonomisine baktığımızda mineral ve enerji kaynaklarında en yoğunlukta elektrik, mineral olarak asbest çıkartılmaktadır. Tarım alanında başlıca ürünleri, patates (rekoltesi oldukça yüksektir), turunçgiller (portakal, mandalina, greyfurt), üzüm, süt ürünleri, şarap ve alkol, kutulanmış meyva suyudur. İmalat sanayi ürünleri arasında, çimento, giyim, ayakkabı, tarım ürünlerinin mamul durumuna gelmesi yer almaktadır. Kıbrıs ekonomisinin gelişebilmesi için hükümet yüksek

⁶⁸ KARLUK, s.20.

⁶⁹ Opinion of the Economic and Social Committee on the Euro-Mediterranean partnership, 1995, s.26.

teknoloji endüstrilerinin ülkeye gelmesi için yabancı iştirakçilere olanak sağlamaktadır. Kıbrıs'ta turizm önemli gelir kaynaklarından birisidir.⁽⁷⁰⁾

Kıbrıs, dış ticaretine baktığımızda, 1993 yılı itibarıyla 0.87 milyon dolar ihracatı, bunun % 40.8'i Avrupa Birliği ülkelerine yapılmaktadır. İthalatı ise 2.51 milyon dolar ve AB'den ithalatı %67.1'ini oluşturmaktadır. ⁽⁷¹⁾

Kıbrıs için Birlik pazarı çok büyük önem taşımaktadır. Turunçgiller ihracatının büyük bir kısmına sahip olmaktadır. Bu ürünler Kıbrıs'ın hem kuzey hem de güney bölgelerinde yetiştirilebilen tek ürünlerdir. Özellikle Kuzey Kıbrıs turizmle birlikte tek döviz girdisi sağlayan turunçgiller ihracatına büyük ölçüde bağımlıdır. Kıbrıs için önem taşıyan diğer ürünler ise taze üzüm ve saraptır (Özellikle İngiltere'ye yaptığı "Sherry" ihracatı.).

Kıbrıs ile Birlik arasında Aralık 1972'de imzalanıp, Haziran 1973'de yürürlüğe giren bir ortaklık anlaşması bulunmaktadır. Kıbrıs Rum Kesimi hem ihracatındaki gerilemeyi önlemek hem de adadaki soruna politik destek sağlamak amacıyla, Yunanistan'ın da yardımıyla Birlik'le 1988 yılından beri Gümrük Birliği sürecini başlatmış bulunmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile paralellik içinde uygulanamayan Gümrük Birliği, varolan koşullarda, adada durumu daha da zora sokmaktadır. 1990 yılında Kıbrıs Rum Kesimi AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan görüşün kabulüyle, müzakere ve tam üyelik kapısı açılmıştır. Bununla birlikte 1993'te Brüksel zirvesinde alınan kararda, nihai kararın 1995'te verilmesi öngörülmüştür. Korfu zirvesinde ise (1994) AB'nin bundan

⁷⁰ Doing business in Cyprus, 1991, s.8-7.

⁷¹ Opinion of the Economic and Social Committee on the Euro-Mediterranean partnership, 1995, s.26.

sonraki genişleme aşamasında Kıbrıs Rum Kesimini de içine alacağı ifadesine yer verilmiştir. Kıbrıs'a yapılan mali yardımları inceleyecek olursak, bu yardımlar Avrupa Yatırım Bankası özkaynaklarından, Birlik bütçesinden sağlamaktadır. Birinci mali protokol kapsamında (1979-1983) toplam 30 milyon ECU, ikinci mali protokol kapsamında (1984-1988) toplam 44 milyon ECU, üçüncü mali protokol kapsamında (1988-1993) toplam 62 milyon ECU tutarında yardım sağlanmıştır. Dördüncü mali protokol halen devreye sokulmamıştır. Bu mali protokol (1994-1998) kapsamında toplam 74 milyon ECU yardım sağlanacaktır ⁽⁷²⁾.

Tablo 11: AB'nin Kıbrıs ile Yaptığı Mali Protokoller

Ülkeler	Protokol	AYB Özkaynak	Topluluk Bütçesinden			Toplam Milyon ECU
			Risk Sermayesi	Özel Şartlı Kredi	Hibe	
GÜNEY	1.Mali Pro.(1979-83)	20.0	-	4.0	6.0	30.0
KIBRIS	2.Mali Pro.(1984-88)	28.0	-	6.0	10.0	44.0
RUM	3.Mali Pro.(1988-93)	44.0	5.0	-	13.0	62.0
YÖNETİMİ	4.Mali Pro.(1994-98)(*)	50.0	2.0	-	22.0	74.0
	TOPLAM	142.0	7.0	10.0	51.0	210.0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.83.

Türkiye;

Türkiye'nin toplam yüzölçümü 769.630 km²'dir. Toplam yüzölçümü içinde %36.3'ü ekilebilir alan, % 11.3'ü ise çayır ve meralar, %26.2'si ormak ve ağaçlar, %7.8'i ekilebilir alanların sulanabilen kısmını oluşturmaktadır. Nüfus (1994) 60.576 milyon, kişi başına GSMH 2.161 Dolardır. İşsizlik oranı 1995 yılı itibarıyla %7.9'dur.

Türkiye, 1980 yılına kadar ithal ikâmesine dayalı kapalı bir ekonomi görünümündedir. 1973 yılında ağırlaşan ekonomik krizden çıkabilmek için "24 Ocak 1980" istikrar paketi olarak yeni ekonomik program uygulamaya konmuştur. Bu istikrar paketi Türk ekonomisinin iç ve dış ekonomik dengelerdeki yapısal bozukluklarını düzelterek ülke

⁷² Bulletin of the European Communities, s.12-15.

ekonomisini serbest piyasa mekanizmasını üzerine oturtmayı amaçlamıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde Türk ekonomisindeki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve piyasaları yeniden istikrara kavuşturmak amacıyla 1994 yılında yeni bir istikrar programı oluşturulmuştur. Bu yeni istikrar programı, içerdiği sıkı maliye ve para politikalarıyla ekonomiyi daraltmış ve büyüme hızı 1994 yılında eksi % 6.1 düzeyine düşmüştür. Enflasyon rekor seviyesine çıkmıştır. İstikrar programını destekleyen Uluslararası Para Fonu (IMF) ile başlangıçta Temmuz 1994-Eylül 1995 dönemini kapsayan, fakat daha sonra Şubat 1996'ya kadar uzatılan ve 890 milyon dolar tutarında kredi öngören bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. (73)

Türkiye genelde önemli bir tarım ülkesi olarak görülmektedir. Tarımda genel olarak karşılaştırmalı, üstünlüğü ve rekabet gücü vardır. Türkiye'deki tarımsal üretimin özelliklerine baktığımızda tarımsal ürünlerde üretim, tüketim miktarından daha yüksektir. İhraç potansiyeline sahip olan bu ürünler arasında buğday, arpa gibi bazı tahıl ürünlerini, tütün, pamuk gibi bazı endüstriyel bitkileri, narenciye, fındık, kuru üzüm, kuru incir ve bazı bakliyat türlerini saymak mümkündür. Türkiye birçok üründe kendi kendine yeter bir durumdadır. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı içinde tütün % 12.6, pamuk % 10.5, kuru üzüm %3.8, fındık %13.1, narenciye %3'lük bir yer kaplamaktadır.

Türkiye sanayisi başlangıçta tüketim malları üretmek üzere kurulmuş, giderek ara malı üreten sanayi yönünde gelişmiştir, bu arada yatırım malları sanayide gelişmektedir. Sanayide en hızlı gelişen grup yatırım malları sanayileri grubudur. En hızlı gelişen sanayi kolları, petro kimya, cam, dokuma-giyim, plastik işleme, lastik, madeni eşya, elektronik tüketim maddeleri sanayidir. Ülkemizin ekonomik kalkınmasında imalat sanayine öncelik ve ağırlık verilmesi, yatırımların teşvik edilmesi, yüksek teknoloji ve bilgi birikimi ile birlikte yabancı

⁷³ 1996 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, İstanbul, Ocak 1996, s.10.

sermayenin bu sektöre yönlendirilmesi gerekmektedir. (74)

İhracat yapılan ülkeler içinde en yüksek payı 1995 yılı itibarıyla Almanya almakta daha sonra sırasıyla ABD, İtalya almaktadır. Türkiye ihracatında önemli başlıca ürünler, meyve ve sebzeler, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, canlı hayvanlar, şeker ve şeker mamülleri, tütün ve tütün mamülleri, tuz ve kükürt, deri eşya, pamuk, pamuk ipliği, örme giyim eşyası, örülmemiş giyim eşyası, demir ve çelik, demir veya çelikten eşya, elektrikli makina ve cihazlar, kazanlar ve makinalardır. (75)

İthalat yapılan ülkeler için en yüksek payı yine 1995 yılı itibarıyla Almanya, ABD ve İtalya almaktadır. Türkiye ithalatında önemli başlıca ürünler, mineral yakıtlar, mineral yağlar, ham petrol, inorganik kimyasal maddeler, organik kimyasal ürünler, eczacılık ürünleri, gübreler, muhtelif kimyasal maddeler, plastik ve mamulleri, hem postlar, deriler, pamuk ve pamuklu kumaşlar, demir ve çelik, makinalar, mekanik cihazlar, bakır, aliminyum, elektrikli makina ve cihazlar, hava taşıtları, optik alet ve cihazlardır. (76)

Türkiye 1995 yılı itibarıyla ihracatı 15.2 milyar dolar, ithalatı ise 24.6 milyar dolardır.(Tablo 12)

Tablo 12: Türkiye'nin Dış Ticareti

	1993	% değ.	1994	% değ.	1995	% değ.
İhracat	10.7	5.4	12.5	16.4	15.2	22.2
İthalat	21.2	29.9	16.3	-23.1	24.6	51.3
Dış Ticaret Açığı	10.4	82.2	3.8	-63.7	9.4	147.3
İhracat/İthalat (%)	50.6	-	76.7	-	62	-

Kaynak:Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği,"1996 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi", 1996.

74 BOLAT, Ömer, **Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye'nin Durumu**, İKV Yayınları, İstanbul, Ekim 1992, s.35-42.

75 **1996 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Bölümü, Yayınları, No:1996-1, İstanbul, Nisan 1996, s.96.

76 İstanbul Sanayi Odası Araştırma Bölümü, s.103.

Tablo 13: Avrupa Birliği'nin Akdeniz Ülkeleri İle Gerçekleştirdiği Anlaşmalar

	Yürürlüğe Giriş Tarihi	Anlaşmanın Türü	Ticaret ve Sanayi Alanında	Tarım Alanında	Koruyucu Önlemler	DİĞER ALANLARDA a) Sosyal b) Ekonomik ve Teknik İşbirliği c) Mali Protokol
Magreb Ülkeleri: Cezayir Fas Tunus	1977	Ticaret ve İşbirliği Anlaşması	Rafine petrol ürünleri ve mantar haricindeki ürünlerde Topluluk pazarına gümrüksüz giriş	%30-70 arası tercihli muamele, şarap, sebze ve zeytinyağı için özel kurallar.	Var	a+b+c
Maşrek Ülkeleri: Mısır Ürdün Suriye Lübnan	1978	Ticaret ve İşbirliği Anlaşması	Bazı pamuklular, rafine petrol ürünleri, fosfat bazlı gübreler, alüminyum haricindeki ürünlerde Topluluk pazarına gümrüksüz giriş.	Bazı ürünlerde %40-100 arasında tercihli muamele	-	b+c
Türkiye İhracat : İthalat :	1964	Ortaklık Anlaşması	- Tekstil ve Petrol ürünleri dışındaki ürünlerde topluluk pazarına gümrüksüz giriş. - Topluluk ürünleri karşısında gümrüklerin aşamalı olarak kaldırılması.	- Bazı tarım ürünleri için tercihli muamele uygulaması	-	a+b+c
Kıbrıs İhracat : İthalat :	1973	Ortaklık Anlaşması	% 70 oranında tercihli muamele. - Bazı istisnalar dışında kademeli olarak % 35 oranında gümrük indirimi (1978'e kadar)	- Bazı tarım ürünleri için tavizler, - Üzüm ve patates için özel kurallar.	-	b+c
Malta İhracat : İthalat :	1971	Ortaklık Anlaşması	- Tekstil ürünleri haricinde % 70 oranında tercihli muamele. - %35 oranında kade- meli gümrük indirimi.	Belli dönem ve ürünler için %40-75 arası tercihli muamele.	-	b+c
İsrail İhracat : İthalat :	1975	Serbest Ticaret Anlaşması	AT pazarına gümrüksüz giriş Gümrüklerin kademeli olarak kaldırılması. İstisnai ürünlerde %10-25 arası indirim.	%20-80 arası tercihli muamele. Bazı ürün- lerde özel kurallar	-	b+c
Yugoslavya İhracat : İthalat :	1980	Ticaret ve İşbirliği Anlaşması	- 29 istisnai ürün saklı tutulmak kaydıyla AT pazarına gümrüksüz giriş. En fazla gözetilen ülke kaydı.	Dana eti, şarap ve tütün'de gümrük tavanı içeren tercihli muamele.	-	b+c

(*) AB-Türkiye İlişkileri II. Bölümde Daha Detaylı Bir Şekilde Verilmiştir

Kaynak: Europe Information Hannover, October 1988, s.60.

Türkiye AB ilişkilerine baktığımızda, 12 Eylül 1963'te ortaklık anlaşması imzalanmış, 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmanın hedefi Gümrük Birliği'dir. Hazırlık dönemi, geçiş dönemi, son dönem olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. Sanayi ürünlerinde gümrüksüz geçiş söz konusudur (petrol ve tekstil ürünleri hariç). Tarım ürünlerinde ise bazı istisnalar dışında tarım ürünlerinin % 90'nına tercihli muameleler uygulayacaktır. AB'den ithalatta 12-22 yıl boyunca Türkiye gümrüklerini kaldıracaktır. Avrupa Birliği Türkiye'ye 827 milyon ECU tutarında yardım sağlanmıştır. Türkiye 7 Mart 1995 tarihinde Gümrük Birliği'ne imzasını atmıştır. 1 Ocak 1996'dan itibaren AB ile Türkiye arasında gümrük vergileri tamamen kalkacaktır.(*)

Tablo 14: AB'ne Üye Olmayan Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hareketleri (1993-1994)

Ülkeler	AB İHRACAT				AB İTHALAT				AB TİCARET DENGESİ			
	1994	1993	1994	94/93	1994	1993	1994	94/93				
	milyar	milyar	% de-		milyar	milyar	milyar		milyar	Toplam ticare-	te % oranı	
	Pay	ECU	ECU	ğişim	Pay	ECU	ECU	ECU	ECU			
Malta	4.1	1.76	1.87	6.0	2.8	0.86	1.01	18.0	0.90	0.85	34.5	29.7
Türkiye	19.3	11.78	8.87	-24.7	20.8	6.54	7.61	16.2	5.24	1.26	28.6	7.7
Fas	9.5	4.24	4.38	3.3	10.1	3.39	3.71	9.2	0.84	0.67	11.0	8.3
Cezayir	10.1	4.12	4.62	12.1	16.0	6.32	5.86	-7.3	-2.21	-1.24	-21.1	-11.8
Tunus	8.2	3.63	3.77	3.9	8.3	2.49	3.04	21.8	1.14	0.73	18.6	10.8
Libya	4.4	2.74	2.04	-25.6	16.3	6.14	5.96	-2.9	-3.40	-3.92	-38.3	-49.0
Mısır	9.9	4.42	4.57	3.3	7.7	2.23	2.80	25.3	2.19	1.77	32.9	24.0
Kıbrıs	4.4	1.88	2.00	6.3	1.7	0.72	0.62	-13.7	1.16	1.38	44.7	52.6
Lübnan	4.8	1.74	2.20	25.9	0.2	0.06	0.09	40.8	1.68	2.11	92.9	92.1
Suriye	3.5	1.36	1.61	18.2	4.3	1.67	1.57	-5.5	-0.30	0.04	-10.0	1.1
İsrail	19.5	7.57	8.96	18.3	11.3	3.42	4.14	21.1	4.15	4.82	37.8	36.8
Ürdün	2.3	0.95	1.04	8.9	0.4	0.28	0.15	-45.4	0.68	0.89	54.9	74.5
Akdeniz Ülkeleri	100.0	46.20	45.90	-0.6	100.0	34.12	36.55	7.1	12.07	9.35	15.0	11.3

Kaynak: İKV Bülteni, Ocak 1996.

(*) AB-Türkiye İlişkileri III. Bölümde Daha Detaylı Bir Şekilde Verilmiştir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI

Avrupa Birliği'nin Tek Pazar hedefinin giderek yaklaşması ve buna bağlı olarak iç politikada gerçekleştirilen aşamalar ortak dış politikalara ve siyasi işbirliği süreçlerine de yansiyarak, Birliğin dış politikasını ikili ilişkilerden global yaklaşımlara doğru yöneltmiştir. Bu yaklaşımdan hareketle Akdeniz ülkeleriyle 1988 yılı sonuna kadar ikili düzeyde yürütülen ilişkilerde köklü bir değişiklik yapma gereği duymuştur. On yılı aşan bir süredir. Akdeniz ülkelerine uygulanan Birlik politikasının beklenen sonuçları vermemiş olması, yeni bir Akdeniz Politikasının oluşturulması gereğini ortaya çıkarmıştır. Komisyonun 23 Kasım 1989'da hazırlayarak Konsey'e sunduğu Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nın temel ilkeleri belirlenmiştir. Konuyla ilgili yönetmelik (ECC/1763/92 sayılı) 1.7.1992 tarih ve 2.181 sayılı Avrupa Birliği resmi gazetesinde yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, (YAP) Birlik ile Akdeniz ülkeleri arasında ilişkilerin, işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan programlardır.

Bu bağlamda, Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşüne göre Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasında, Birlik üyesi Akdeniz ülkeleri, bölgenin tümünü kapsamına alan bir kalkınma stratejisinde motor görevi üstlenmelidir. Geniş bir yelpaze üzerine oturtulacak olan bu stratejinin temel prensipleri şöyledir:

- Akdeniz ülkeleri arasında bir ulaşım ve iletişim kurulması,
- Akdeniz ülkeleri arasında teknoloji ve hizmetler alanındaki yeniliklerin ve gelişmelerin izlenmesini ve uygulamasını sağlayacak biçimde (tarım sektöründe dahil olmak üzere) sanayilerarası işbirliğinin yerleştirilmesi,

-Akdeniz ülkeleri ile Birlik arasında varolan ve bölgedeki ülkeler arasındaki farklılığı arttıran ikili ilişkilerin sona erdirilerek, bölgedeki ülkelere global bir politika uygulanması,

-Gıda sektöründe bağımlılığı azaltmak ve kendi kendine yeterliliği sağlayabilmek için tarım üretiminin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi,

-Akdeniz bölgesindeki ülkelerde tarım ihracatının birbirini tamamlayıcı şekilde çeşitlendirilerek geliştirilmesi,

-Birlik üyesi ülkelerle Akdeniz ülkeleri arasında sanayi, hizmetler, araştırma-geliştirme, eğitim vb. alanlarda birbirini tamamlayıcı sistemler geliştirilmesi,

-Çok taraflı ve bölgesel işbirliğinin yerleştirilmesi,

-Akdeniz bölgeleriyle yapılacak kalkınma anlaşmaları çerçevesinde, Birliğin desteği ile gerçekleştirilecek yatırımların karma işletmeler şeklini alması ve bu yatırımların Akdeniz ülkelerinin kalkınma hedefleri ile paralellik taşıyacak ve gelişmeyi sağlayacak nitelikte olması,

Bu prensipler gözönünde bulundurulduğunda ortaya çıkan sonuç YAP'nın ekonomik anlamda bir bütünleşmeyi ve tamamlayıcılığı hedef alan global bir Akdeniz politikasının oluşturulması yönünde şekillendiği görülmektedir.

2.1.Bütünleşmiş Akdeniz Politikası İle Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası Karşılaştırılması

Ekonomik ve Sosyal Komitenin hazırladığı rapora göre "Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası"nda anahtar olacak araç, bir "Kalkınma Anlaşma"sıdır. Bu bağlamda Komite tarafından Global Akdeniz Politikası'nın gerçekleştirilmesine yönelik bir dizi faaliyet alanlarına yer verilmektedir. Bütünleşmiş Akdeniz Politikası çerçevesi içerisinde dört ana faaliyet alanını kapsarken, Yenileştirilmiş Akdeniz

Politikası kapsamı içerisinde bu faaliyet alanları genişletilmiş ve ona çıkartılmıştır. Bu faaliyet alanları sırasıyla şöyledir. (77)

1. Sosyo Ekonomik Alanda Eğitim: Gerek Akdeniz ülkeleri gerekse Birliğin Akdeniz bölgeleri kalkınma politikalarında büyük önem taşıyan eğitim, kalkınma programı ve anlaşmalarda öncelikli bir yere sahip olmalıdır.

2. Araştırma-Geliştirme: Akdeniz ülkelerinin önemli sorunlarından biri üretimde verimliliğin ve kalitenin pazarlamada etkinliğin temeli olan "Know How"un eksikliğidir. Bu eksikliği giderici bir rol üstlenmelidir.

3. Tarım ve Gıda: Akdeniz bölgesinde verimli modern ve birbirini tamamlayıcı bir tarım ve gıda sektörü oluşturulmalıdır. Bu hedefe ulaşmak için ise Birliğin Akdenizli üyeleri ile Akdeniz bölgesindeki diğer ülkeler arasında koordinasyonu sağlayacak bir program uygulanmaya konmalıdır.

4. Sanayi: Tüm Akdeniz bölgesini içine alan ve ortak çıkarları gözönünde bulunduran bir ortak sanayi programı oluşturulmalıdır. Bu program içerisinde Akdeniz ülkelerinin kalkınmasında önem taşıyan sektörler (*) öncelikli olarak kapsam içine alınmalı, tekstil alanında da Akdeniz kökenli ürünleri Birlik pazarına serbest girişi yeniden sağlanmalıdır. Sanayi alanında gerçekleştirilecek işbirliğinde ise öncelik karma işletmelere tanınmalıdır. Akdeniz ülkelerinde KOBİ'lerin sanayi içinde daha etkin ve aktif bir rol alması için Birlik bünyesinde Küçük ve Orta Boy işletmelerin geliştirilmesi ve motivasyonuna yönelik programlarda elde edilen tecrübelerin bu ülkelerde yapılacak işbirliği programlarında kullanılması yarar sağlayacaktır.

⁷⁷ Official Journal of the European Communities "Opinion on the Mediterranean policy of the European Community", 28-8-1989 No C : 221, s.23-27.

(*) Kimya, Petro Kimya, Demir Madenciligi.

5. Enerji: Akdeniz ülkeleri ile AB arasında gerçekleştirilen hidrokarbür ticaretinin taşıdığı önem, enerji alanındaki programlarda öncelik sırasını almasına neden olmuştur. Petrol'de ise Birlik şirketleri ve Akdeniz ülkeleri şirketleri arasında petrolün çıkarılması, üretimi, rafine edilmesi, dağıtılması, sanayide kullanılmasında işbirliğine gidilerek joint-venture'lar (Karma İşletmeler) oluşturulması her iki tarafın ortak çıkarları açısından yararlı olacaktır.

6. Turizm: Akdeniz bölgesi için son derece önemli bir gelir kaynağıdır. Bu nedenle bölgede turizmin geliştirilmesi için alt yapı yatırımlarının geliştirilmesi, turistik alanlarının kapasitelerinin arttırılması, sektörde mesleki eğitime, çevre korumaya önem verilmesi, bunların belli bir program çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir.

7. Ulaşım ve İletişim: Akdeniz bölgesinde kalkınmanın temel taşlarından biri olan iletişim ağının gerçekleştirecek hatlar kurulmalıdır. Ulaştırma alanında özellikle deniz taşımacılığına gerekli önem verilmelidir.

8. Çevre: AB ülkeleri ile Akdeniz ülkeleri arasında, doğa ve çevre faktörlerini gözönünde bulunduran, doğal dengeyi bozmadan kalkınmayı hedef alan bir program oluşturmalıdır.

9. İş Piyasası, İstihdam, Sosyal Koşullar: AB'de önemli boyutlara ulaşan işsizlik sorunu, iki farklı iş piyasasının varlığı bu alanda da tüm bölgeyi kapsamına alacak global bir politika oluşturulması zorunluluğunu doğurmuştur. Birlik ülkelerinde çalışmakta olan göçmen işçilerin istihdam, sosyal güvenlik ve çalışma koşulları gibi sorunları da içine alan politika sosyal mevzuatlar ile uyum içinde olmalıdır.

10. Enformasyon ve Kültür: Bu alanda da ortak bir organizasyon oluşturulabilir. Bunun için Birlik içinde gerçekleştirilen  niversiteler-arasında, öğrenciler ve öğretmenler arasında, çeşitli meslek grupları arasında ve özellikle de araştırmacılar arasında değişimler gerçekleştiren programlar oluşturulabilir.

Bu bağlamda i  pazarını oluşturma süreci içindeki Avrupa Birliği'nin iki büyük stratejik bölge (Amerika ve Asya) karşısında ekonomik açıdan rekabet gücünü koruyabilmesi için kendi "pazar bölgesini" güçlendirmesi gerekmektedir. Ticari alanda da yürürlükte olan anlaşmalar doğrultusunda tekstil ürünlerinin kademeli olarak serbestleştirilmesi, tarım ürünlerinde de ihtiyaçlar doğrultusunda yeni düzenlemeler yapılması öngörülmektedir.

Avrupa Birliği 1978 yılından beri ortaklık ve işbirliği anlaşmalarıyla bağlı Akdeniz ülkelerine bütçeden ayrılan fon ve EIB kredilerini kapsayan 5 yıllık protokollerden yararlandırmaktadır. Bu mali protokollerin dördüncü dönemi 1992-1996 yıllarını kapsamaktadır.

18-19 Aralık 1990 tarihlerinde gerçekleştirilen Bakanlar Konseyi toplantısında yeni Akdeniz Politikası'nın genel hatları üzerinde anlaşma sağlanmıştış. Bütünleşmiş Akdeniz Programları'ndan farklı olarak alınan kararların sonuçları 4. Mali Protokoller, Yatay Mali İşbirliği, Ticaret, İnsan Hakları ve  evre Koruma olmak üzere 5 ana konudan oluşmaktadır. (78)

4. Mali Protokoller ile (1992-1996 dönemini kapsayan) Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamına giren Magrep, Maşrek ve İsrail'den oluşan Akdeniz ülkelerine 775 milyon ECU tahsis etmiştir. Ayrıca söz konusu ülkelerde Ekonomik Reform hareketlerini

⁷⁸ OĞUZ, s.98-104.

desteklemek amacıyla 300 milyon ECU, Avrupa Yatırım Bankasından ise 1300 milyon ECU sağlanmıştır.

Yatay Mali İşbirliği ise "Program Harici" olarak nitelendirdiği bölgesel yardım ve projelerden oluşmakta ve bunlara Yatay Mali İşbirliği adı verilmektedir. (Proje bazında bir çok ülkenin ortak çıkarı doğrultusunda yapılacak yardımlardır.) Bu krediler AB bütçesinden Akdeniz ülkelerine bölge bazında verilebilecek kredilerdir. Bunlar çevre koruma teknik yardımlar, araştırma bütçeleri ve bölgesel işbirliği, programlarına yönelik olacaktır. Toplam 230 milyon ECU tutarındadır. Mali Protokoller haricinde Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanabilecek ek krediler toplam 1800 milyon ECU'dur.

Ticari açıdan bakıldığında, halen yürürlükte bulunan katma protokollerde tarım ürünleri tarifeleri 1.1.1996 yılına kadar geçerlidir. İnsan hakları ve çevre konularında birer bildiri yayınlanmıştır.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında Türkiye ve Yugoslavya için de yapılacak mali yardımların bilahare tespit edileceği ayrıca ifade edilmektedir.

Tablo 15: 1992-1996 Döneminde Akdeniz Ülkeleri İçin Öngörülen Mali Protokol ve Yatay Mali İşbirliği Oranları

8 Akdeniz Ülkesi (Magrep ve Maşrek Ülkeleri ve İsrail)	Milyon ECU
4 Mali Protokol	
* Bütçe Kredileri	
- Protokollere bağlı olarak	775
- Ekonomik Reformlara Destek Mahiyetinde	300
- Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklarından	1.300
Toplam	2.375
Yatay Mali İşbirliği	
* Bütçe Kredileri	
- Çevre	230
- Diğer (Bölgesel İşbirliği, Teknik Yardım, Araştırma)	1.800
- Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklarından	
Toplam	2.030
Genel Toplam	4.405

Tablo 16: 1992-1996 Döneminde Akdeniz Ülkeleri İçin Öngörülen 4. Mali Protokol Oranlarının Ülke Bazında Dağılımı (Milyon ECU)

Ülkeler	Toplam	Topluluk Bütçe Fonlarından			Avrupa Yatırım Bankası Kaynaklarından
		Toplam	-	Risk Sermayesi	
Mısır	568	258	242	16	310
Fas	438	218	193	25	220
Cezayir	350	70	55	15	280
Tunus	284	116	101	15	168
Suriye	158	43	41	2	115
Ürdün	126	46	44	2	80
İsrail	82	-	-	-	82
Lübnan	69	24	23	1	45
	2.075	775	699	76	1.300

Kaynak: Agence Europe, No.5429, 11/12 February 1991.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasının en yenilikçi özelliği "Yatay Mali İşbirliği" kapsamına dahil olan bölgesel proje ve programlara yardım getirmesidir. MED başlığı altında toplanan bu programlar sivil toplumlardaki en önemli grupları, yerel yönetimler, üniversiteler, iş dünyası ve medyayı harekete geçirme aralarındaki temas anlayış ve işbirliğini geliştirme amacını gütmektedir.

Avrupa Birliği 1987-1991 yıllarını kapsayan üçüncü mali protokollerin sonuçlanmasından itibaren 1992-1996 yıllarını kapsayan dördüncü mali protokoller dahilinde sözkonusu Akdeniz ülkelerine toplam Avrupa Birliği bütçesinden ve Avrupa Yatırım Bankasından 4.5 milyon ECU kaynak sağlayacaktır.

2.2. Avrupa-Akdeniz İşbirliği Ortaklığı

Birlik açısından stratejik öneme sahip bir bölge olarak nitelendirilen Akdeniz bölgesi ile ilgili olarak Konsey 1990'lı yılların başında Yenileştirilmiş Akdeniz Politikasını kabul etmiştir. Bu politika bölgesel işbirliğini içerdiği gibi bölgeye tahsis edilecek mali kaynaklarda önemli bir artışı da beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda Avrupa Birliği Akdeniz Ülkeleri ile ortaklık anlayışı çerçevesinde kalıcı bir işbirliği oluşturmakta kararlıdır. Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen Lizbon, Korfu, Essen, Cannes zirveleri ve nihayetinde Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Barselona Konferansı sırasıyla incelenmiştir.

2.2.1. Lizbon, Korfu, Essen Zirveleri

Avrupa Birliği Lizbon (Haziran 1992), Korfu (Haziran 1994), Essen (Aralık 1994) zirvelerinde ortaya koyulan ilkelere uygun olarak, diğer Akdeniz ülkeleriyle ortaklık anlayışı çerçevesinde kalıcı bir işbirliği oluşturmakta kararlıdır.

Avrupa Birliği'nin bu ülkelerle ilişkilerinde hedefi Akdeniz'de istikrar ve refahı sağlamaktır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin, bu ülkelerin bölgeyi aşamalı olarak barış, istikrar, refah ve işbirliği alanına çevirmek için sarfettikleri çabaları desteklemeye ve bu nedenle bir Avrupa-Akdeniz ortaklığı oluşturmaya hazır olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde, siyasi diyalog, kalıcı ve dengeli ekonomik ve sosyal kalkınma, yoksullukla mücadele ve karşılıklı ilişkilerde insani boyutun güçlendirilerek kültürlerin daha iyi tanınması ihtiyacı ön plana çıkmaktadır.

Sözkonusu zirvelerde alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Birliği-Akdeniz işbirliği ortaklığı üç alanı kapsamaktadır. (79)

Bunlardan ilki ortak barış ve istikrar alanının oluşturulması, bu bağlamda Avrupa-Akdeniz işbirliği ortaklığı, insan hakları, demokrasi ve hukuk kuralları çerçevesinde şu prensiplere dayanmalıdır.

79 "Avrupa-Akdeniz İşbirliği Ortaklığı", İKV Dergisi, Temmuz-Ağustos 1995, s.28-36.

Ortakların Birleşmiş Milletler sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile bağlı oldukları uluslararası deklarasyon ve anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülöklere uygun olarak hareket etmeleri, her ortağın kendi siyasi sisteminde hukuk kuralları ve demokrasinin gelişmesini sağlaması şeklindedir. Ortakların barış amaçlı olarak dernek kurma, düşünce ve din özgürlüklerini içeren temel özgürlüklerin etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlayacak önlemlerin alınması, insan hakları ve temel özgürlöklere saygı gösterilmesi kararlaştırılmıştır.

Avrupa-Akdeniz arasında güvenlik alanında işbirliğinin şu prensiplere dayanması planlanmaktadır : Ortakların uluslararası hukuka uygun olarak birbirlerinin egemenlik haklarına saygı göstermesi; her ortağın diğör ortağın içişlerine uluslararası hukuk kurallarına aykırı olarak doğrudan müdahaleden kaçınması; her ortağın diğör ortaklarının toprak bütünlüğüne saygı göstermesi; Ortaklar arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümlenmesi; Ortaklar terörist faaliyetlerin yarattığı tehdit ve organize suçların yayılması, uyuşturucu sorunlarına karşı birlikte mücadele etmeleri; ortakların taraf oldukları silah kontrolü, silahsızlandırma taahhütlerini yerine getirmeleri, Ortakların iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmeleri gerektiğı vurgulanmaktadır.

İkinci olarak; ekonomik ve mali alanda ortaklık oluşturulması; sözkonusu ölkelerin hemen hepsinde benzer zorluklarla karşılaşmaktadırlar (ciddi demografik baskı, geniş çiftçi nüfusu, zayıf bölgelerarası ticaret, sınai ürün ticaretinde yetersiz çeşitlilik v.b.g.). Akdeniz ölkeleri bu zorlukları kolayca aşabilmesi için sosyo-ekonomik hızını artırmak, refah düzeyini yükseltmek, bölgesel işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmek zorundadır. Bu amaçla geniş alanı kapsayan

serbest ticaret ve ortaklığa dayalı bir Avrupa-Akdeniz serbest ticaret alanı oluşturulmasını kabul etmişlerdir.

Serbest ticaret alanının oluşturulmasını kolaylaştırmak için AB üyesi olmayan Akdeniz ülkelerinin ekonomik ve sosyal yapılarının uyumlaştırılması ve modernleştirilmesinin yanı sıra öncelikli olarak işbirliği gerektiren alanların (yatırımlar, bölgesel işbirliği, ticaret, çevre, balıkçılık, enerji) modernleştirilmesi ve gelişmesinin teşvik edilmesi konularına öncelik verilmesi öngörülmüştür. Diğer işbirliği alanları kapsamına giren tarım ve kırsal kalkınma, altyapı gelişimi (taşımacılık, enformasyon teknolojisi ve telekomünikasyon, yerel idareler ve bölgesel planlama, araştırma ve geliştirme) gibi konularda önem verilmesi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü olarakta sosyal ve insani konularda ortaklık; taraflar sivil toplumun Avrupa-Akdeniz ortaklığına katılmasını destekleyeceklerdir. Bu amaçla kalkınmada etkin rol oynayan aktörler (sivil ve siyasi toplum liderleri, kültür dünyası, üniversiteler, araştırmacılar, medya, örgütler, sendikalar özel ve kamu işletmeleri) arasında ilişkilerin artmasını sağlayacak yerel işbirliği araçları geliştireceklerdir.

Kalkınmada anahtar rol oynayan kadınların bu tip bağlantılara katılımına önem vereceklerdir. Ayrıca taraflar mevcut nüfus artışı eğilimini uygun nüfus politikalarıyla dengeleyerek, ekonomik kalkınmayı hızlandıracaklardır.

Öğretim, genç nüfusun mesleki eğitimi ve kültür sağlık alanlarında insani kaynakların gelişmesini sağlamak için de gerekli çalışmalar yapılacaktır. Taraflar ilişkilerinde göçün oynadığı rolü gözönünde bulunduracaklardır. Demokrasi ve insan hakları konusunda işbirliği,

sivil toplum ilişkilerinin temelini oluşturacak ve uygun politikaları zorunlu kılacaktır. Adalet ve içişleri alanlarında ortak öncelikleri ve hedefleri belirlerken ülkelerin herbirinde mevcut farklı durumları gözönünde bulunduracaklardır.

2.2.2. Cannes Zirvesi

26-27 Haziran 1995 tarihlerinde, Fransa'nın Cannes kentinde, ilk kez 15 üye ülkeyle biraraya gelen Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Birliğin bugün iç ve dış ilişkilerinde karşı karşıya bulunduğu temel sorunları ve bunların nasıl çözümleneceğini ele almıştır. Böylece Avrupa bütünleşmesinde, Birlik Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi, ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması ve gelecekte daha kapsamlı bir genişlemenin gerçekleştirilmesiyle yeni bir dönem için sağlam temeller atılmıştır.

Avrupa Birliği'nin Akdenizli ortaklarıyla olan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmaya verdiği stratejik önem vurgulanmıştır. Kasım 1995'de Barselona Konferansı'nın Avrupa-Akdeniz ortaklığının önemli işbirliği hedefleri için bir temel oluşturacağı öngörülmüş ve Birliğin Barselona'da izlemeyi planladığı ilkeleri ortaya koyan diğer zirvelerde ana hatları belirlenen Konsey'in 12 Haziran tarihli raporu memnuniyetle karşılanmıştır. (80)

Toplantıda Tunus ile yeni bir anlaşmanın başlatılmasından duyulan memnuniyet ifade edilmiş, Fas ve İsrail ile anlaşmaların kısa sürede sonuçlandırılması gerektiği belirtilmiş; Mısır, Ürdün, Lübnan ile olan müzakerelerde hızlı bir gelişme kaydedilmesi için çağrıda bulunulmuştur. Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki bağların sıkılaşmasının memnuniyet yarattığı ifade edilmiş; AB'nin Orta Doğu

80 "Cannes Zirvesi Sonuçları", İKV Bülteni, 1-15 Temmuz 1995.

Barış sürecinin ekonomik ve siyasi olarak teşvik edilmesi ve desteklenmesi konusunda da kararlı olduğu vurgulanmıştır.

Cannes Zirvesi sonucunda, Akdeniz Ülkelerine 1995-1999 dönemi için Birlik bütçesi fonlarından 4.685 milyon ECU tutarında mali yardım öngörülmüştür. Bu yardım Merkezi Doğu Avrupa ülkelerine yapılacak yardım (6.603 milyon ECU) ile karşılaştırıldığında da aralarındaki farkın oldukça fazla olduğu görülmektedir. ⁽⁸¹⁾

Tablo 17: 1995-1999 Döneminde Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri İle Akdeniz Ülkelerine Yapılacak Olan Yardımlar.

Yıllar	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri	Akdeniz Ülkeleri
1995	1.154	550
1996	1.235	900
1997	1.273	1.000
1998	1.397	1.092
1999	1.634	1.143
Toplam	6.603	4.685

Kaynak: Bulletin of European Union, Supplement 2/95, s.69.

Cannes Zirvesi, Barselona Konferansı'nın temel ilkeleri benimsenen Lizbon (1992), Korfu (1994), Essen (1994) zirvelerinde oluşturulan Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesinde hareket edilmiş, bu konuda hazırlanan 12 Haziran tarihli rapor memnuniyetle karşılanmıştır. Böylece Barselona'da yapılacak olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın temel başlıkları saptanmıştır.

Barselona Konferansı, geliştirilmesi gereken bir süreç için temel oluşturacak, taraflar bundan sonra, çeşitli faaliyet alanlarında bakanlar üst düzey bürokratlar, uzmanlar düzeyinde toplantılar düzenleyecek, deneyim, bilgi alışverişi, sivil toplumda etkin kişiler

⁸¹ Bulletin of European Union, "Extracts from the conclusions of the Presidency of the Cannes European Council" supplement 2/95, s.69.

arasında temaslar sağlanacak ve diğer gerekli araçlar harekete geçirilecektir. Bu toplantılar, mevcut işbirliği yapıları ya da Konferans'ın uygun bulacağı diğer formüllere göre gerçekleştirilecektir.

2.2.3. Barselona Konferansı, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

Bu gelişmeler çerçevesinde Avrupa-Akdeniz ortaklığı, 27-28 Kası 1995 tarihlerinde Barselona'da 15 AB üyesi ve 12 Akdeniz ülkesinin (Cezayir, Fas, Tunus, Mısır, Ürdün, Libya, Lübnan, Suriye, İsrail, Türkiye, Malta, Kıbrıs) Dışişleri Bakanları düzeyinde toplanmış ve somut temellere oturtulmuştur.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı üç temel eksen üzerine oturtulmuştur. Bunlar sırasıyla şöyledir. (82)

1. Siyasal ve Güvenlik Alanlarında Ortaklık:

Konferansa katılan ülkeler, Akdeniz Bölgesinde barış, istikrar, güvenliğin ortak bir değer olarak benimsenmesi için öncelikle uluslararası hukukun temel ilkelerine dayanan güçlendirilmiş ve düzenli bir siyasal diyalog sürdürmenin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu amaçla;

-Birleşmiş Milletler Şartı'na ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne, ayrıca, diğer bölgesel ve uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerine bağlı kalmayı,

-Birbirlerinin siyasal, sosyo-kültürel, ekonomik ve yargı sistemlerini özgürce geliştirmek hakkını tanıyarak siyasal sistemlerinde hukuk devleti niteliğini ve demokrasiyi güçlendirmeyi,

-İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı göstermeyi, bu hak ve

⁸² Barcelona Declaration Adopted At The Euro-Mediterranean Conference, 27-28 Kasım 1995.

ekonomik kalkınmasında zorluklara yol açabileceği yönünde görüş birliğine varmıştır. Taraflar aralarındaki kalkınmışlık farklarını gözönüne alarak, aşağıdaki temeller üzerine ekonomik ve mali bir ortaklığın kurulmasını kararlaştırmışlardır. Bu amaçla;

a) Serbest Ticaret Bölgesi Kurulması:

AB ve ortakları arasında, yeni Avrupa-Akdeniz anlaşmaları ve serbest ticaret anlaşmaları aracılığı ile bir serbest ticaret bölgesi oluşturulacaktır. Katılımcılar, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kuralları çerçevesinde ticaretin önemli bir bölümünü kapsayacak olan ve kademeli olarak kurulması öngörülen serbest ticaret bölgesi 2010 yılını hedef göstermişlerdir. Kurulacak serbest ticaret bölgesine ilişkin esaslar şu şekilde öngörülmüştür :

-Mamul ürünlerin ticaretinde uygulanan tarife ve tarife dışı engeller, ortaklar arasında müzakere edilecek olan bir takvim çerçevesinde kademeli olarak kaldırılacaktır.

-Ticaretin geleneksel hareketinden yola çıkarak, değişik tarım politikalarının elverdiği ölçüde ve GATT çerçevesinde yapılan müzakerelerde varılan sonuçlara gerektiği gibi uyularak tarım ürünleri ticareti taraflar arasında pazarlara tercihli ve karşılıklı giriş ile kademeli olarak serbestleştirilecektir.

-Yerleşim hakkıda dahil olmak üzere, hizmetlerin serbest dolaşımı kademeli olarak gerçekleştirilecektir.

Katılımcılar, sözkonusu serbest ticaret bölgesinin kuruluşunu,

-Menşe, sertifika fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması ve rekabet kuralları konusunda uygun düzenlemelerin benimsenmesi,

-Ortakların ihtiyaçları ve kalkınmışlık düzeyleri gözönüne alınarak ekonomilerin entegrasyonu, piyasa ekonomisi ilkelerini temel alan

politikaların geliştirilmesi,

-Özel sektörün geliştirilmesine öncelik veren ve piyasa ekonomisi koşullarına uygun kurumsal bir çerçeve oluşturularak ekonomik ve sosyal yapıların düzenlenmesi ve modernizasyonu,

-Teknoloji transferini geliştirecek mekanizmaların iyileştirilmesini kararlaştırmışlardır.

b) Ekonomik İşbirliği ve Diyalog:

Taraflar,

-Ekonomik kalkınmanın yatırımın temeli olan yurtiçi tasarruf ve doğrudan yabancı yatırımlar ile desteklenmesi gereği üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Yatırımlara yönelik engellerin kademeli olarak kaldırılması ile yaratılacak verimli ortamın, teknoloji transferine, üretim ve ihracatta artışa neden olacağını vurgulamışlardır.

-Ticaretin özellikle kendi aralarında geliştirilmesi amacıyla, gönüllü bir temele dayalı olarak gerçekleştirilecek bölgesel işbirliğinin, serbest ticaret bölgesinin kurulmasını teşvik edecek bir faktör olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

-Elverişli bir ortam sağlayarak, işletmelerin kendi aralarında anlaşmalar yapmalarını desteklemeyi, KOBİ'lere yönelik teknik destek programının benimsenmesi ve uygulanması gereğini vurgulamışlardır.

-Çevre alanında birbirine olan bağımlılıklarının bölgesel bir yaklaşım ve güçlendirilmiş bir işbirliğini gerektirdiği, ayrıca bu alanda varolan çok taraflı anlaşmalarda koordinasyonun iyileştirilmesi gereğinin üzerinde durmuşlardır.

-Kadınların, ekonomik ve sosyal yaşama ve istihdam yaratılmasına aktif katılımlarını desteklemeyi taahhüt etmişlerdir.

-Balık kaynaklarının korunması ve su ürünleri yetiştiriciliği de dahil olmak üzere, bu kaynaklarla ilgili araştırmalar konusunda

işbirliğinin iyileştirilmesi konusunda görüş birliğine varmışlardır.

-Enerji sektörünün, Avrupa-Akdeniz Ortaklığındaki biçimlendirici rolünü kabul etmişler.

-Su ikmali ve kaynakların uygun yönetimi ve geliştirilmesi alanlarında işbirliğini geliştirmenin önemli olduğunu kabul etmişlerdir.

-Tarımın modernleştirilmesi, yeniden yapılanması ve kırsal kesimin bütünün gelişimini desteklemek için işbirliği yapılması konusunda görüş birliğine varmışlardır.

c) Mali İşbirliği:

Katılımcılar, bir serbest ticaret bölgesinin gerçekleştirilmesinin ve Avrupa-Akdeniz ortaklığının başarısının, önce sürekli bir iç gelişmeye ve bunun sağlanabilmesi için mali yardımın önemli ölçüde artmasına bağlı olduğunu vurgulamışlar ve bununla ilgili şu saptamaları yapmışlardır :

-Cannes Zirvesi, 1995-1999 dönemi için Birlik bütçesi fonlarından 4.685 milyon ECU tutarında mali yardım öngörmüştür. Buna EIB'sının yüksek miktardaki kredileri ile üye devletlerin iki taraflı mali katkıları da eklenecektir.

-Ortakların herbirinin kendine özgü özelliklerini dikkate alan etkin bir mali işbirliği gereklidir.

-Taraflar karşılıklı olarak ekonomi politikaları ve mali işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda diyalogun teşvik edilmesi yönünde görüş birliğine varmışlardır.

3. Sosyal Kültürel ve İnsani Boyutlarda Ortaklık:

-Kültürler ve dinler arasında karşılıklı saygı ve diyalogun yakınlaşma için gerekli olduğunu, medyanın bu konuda oynayabileceği rolü,

- İnsan kaynaklarının geliştirmesinin önemini,
- Kalkınma için sağlık konusunun önemini,
- Ekonomik kalkınmanın sosyal kalkınma ile paralel bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini,
- Sivil toplumun Avrupa-Akdeniz Ortaklığının geliştirilmesine önemli katkılarda bulunabileceğini,
- Kalkınmada rolü olabilecek kesimler arasında (siyasi ve sivil toplum liderleri, din adamları, medya vb.) bilgi alışverişi sağlayacak araçları oluşturmak,
- Demokratik kurumların, hukuk devletinin sivil toplumun güçlendirilmesi için gerekli desteği vermeyi,
- Nüfus artışının, ekonomik kalkınmayı engellediğini,
- Göçün taraflar arasındaki ilişkileri etkilediğini,
- Terörizm, uyuşturucu, uluslararası suçlar, rüşvetle mücadele etmek gerektiğini,
- İrkı ve yabancı düşmanı hareketlere karşı işbirliği yapmanın önemini vurgulamışlardır.

Bu bağlamda benimsenen hedeflerin uygulanmasını sağlayacak bu çalışma programını kabul etmiş, denetlemek amacıyla "Avrupa-Akdeniz Komitesi" oluşturulmasını kararlaştırmışlardır. Bu komite belli aralıklarla toplanacak, çalışma programının işleyişini değerlendirme işlevini üstlenecektir.

Dışişlerinin gelecek toplantısı Konferans'a katılan 12 Akdeniz Ülkesinden birinde 1997 yılının ilk yarısında yapılacaktır.

2.3.Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda Med Programları

Avrupa Birliği 1992 yılında YAP'nı yürürlüğe koymuştur. Bu politika ile birlikte "Yatay Mali İşbirliği" erevesinde bölgesel proje ve

programlara yardım sağlamıştır. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu tarafından 320 milyon ECU'luk bir fon bu bölgesel projelerin uygulanması için ayrılmıştır Avrupa Yatırım Bankası'nda kendi bütçesinde 1.8 Milyar ECU tutarındaki desteği, altyapı, çevre projeleri ve bölgesel ağlar için kullanıma açmıştır. (83)

Yatay Mali İşbirliği çerçevesindeki programlar şöyledir:

2.3.1. Med Campüs

Üniversitelerarası işbirliğini sağlayan, ülkelerarası kültürel alışverişi destekleyen bir programdır. 1992 yılında kurulmuştur. Üç tip Med-Campus programı vardır.

-Eğitmcilerin eğitimi: Akdenizli ortağın ülkesindeki yüksek eğitim görevlilerinin tekniklerini ve yöntemlerini geliştirmeyi amaçlar. Öncelikli alanlar çevre teknolojisi ve mevzuatı, enerji sakınımı, yeni teknolojiler, yönetim, dil öğretimi, çeviri, kitle medyası ve iletişim, bankacılık ve para piyasalarıdır.

-Yöneticilerin Eğitimi: Kamu ve özel sektördeki idari ve teknik yöneticilerin eğitimini amaçlar. Öncelik alanları çevre, turizm, yüksek öğrenim, sağlık ve sosyal hizmetler, yerel yönetimler ve KOBİ'lerdir.

-Akdeniz ülkelerindeki masterını tamamlamış mezunlara: Avrupa-Akdeniz arasında politik, yasal ve sosyo-ekonomik ilişkiler, çevre, enformasyon ve iletişim teknolojisi konularında master düzeyinde kursların düzenlenmesini sağlayacak olan bu program 1996'da başlayacaktır.

Her üç kapsamdaki başvuruların onaylanmasında gözönünde alınacak kriterler şunlardır, projenin bilimsel ve akademik içeriği,

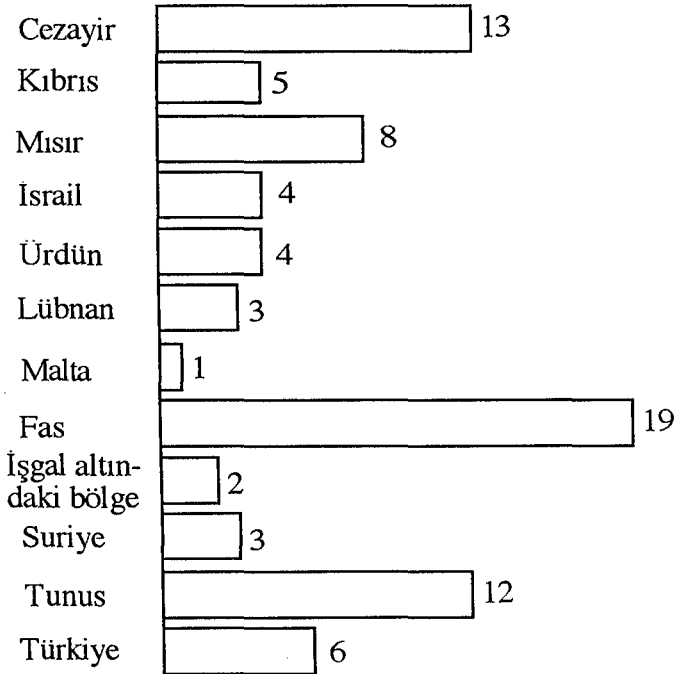
83 "Akdeniz Programları", EC NEWS Dergisi, Sayı:1, Ocak 1996, s.31.

projenin amaçları ile Med-Campus programı arasında tutarlılık, projenin genel yapılabirliği ⁽⁸⁴⁾.

1994-1995 yıllarında ise toplam 80 üniversite (Akdeniz ülkeleri içinde) bu programa dahil edilmişlerdir. Üç yıllık bir dönem olan 1995-1998 süresi için başvurular 27 Haziran 1995'te açılmış ve başvuru teslim süresi 29 Eylül 1995'te bitmiştir. Türk üniversiteleri 15 proje ağına ortak olmuşlardır. (Tablo-18)

Tablo 18: Med-Campus Programına Katılan Üniversite Adetleri

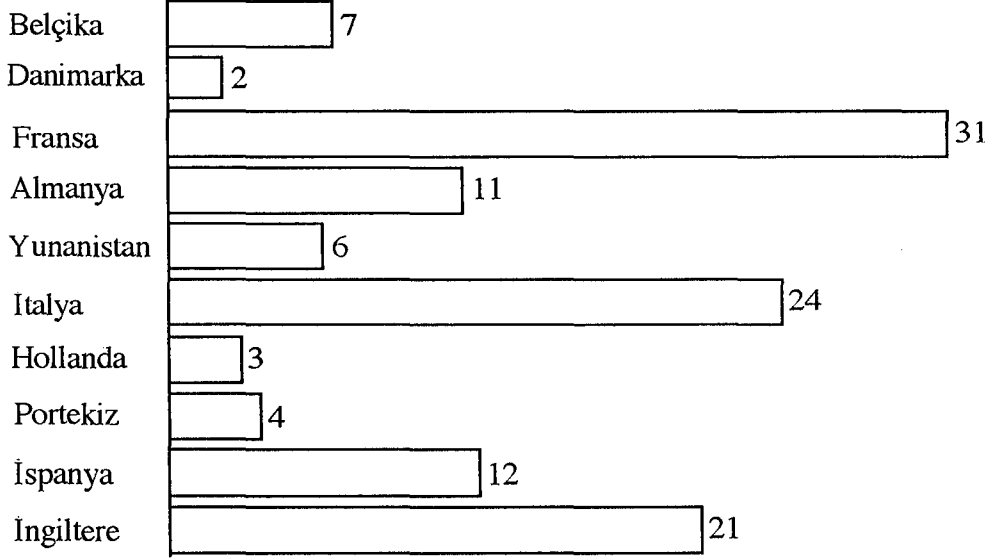
Akdeniz ülkelerinin Med-Campus programına katılan üniversite adeti:80

⁸⁴ Official Journal of the European Communities, No C 140, 19-5-1993, s.9-10.

Tablo 18'in Devamı

Avrupa Birliği üye ülkelerin Med-Campus programına katılan üniversite adeti: 121

2.3.2. Med-Urbs

1992 yılında başlatılan Med-Urbs programı, Avrupa'daki şehir otoritelerinin deneyim ve know how birikimlerinin kullanılması yoluyla, Akdeniz şehirlerinin yönetsel alt yapılarının ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Med-Urbs programı öncelikli alanları çevre, şehir yönetimi, şehir planlaması, ekonomik gelişme, sosyal hareketlilik, kültürel ilişkiler, belediyelerin teknik elemanların eğitimi, enerji kaynaklarının yönetimi, turizm gibi alanları kapsamaktadır.

Bu programın başlıca grupları ise şöyledir.

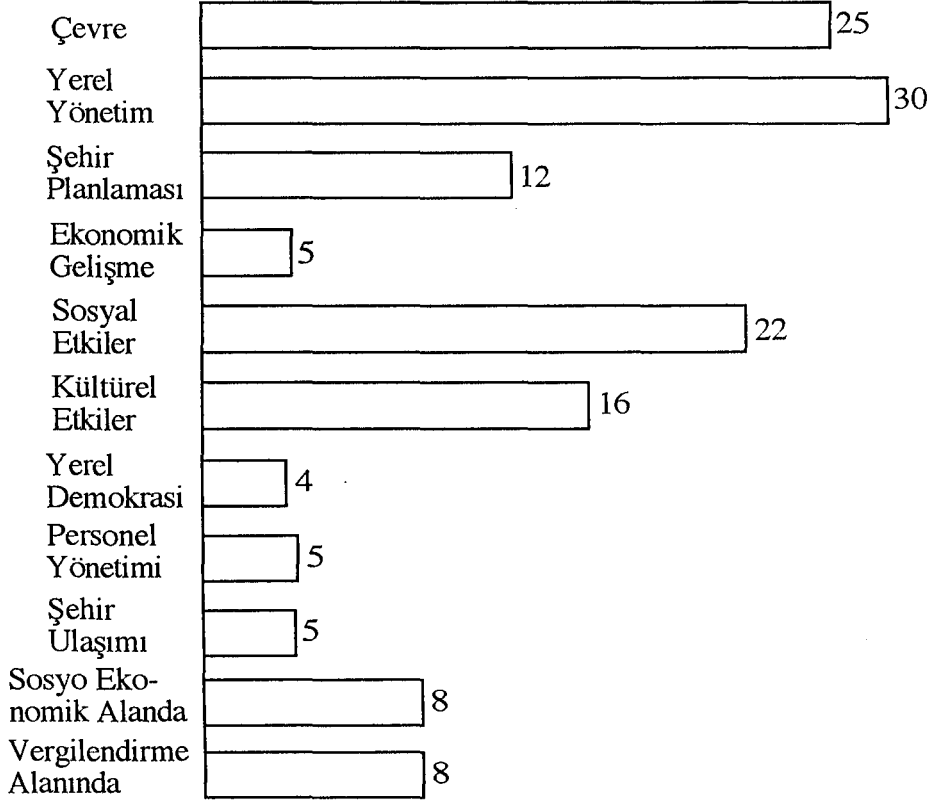
-İnsan Med II:Eleman eğitimi, işsiz gençlere meslek kazandırılması, el sanatları merkezleri kurulması

-Entegre Su Yönetimi:Atık suyun arıtılması, arıtma stratejisinin geliştirilmesi.

-Lot-Network:Yerel vergi sistemlerinde idare ve organizasyon kursları, maliyet muhasebesi şeklindedir.

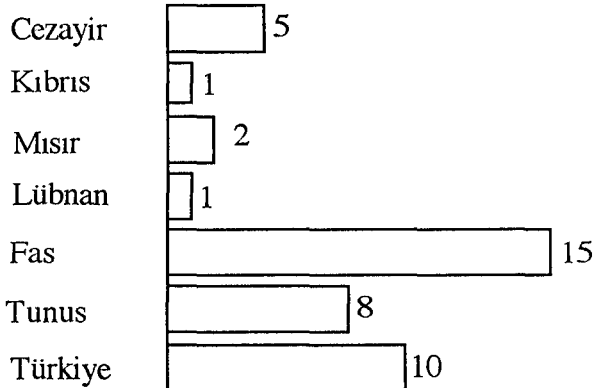
1992-1993 yılları arasında 150 şehir bu programa dahil edilmiş, 22 proje uygulanmaktadır. (Tablo-19) Ayrıca Med Urbs programı yanında yeni bir Med-Urbs Migration adı altında bir program geliştirilmiştir.

Tablo 19: Med Urbs Programının Kapsadığı Alanlardaki Şehir Adeti

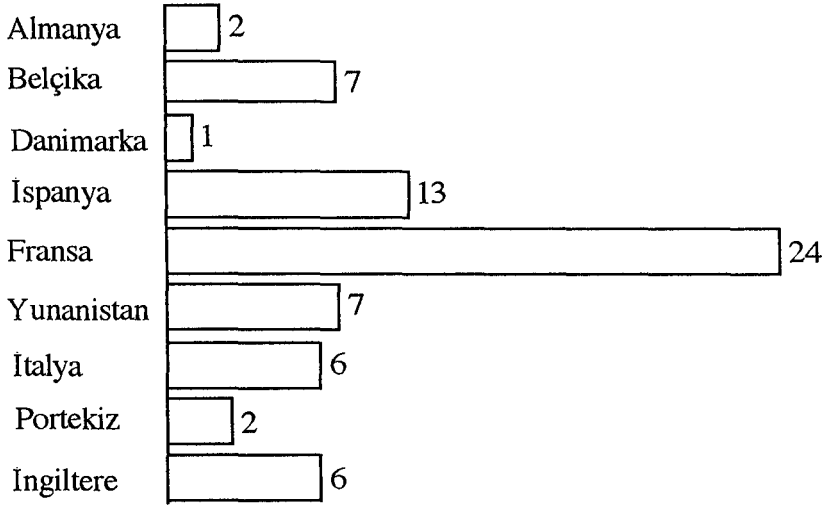

Tablo 19'un Devamı

Bu Programa Akdeniz ülkelerinden katılım adetleri

Tablo 19'un Devamı
Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin Med-Urbs programına katılım
adetleri.

2.3.3. Med-Media

Akdenizli medya profesyonellerini (basın, radyo, TV) AB'deki meslektaşlarının bilgi ve deneyiminden yararlanmalarını sağlamak, o ülkelerdeki politik, kültürel ve günlük yaşamı anlama ve öğrenmelerine imkan vermek üzere yürütülen programdır. Projeler ortak yapım, eğitim yerinde inceleme, seminer, work-shop ve dağıtım gibi alanlarda olabilir. Onay kriterleri şunlardır : ⁽⁸⁵⁾

- Med-Medya programlarının amaçlarına uygunluk,
- AB ile Akdeniz ülkeleri arasında dengeli işbirliği,
- Mali ve Teknik yapılabilirlik.

Avrupa Komisyonu 1996-1997 yılları arasında Med-Media programı çerçevesinde 68 yeni medya projesini desteklemeye karar verdi. Bu projeler Avrupa Birliği bütçesinden 15 milyon ECU'ya varan bir mali yardım alacaktır.

Med-Media programı kapsamındaki 68 projeden Türkiye 12 proje ağında yer almaktadır.

⁸⁵ Official Journal of the European Communities, No C 169, 22-6-1994, s. 11-12.

2.3.4. Med-İnvest

1992 yılında, Akdeniz ülkelerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, onlara teknik yardımı ve birbirleriyle temas olanağı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Med-İnvest programı 1992-1994 yıllarını kapsayan 11 proje baz olarak alınmakta ve iki kısımda incelenmektedir. (86)

A GRUBU

AB programlarına Akdeniz ülkelerini katmaya yönelik olup, işbirliği doğurması muhtemel mesleki temaslar kurulmasını sağlar.

1. Europarteneriat:Avrupa Birliği KOBİ'lerini işbirliği yapmak üzere tanıştırmaya yönelik fuara Akdeniz ülkeleri KOBİ'leride katılabilmektedir.

2. Med-Parteneriat:Aynı esasa dayanmaktadır. Ancak Med-Parteneriat'ta AB KOBİ'leri Akdeniz ülkelerindeki organizasyona katılırlar. (İlk Med-Parteneriat etkinliği 1994 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. AB'den ve Türkiye'den 600 firma katılmıştır. Bu etkinliğe AB 480.000 ECU'luk bir katkıda bulunmuştur.)

3. Med interprise:Avrupa Birliği'nin İnterprise deneyimine dayanan Med-İnterprise, AB ve Akdeniz ülkelerindeki küçük ve orta ölçekli firmalar arasında ortaklığı özendirmek amacıyla, yerel, bölgesel, ulusal etkinliklere katkıda bulunmak üzere oluşturulmuştur. (1993 yılında 160 firmanın katılımıyla Med-İnterprise toplantıları düzenlenmiştir.)

4. BC-NET ve BRE:BC-NET ve BRE programları, firmalar arası işbirliğini arttırmak ve ortaklıklar sağlamak amacıyla kurulmuş birer bilgi ağıdır. Her iki bilgi ağıda Türkiye'de etkin durumdadır. Küçük Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve Türkiye Odalar Borsalar Birliği (TOBB) tarafından idare edilmektedir.

⁸⁶ EC NEWS Dergisi, s.1.

B GRUBU

Avrupa ülkelerindeki yeni şirket kurulmasını veya mevcutların büyüme ve gelişmesini destekleyen programlardır.

1. Finans:Akdeniz ülkelerindeki finans şirketleri EIB ve Avrupa Yatırım Ortaklığı (ECIP) yardımıyla işyerlerine finansal destek ve müşavirlik sağlar.

2. İhracat: Uzman ihracat şirketleri kurulmasını veya gelişmesini destekler.

3. Hizmet Merkezleri: KOBİ'lere kalite, teknoloji, pazarlama, organizasyon, iletişim, finans mühendisliği, insan kaynakları yönetimi konularında destek veren yerel hizmet merkezleri kurulmasını sağlar.

4. İş Yaratma: Proje yazışmaları düzenleyerek yeni iş yerlerine danışmanlık ve fon aktarımı sağlar.

5. Teşvik ve Eğitim:Üst düzey yöneticiler kendilerinkinden başka bir ülkede planlama grubu kurmak için burs alıp daha sonra kendi ülkelerinde uygulurlar.

6. Denetim ve Fizibilite:Med-İnvest uygulama aşamasına geldiğinde ihtiyaçları ve koşulları belirlemek, program icralarını ve yeni projeleri saptamak için fon sağlar.

Tablo 20: Avrupa Birliği Tarafından Med-İnvest Programına Yapılan Yardımlar

		ECU
A1	Europartenariat	400.000
A2	Med-Partenariat	1.750.000
A3	Med-İnterprise	400.000
A4	BC Net ve BRE	400.000
B1	Finans 2x225.000	450.000
B3	Hizmet Merkezleri 3x450.000	1.350.000
B4	İş Yaratma 3x300.000	900.000
B5	Teşvik ve Eğitim	1.000.000
B6	Fizibilite	400.000
B7	Denetim	400.000

2.3.5. Med-Techno

Evsel veya sınıai atık suların geri kazanılması veya arıtılması amacıyla laboratuvar veya pilot, proje, eğitim, fizibilite sağlayan, bilim adamı, uzman, kamu yöneticisi veya gönüllü kurumların bilgi alışverişine destek olan yeni oluşturulmuş bir programdır. İki tipi vardır. (87)

1. Laboratuvar veya pilot proje boyutunda ortak kalkınma projeleri; mevcut teknolojilerin uygulanması ve yeni çözümler bulunması, proje sorumlularının eğitimi, sosyo-ekonomik çevresel değerlendirme şeklindedir.

2. Bilim adamları, uzmanlar, sanayiciler, yerel yönetimler ve atık sular konusunda uzman benzeri kurumların arasında bilgi ve deneyim alışverişi sağlayan şebekeler kurulması.

1996-1997 dönemine ait proje başvuru süreci henüz başlatılmamıştır.

2.3.6. Med Migration

Avrupa Birliği ve Akdeniz ülkelerindeki göç ve göçmenlerle ilgili yerel toplumlar ve kurumlar arasında işbirliği ile göçmenlerin çeşitli sorunlarına çare arayan bir programdır. 1994 yılında kurulmuştur. Bu programa dahil projeler aşağıdaki konuların bir veya daha çoğunu kapsamalıdır. (88)

-Şirket kurulması; göçmenlerin tasarrufu, yatırımlar,

-Gençlerin topluma entegrasyonu; ana ve çocuk sağlığı, konut, iyileştirme, kent ve günlük yaşam çevresini iyileştirme; kadınların

87 "AB'nin Akdeniz Politikası", Dosya Gazetesi, 1. Ocak 1991, s.11.

88 Dosya Gazetesi, s.11.

topluma entegrasyonu; istihdam yaratma.

Programa dahil projelerin onay kriterleri ise Med-Migration programının amaçlarına uygunluk; etkinlik, ortaklar arasında dengeli işbirliği; parasal yapılabilirlik.

Med-Migration programının ilk uygulama yılı 1995'tir. Aynı yıl seçilmiş olan sekiz proje vardır. Bu sekiz proje içinden, Türk belediyeleri altı projeye ortak olmuştur.

2.3.7. Medspa

Komisyon, Akdeniz bölgesinde çevreyi koruma ve iyileştirmeye yönelik Birlik önlemlerini güçlendirmeye karar vermiş ve Akdeniz için özel bir eylem programı hazırlamıştır. Bu program Medspa, çevre sorunlarıyla ilgili projelere destek sağlanmasında klavuz görevi yapacaktır. (89)

Eylem planı beşer yıllık iki döneme ayrılmış on yıllık bir süreyi (1989-1998) kapsamaktadır. Tüm projelerin Akdeniz bölgesine özgü nitelikte olması, bölgedeki birkaç ülkeyi birden ilgilendirmesi ve acil önlemlere ihtiyaç göstermesi gerekmektedir.

Komisyon ilk beş yıl için bazı öncelikli girişimler önermektedir. Su altı çevresinin yönetimi, uzak ada bölgelerinde su kaynaklarıyla ilgili sorunlar, büyük kentlerde kanalizasyon tesisleri ve buna bağlı altyapı, daha küçük kentlerde atık suların işlenmesi ve gemilerden atılan su ve yağ artıklarını işlemeyi mümkün kılacak liman donanımı gibi konuları kapsamı içine almıştır.

⁸⁹ "Akdeniz'de Çevre Sorunları", EC NEWS Dergisi Sayı:6, 25 Kasım 1988, s.5.

2.3.8. Ecos Ouverture Programı

AB ve Akdeniz ülkelerindeki yerel ve bölgesel otoriteler ve ilgili kalkınma örgütleri arasında işbirliği ağlarının geliştirilmesini hedefleyen yeni bir programdır. Bu programın temel önceliği, özellikle az gelişmiş bölgelerdeki Avrupalı otoritelerin Akdeniz ülkelerindeki meslektaşlarıyla kurumsal ve iktisadi ilişkiler oluşturmalarını sağlamaktır.

Proje konuları iki ana işbirliği alanına göre ayrılmış durumdadır.⁽⁹⁰⁾

1. Yerel ve bölgesel otoriteler arasında kurumsal işbirliğinin teşvik edilmesi ile ilgili projeler,
2. Küçük ve orta ölçekli işletmelere sağlanacak hizmetlerin organizasyonu ile ilgili projelerdir.

Proje finansmanı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından karşılanacak ve herbir proje için asgari olarak 300.000 ECU katkıda bulunacaktır. Bu katkı, programın şimdiki koşulları altında yalnızca AB üyesi olan proje ağı ortaklarına verilecektir. Programın ilk yılı olan 1996 için, proje başvuruları 1 Mart 1996'da sona erecektir.

⁹⁰ EC NEWS, s.31.

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİNİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA TÜRKİYE'NİN YERİ

1. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye Avrupa Birliği'ne ortaklık başvurusunu, 3.7.1959 yılında yapmıştır. Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne ortaklık başvurusu yine aynı yıl içinde olmuştur. 1961 yılında müzakerelerini tamamlamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olan ilişkisi Roma Andlaşmasının 238 nci maddesiyle resmîyet kazanmıştır. (Eylül 1963 Ankara) ⁽⁹¹⁾ Şimdi sırasıyla AB-Türkiye Ortaklığı'nın temel belgeleri aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

1.1. Ankara Anlaşması (Ortaklık Anlaşması)

Türkiye ve AB arasında bir gümrük birliği kurulmasını öngören, nihai hedefi olarak Türkiye'nin Birliğe katılmasını amaçlayan bir ORTAKLIK ANLAŞMASI 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği iki taraf arasındaki sanayi ürünleri ticaretinde ve serbest dolaşım temelinde tesis edilmektedir. Tarım ürünleri ticaretinde ise Türkiye'nin tarım politikasını AB'de uygulanan Ortak Tarım Politikası ile uyumlaştırması öngörülmektedir. ⁽⁹²⁾

⁹¹ AKMAN,Vedat,Avrupa Topluluğu ve Türkiye,,Alfa Basım Yayın-Dağıtım,İstanbul,1996, s.33.

⁹² Avrupa Topluluğu ve Türkiye AT ilişkileri, İKV Yayınları, Sayı:113, Haziran 1992, s.23.

Ortaklık anlaşmasının diğer ana hedefleri arasında ayrıca; ekonomik ve sosyal alanlarda Türkiye'nin milli mevzuatını Birliğinkine yakınlaştırması ve Türkiye'nin ekonomisini güçlendirerek Birlik ile arasındaki gelişme seviyesi farklılığını kapatabilmesi için Birliğin Mali protokoller çerçevesinde mali yardımda bulunması, yer almaktadır. Ortaklığın; bir hazırlık, bir geçiş, bir son dönemi vardır. ⁽⁹³⁾

-Hazırlık dönemi, Türkiye'nin ortaklık ilişkisinin ileri kademelerinde üzerine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmesi için Birliğin yardımı ile ekonomisini güçlendirmesi hedeflenmiştir.

-Geçiş dönemi, 1973 yılında katma protokol ile başlayan geçiş dönemi karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esasına dayanmakta ve Türkiye ve AB arasında gümrük birliğini kademeli olarak yerleştirmeyi hedeflemektedir. Geçiş dönemi 22 yılda gerçekleşmesi öngörülmüş, gümrük birliğine erişilmesi ile sona erecektir.

-Son dönem, gümrük birliği ilişkilerine dayanacak ve tarafların güçlendirilmesini ve tam üyelik koşullarının oluşturulmasını hedefleyecektir.

Ankara Antlaşması, nihai olarak tam üyelik öngören bir çerçeve antlaşmasıdır. Ortaklığın gelişmesi ve tam bütünleşmesinin sağlanması için bu çerçevenin Katma Protokoller ve Ortaklık Konseyi kararları ile doldurulması hedeflenmiştir. Ortaklık Konseyi, AB ve Türkiye'nin eşit olarak bakanlar düzeyinde temsil edildikleri bir kurumdur.

1.2. Katma Protokol

Katma Protokol, Ortaklık sürecinin Geçiş Dönemi'nde Türkiye ile AB arasında kurulan Gümrük Birliği'ne ilişkin şartları belirleyen bir Anlaşma olup, Birliğin yükümlülükleri iki taraf arasında imzalanan bir

⁹³ AKMAN, s.36.

Geçici Anlaşma ile 1 Eylül 1971'den itibaren işlemeye başlarken, Katma Protokol resmen 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Birliğe yeni katılan ülkelerle de birer Tamamlayıcı protokol (Uyum Anlaşması) imzalanarak Türkiye-AB Ortaklığına dahil edilmişlerdir. (94)

Türkiye-AB Ortaklığında malların serbest dolaşımı temelinde sanayi ürünleri ticaretinde kurulan gümrük birliği, karşılıklı olarak gümrük vergileri eş etkili vergi ve resimler, miktar kısıtlamaları (kotalar) ve eş etkili tedbirlerin kaldırılmasını, Türk Gümrük Tarifesinin Birliğin Ortak Gümrük Tarifesine uyumunu kapsamaktadır.

1 Eylül 1971 tarihinden geçerli olmak üzere Birlik Türkiye'den yaptığı sanayi ürünleri ithalatı üzerindeki gümrük vergileri ve eş etkili tedbirleri kaldırmıştır. Birlik aynı zamanda Türkiye'den ithal ettiği sanayi ürünleri üzerindeki miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. 1982 yılından itibaren Türkiye'nin birçok tekstil ürünleri ihracatına Birlik kotalar getirerek sınırlamaya tabi tutmuştur.

Türkiye ise Birlikten yaptığı sanayi ürünleri ithalatına uyguladığı gümrük vergileri ve eş etkili tedbirler ile miktar kısıtlamalarını kaldırmayı, milli gümrük tarifesini Birliğin Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) ile uyumlaştırmayı belirli bir takvim çerçevesinde yani aşamalı olarak gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir. Türkiye özellikle 1985'e kadar olan yıllar içinde bu taahhütlerini yerine getirmede gecikmiştir. Buna göre; az koruma gerektiren sanayi ürünleri için gümrük vergilerinin 12 yılda yani 1985 yılına kadar sıfırlanması gerekirken, 1992 yılı başı itibarıyla %70'lik bir indirim yapılmıştır, daha uzun bir süre korunma gerektiren, bu nedenle gümrük vergilerinin 22 yılda yani 1995 yılına kadar sıfırlanacağı sanayi ürünlerinde ise 1992'de %60'lık bir indirim

⁹⁴ CEYHAN, Haluk-BOLAT, Ömer, *Avrupa Topluluğu Karşısında Türkiye'nin Durumu*, İKV Yayınları, İstanbul, Ekim 1992, s.71.

gerçekleştirilmiştir. Milli gümrük tarife sisteminin Birliğin OGT'sine uyumu bakımından 12 yıllık listede %40'lık 22 yıllık listede %40'lık toplam indirim oranlarına ulaşılmıştır. 1993 yılında 12 yıllık listede %80 indirim, 22 yıllık listede %70'lik indirim OGT uyum bakımında %60 ve %50 uyum sözkonusu olmuştur. Türkiye AB'ye karşı gümrük vergilerini 1995 sonuna kadar kaldırmayı ve Gümrük Birliğini gerçekleştirmeyi programlamaktadır. ⁽⁹⁵⁾

Tarım ürünleri geçiş dönemi, sonuna kadar gümrük birliği dışında bırakılmıştır. Ancak Türkiye'nin 22 yıl içinde (1995'e kadar) tarım politikalarının Birliğin Ortak Tarım Politikasına uyumunu sağlaması gerekmektedir.

1.3. Mali Protokoller

Ankara Anlaşması uyarınca Türk ekonomisinin hızla kalkınarak AB ile arasındaki gelişmişlik farkını kapatabilmesi için Birliğin Türkiye'ye mali yardımda bulunması öngörülmüştür. Miktarı ve şartları bir Mali Protokol ile belirlenecek bu yardım, altyapı ve sanayi yatırım projelerinin finansmanı için uzun vade-düşük faiz gibi uygun şartlarda kredi verilmesi şeklinde olacaktır. AB'nin Türkiye'ye bir Mali Protokol çerçevesinde sağladığı yardımlar şöyledir.

- Birinci Mali Protokol (1964-1968)	:175 Milyon ECU
- İkinci Mali Protokol (1971-1977)	:220 Milyon ECU
- Tamamlayıcı Protokol (1971-1977)	:47 Milyon ECU
- Üçüncü Mali Protokol (1979-1981)	:310 Milyon ECU
- Özel İşbirliği Fonu (1980-1982)	:75 Milyon ECU
TOPLAM	:827 Milyon ECU

⁹⁵ KARLUK, Avrupa Birliği ve Türkiye, Eskişehir, 1994, s.283-291.

Dördüncü Mali Protokol (600 Milyon ECU) 1981-1986 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. 1981 yılında parafe edildiği halde, Yunanistan'ın vetosu nedeniyle AB Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmadığı için henüz serbest bırakılmamıştır. ⁽⁹⁶⁾

Bununla beraber, Dördüncü Mali Protokol dışında Birlik 28 yıl boyunca Türkiye'ye kredi olarak 827 Milyon ECU tutarında destek sağlarken, kendisi ile arasında sadece bir tercihlili ticaret veya ekonomik işbirliği anlaşması olan eski Yugoslavya ve Mısır gibi birçok Akdeniz ülkesine çok daha kısa süreler içinde ama daha fazla veya aynı tutarlarda yardım sağlamış bulunmaktadır.

1.4. İşçilerin Serbest Dolaşımı

Ankara Antlaşması, hem Türkiye'nin işçi fazlası sorununa bir çare bulmak, hem de işçilerin gönderecekleri tasarrufları ile Türkiye'nin mali kaynaklarının gelişmesine yardımcı olmak üzere işçilerin Serbest Dolaşımını öngörmektedir. Bu husus 1960'ların başlarında Yunanistan ve Türkiye ile yapılmış olan Anlaşmalardan başka hiç bir ülkeye tanınmamıştır.

Katma Protokol'un 36 ncı maddesi de işçilerimizin Aralık 1979'dan başlayarak Aralık 1986 tarihine kadar, Birlik işgücü piyasasına serbestçe girme hakkını kademeli biçimde elde etmeleri beklenmekte olmasına rağmen, bugüne dek bu konuda bir gelişme kaydedilememiştir. Katma Protokol ayrıca Birlik üyesi ülkelerin, Birlikte çalışmakta olan Türk işçilerine çalışma şartları ve ücretler bakımından, üye ülkeler uyruklu işçilere göre farklı işleme yer vermeyen bir rejim uygulamasını da öngörmektedir. Ayrıca Türk işçilerinin işe giriş, çalışma koşulları ve

⁹⁶ İKV Yayınları, s.28.

ücret bakımından, Birlik üyesi ülkelerin işçileri ile aynı hakları paylaşmalarını hükme bağlamıştır. ⁽⁹⁷⁾

1980 yılı sonlarından itibaren bazı AB üyesi ülkelerin Türk vatandaşlarına vize uygulamaya başlamaları, Ortaklık anlaşmasının amaçlarına ters düşmektedir. Vize uygulaması 1990 yılının ilk yarısından bu yana hemen hemen bütün Birlik ülkeleri tarafından yapılmaktadır. ⁽⁹⁸⁾

1.5. Tam Üyelik Başvurusu

1980'li yıllar boyunca gerek Birliğin Türkiye ile olan Ortaklığını canlandırıp daha fazla geliştirme konusunda isteksiz bir tavır takınması, gerekse Birliğin üçüncü ülkelere tanıdığı tavizler sonucunda Türkiye-AB Ortaklığı'nın öngördüğü tercihlî düzenlemelerin Türkiye açısından erozyona uğraması karşısında Türkiye Birlik ile arasındaki gümrük birliğini bir adım ileri götürmek gereğini duymuş ve 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

AB Komisyonu tarafından 2,5 yıl sonra 18 Aralık 1989 tarihinde Bakanlar Konseyi'ne sunulan "Görüş"te Türkiye'nin başvurusu olumlu karşılanmamıştır. Sonuç olarak Türkiye AB'ne katılmaya ehil bir ülke olduğu belirtilmekle beraber, gerek Türkiye gerekse Birlik tarafından birçok sorunlar olduğu öne sürülüp, Birliğin 1993 yılından önce herhangi bir ülke ile genişleme müzakerelerine başlayamayacağı da gerekçe olarak gösterilmiştir.

Komisyon'un Görüş'ünde Türkiye'nin üyelik başvurusunun 1993'den önce tekrar ele alınamayacağı belirtilirken, diğer taraftan

⁹⁷ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, **Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu**, Ankara 1995, s.99-100.

⁹⁸ CEYHAN, s.79.

Türkiye'nin siyasi ve ekonomik modernleşme sürecini en iyi şekilde tamamlamasına yardım etmek amacıyla bir işbirliği paketi hazırlanması önerilmiştir (Matutes Paketi). 6 Haziran 1990 tarihinde Komisyon'da kabul edilerek Konsey'in onayına sunulmuştur. İşbirliği paketinde şu konular yer almaktadır. 1995 sonuna kadar gümrük birliğinin tamamlanması, dolaysız ve dolaylı olarak gümrük birliğine bağlı alanların bütününde işbirliğinin yoğunlaştırılması, mali işbirliğinin yeniden başlatılması, siyasi işbirliğinin geliştirilmesi, bununla beraber, İşbirliği Paketi'nin Bakanlar Konseyi tarafından onaylanarak uygulamaya başlanması, IV ncü Mali Protokol üzerindeki Yunanistan vetosu nedeniyle yürürlüğe girmesi mümkün olmamıştır. (99)

9 Kasım 1992 Ortaklık Konseyi önemli bir aşama oluşturmuş, Gümrük Birliği konusu belirginlik kazanmış, ancak bir karar alınamamıştır. 1993 yılı ithalat rejimi AB'ye önemli bir politik mesaj olmuş, Gümrük Birliği indirimlerine devam edilmiş, bazı mallardan tercihli bir tarife oluşturmaya başlanmıştır. Bunun yanında tüm gümrük vergi ve kesintileri tek kaleme indirilmiş, bütün fonlarda gene tek bir kalemde toplanarak işlemler büyük ölçüde basitleştirilmiştir. 8 Kasım 1993 Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliği hedefini onaylamış ve ana hatlarıyla bu konuda bir program çerçevesi çizmiştir. (*) 1994 yılı ithalat rejimi, AB açısından iki kez tercihli tarife sistemi oluşturan bir aşama olmuştur. 1994 yılı Gümrük Birliği müzakereleri ile geçmiş, 19 Aralık'ta yapılan Ortaklık Konseyi'nde ise Yunanistan'ın engellemesi dolayısıyla karar alınamamıştır. 6 Mart 1995'te tekrar toplanan 36. Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla ilgili 1/95 sayılı kararı almıştır. Gümrük Birliği 1 Ocak 1996'da resmen tamamlanmıştır. (100)

99 İKV Yayınları, s.33.

(*) 1980 Yılından Sonra İlk Kez Ortaklık Konseyi Karar Almıştır.

100 GÖNEN, Emre-SERDAROĞLU, Selcan, **Avrupa Bütünleşmesinin Vardığı Nokta: 1996 Hükümetlerarası Konferansı ve Türkiye'nin Bu Gelişimdeki Yeri**, İKV Yayınları, İstanbul, Nisan 1996, s.47.

Böylece Türkiye ile AB arasında sanayi ürünlerinde karşılıklı olarak gümrük vergileri, fon gibi para ile ilgili ve kota gibi miktarla ilgili korumalar kalkacaktır. Üçüncü ülkelere karşı aynı tarifeler, OGT uygulanacaktır.

Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin (GB) tamamlanması, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini hedefleyen bütünleşme sürecinin dönüm noktasıdır. GB'nin Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik hayatında önemli etkileri olacağı kuşkusuzdur. GB ile Türkiye Ortaklığının son dönemine geçmiş bulunmaktadır, bu dönemde siyasal ve sosyal yapısında AB'ye uygun güçlenme ve gelişme Türkiye'yi tam üyeliğe götürecektir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA VE YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NDA TÜRKİYE'NİN YERİ

2.1. Bütünleşmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'nin Yeri

Türkiye 1973 yılından sonra ağırlaşan ekonomik krizden çıkabilmek için "24 Ocak 1980 İstikrar Paketi" olarak uygulanmaya konulan yeni ekonomik program, Türk ekonomisinin iç ve dış ekonomik dengelerdeki yapısal bozukluklarını düzelterek ülke ekonomisini serbest piyasa mekanizması üzerine oturtmayı amaçlamıştır. 1980'den önce Türkiye ekonomisi İthal İkamesine dayalı, yüksek gümrük duvarları ile korunan, ihracatı bilmeyen, iç piyasaya yönelik üretim yapan, döviz kontrollerinin ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların varolduğu sıkı bir kambiyo rejimi olan, bankacılık sistemi mevduat-kredi işleminden başka bir işle iştigal etmeyecek şekilde ilkel yapıda olan, döviz para ve sermaye piyasaları gelişmemiş durumda olan,

ekonominin küçülmesi ve yüksek enflasyonun birlikte yaşandığı bir ekonomik durum sergilenmekteydi. (101)

Bu bağlamda 1990'lı yıllara gelindiğinde üç nokta ile karşı karşıya kalınmıştır. İkinci tip anlaşmalar kapsamına giren tam üyelik hedefi bulunmayan İspanya ve Portekiz'in çoktan tam üye olmuşlardır. Tam üyelik hedefi olan iki ülkeden Yunanistan tam üye olmuş fakat Türkiye için tam üyelik görüşmeleri hususu saklı kalmakta veya kısmen gündem dışı kalmaktadır. Birlik Yunanistan'ın uyumu için mali desteklerin yetersizliğini görmüş ve O'nu doğrudan Ortak Politikaları içine alarak destekleme fonlarını devreye sokmuştur.

Türkiye'nin Bütünleşmiş Akdeniz Politikası içindeki yeri -tam üyelik hedefi- yazılı belgelerde kalırken, Birliğin mali desteklerinden yeterli ölçüde yararlanmamış, dördüncü Mali Protokolde devreye sokulmamıştır.

Bu bağlam da Türkiye'ye Mali Protokoller çerçevesinde 27,1 milyon ECU'luk bir yardım (1963-1988) sağlanmıştır. Üç mali protokol kapsamında sağlanan bu kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde büyük bölümünün (386,16 milyon ECU) enerji sektöründe kullanıldığı (Fırat nehri üzerindeki Keban Barajı, Hidroelektrik Santrali ve Baraj inşaatı ile Ankara-İstanbul arasındaki enerji hatlarının yapımı, Karakaya Barajı ve Hidroelektrik Santral İnşaatı, Elbistan Linyit Kömürü İşletmesi ve Termik Santral İnşaatı, Ankara yakınında milli elektrik şebeke kontrol merkezi kurulması ve yüksek gerilim hatlarının geliştirilmesi) görülmektedir.

Sanayi ve tarım sektörlerine tahsis edilen 244,60 milyon ECU tutarındaki kredilerin sanayi sektörü içindeki dağılımına bakıldığında

¹⁰¹ CEYHAN, s.9.

ise bu kredilerin büyük sanayi projelerinin yanı sıra KOBİ'leri desteklemek amacıyla kullanıldığı belirlenmektedir.

Kredilerin bir bölümü kağıt, petro kimya, gübre sanayilerindeki büyük ölçekli yatırım projelerine (Zonguldak yakınındaki kağıt hamuru ve mukavva fabrikası, Dalaman ve Mersin'deki kağıt fabrikaları inşaatı v.b.g) küçük bir kesimde fizibilite çalışmalarına tahsis edilmiştir. Tarım alanında kullanılmak üzere Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanan 47 milyon ECU'luk kredi ise Gediz ve Berdan vadilerinde erozyon ve selle mücadele çalışmalarının finansmanına yöneltilmiştir. Ayrıca birinci boğaz köprüsü ve çevre yolu inşaatı, demiryollarının modernizasyonu, iç hatlarda kullanılmak üzere 5 yolcu uçağı satın alımı, Adapazarı-İstanbul hattının elektrifikasyonunun finansmanı için 47 milyon ECU tutarında kredi tahsis edilmiştir.⁽¹⁰²⁾

Tablo 21: AB'nin Akdeniz Ülkelerine Mali Protokollerle Verdiği Krediler

Ülkeler	Miktar	(Milyon \$) Süre	Miktar/Yıl Ortalaması	Klasman	
Cezayir	504	1978-1991	13 Yıl	38.7	4
Kıbrıs	74	1979-1988	9 Yıl	8.2	11
Mısır	895	1978-1986	13 Yıl	68.8	2
İsrail	133	1978-1986	8 Yıl	16.6	9
Ürdün	203	1978-1991	13 Yıl	16	10
Lübnan	223	1978-1991	13 Yıl	17.1	8
Malta	55.5	1978-1988	10 Yıl	5.5	12
Fas	653	1978-1991	13 Yıl	50.2	3
Suriye	157	1978-1986	8 Yıl	19.6	7
Tunus	458	1978-1991	13 Yıl	35.2	5
Yugoslavya	800	1980-1991	11 Yıl	72.7	
Türkiye	734.2	1964-1991 (*)	27 Yıl	27.1	6

(*) I.II.III. Mali Protokollerin süresi 1981'de bitmiştir. IV. Mali Protokol işletilememektedir. Alınan meblağın dönem tarihi 1991 yılına dayanmaktadır.

Kaynak: İKV Dergisi, Eylül 1990, s.4.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz bölgesinde yer alan ülkelere yaptığı mali yardımlara bakıldığında en büyük yardımı Yugoslavya'nın gördüğü

¹⁰² MIZRAK Nihal Yıldırım, "Avrupa Yatırım Bankası'nın Kredi Politikası ve Akdeniz Ülkeleri", TİSK Dergisi, Sayı:9, Haziran 1990, s.10.

anlaşılmaktadır. İkinci sırayı, Mısır ve sırasıyla Fas, Cezayir, Tunus almaktadır. Altıncı sırada Türkiye yer almaktadır. Türkiye'nin finansal destek itibarıyla önüne geçtiği ülkeler ise, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Kıbrıs'tır.

Bütünleşmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde yatan temel ekonomik yaklaşım Akdeniz ülkelerinin yapılarının anlaşmalarla liberalizasyona ulaşması doğrultusundadır. Bu durumun ise ülkelerin tek başına sırtlayamayacağı bir yük olduğundan Mali Protokollerle desteklenmesi öngörülmüştür. Türkiye hem Bütünleşmiş Akdeniz Politikası'na dahil bir ülke, hem de üçüncü tip anlaşmalardan geriye kalan tek ülkedir.

2.2.Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'nin Yeri

Avrupa Birliği'nin Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP), Avrupa Birliği ve üye olmayan Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini arttırmak amacıyla oluşturulmuştur. YAP için Birliğin toplam tahsisatı 4,405 milyon ECU'dur. Bunun mali protokoller (2075 milyon ECU) ve ekonomik reform amaçlı krediler (300 milyon ECU) dışında kalan 2030 milyon ECU'luk kısmı ise Akdeniz bölgesinde çevre, insan hakları, bölgesel işbirliği, ortak yatırımlar ve ortak ya da bölgesel çıkarlara hizmet edecek yatay projelerin finansmanında kullanılmak üzere ayrılmıştır. (103)

YAP çerçevesinde alınan kararları Türkiye açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. (104)

¹⁰³ KARLUK, s.165-166.

¹⁰⁴ OĞUZ, s.101-103.

-Mali Protokoller:

Konseyin aldığı karara göre, dördüncü mali protokoller, halen üçüncü mali protokollerin uygulanmakta olduğu ülkelerle müzakere edilecektir. Türkiye ise 1. mali protokol (1964-1968) çerçevesinde 175 milyon ECU, 2. mali protokol (1971-1977) çerçevesinde 220 milyon, tamamlayıcı protokol ile 47 milyon ECU, 3. mali protokol (1979-1981) ile 310 milyon ECU, Özel İşbirliği fonu (1980-1982) ile 75 milyon ECU mali yardım sağlamıştır. 4. mali protokol (600 milyon ECU) 1981-1986 yılları arasındaki dönemi kapsamaktaydı. 1981 yılında yürürlüğe girmesi gereken protokol Yunanistan'ın vetosu nedeniyle AB Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmadığı için henüz serbest bırakılmamıştır. Buna rağmen AB 28 yıl boyunca Türkiye'ye 827 milyon ECU tutarında destek sağlamıştır. Bugün yapılması gereken ise protokolün uygulamaya sokulabilmesi için gerekli oybirliğinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla mali protokollerle ilgili karar Türkiye'yi ilgilendirmemektedir.

-Ekonomik Reform Politikalarının Desteklenmesi:

Konsey ekonomik reform süreci içindeki Akdeniz ülkelerinin ilgili politikalarını desteklemek amacıyla yardım sağlanması (toplam 300 milyon ECU) kararı almıştır. Yunanistan bu yardımların Türkiye'yi kapsamasını önlemek için yaptığı girişimler sonucu kararda hedef alınan ülkelerin Magreb ve Maşrek ülkeleri olduğunun belirtilmesini sağlamıştır.

-Avrupa Yatırım Bankası Kredileri:

Bu kredilerle ilgili olarak Türkiye'ye yönelik olumsuz bir madde olmamakla birlikte, Avrupa Yatırım Bankası kredilerinin verilebilmesi için, bunların 12 AB Merkez Bankası başkanının onayından geçmesi

gereği, Yunanistan'ın veto hakkını kullanmasını mümkün kılmaktadır.

-Yatay Mali İşbirliği :

Yatay Mali İşbirliği, proje bazında birçok ülkenin ortak çıkarı doğrultusunda yapılacak yardımlardır. Bu yardımlar AB bütçesinden Akdeniz ülkelerine bölge bazında verilebilecek kredilerdir. Bunlar çevre koruma, teknik yardımlar araştırma bütçeleri ve bölgesel işbirliği programlarına yönelik olacaktır. Toplam 230 milyon ECU tutarındadır. Mali protokoller haricinde Avrupa Yatırım Bankası tarafından sağlanabilecek ek krediler toplam 1800 milyon ECU'dur.

Yatay Mali İşbirliği kapsamındaki bütçe harcamaları, global bir şekilde ele alındığı için Türkiye'nin durumuda tüm Akdeniz ülkeleri ile birlikte değerlendirilecektir. Bu durumda Yunanistan'ın uygulayabileceği bir veto yalnız Türkiye'yi değil tüm Akdeniz ülkelerini etkileyecektir. Bunun yanısıra tahsis edilecek krediler bölge bazında ve belli ortak politikalar çerçevesinde uygulanacaktır. (Çevre koruma, v.b.) Dolayısıyla Yunanistan'ın bunu doğrudan bloke etmesi mümkün değildir. Ancak Yunanistan'ın bu madde için elde ettiği taahhüt, Komisyon'un belli bir ülkeye dolaylı olarak ferdi yardımda bulunamayacağı şeklindedir.

Türkiye'nin Körfez Krizi süresince izlediği politikalar sonucu AB'de Türkiye'ye yönelik son derece olumlu bir hava oluşmuştur. Körfez Krizi Türkiye'nin jeo-stratejik öneminin azalmadığını, aksine Batı dünyasının çok önemli menfaatlerinin bulunduğu Orta Doğu bölgesinde anahtar bir rol oynadığını bir kez daha göstermiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu bölgede demokratik olmayan yönetimlere sahip devletler bulunduğundan, ne yazık ki Orta Doğu'da kriz ve karışıklıkların devam

etmesi muhtemeldir. Yalnızca Orta Doğu'da değil, gerçekte Türkiye, karışıklıklar ve kriz ortamının yoğun olduğu Balkanlar, Sovyetler Birliği ve Orta Doğu üçgeni içinde, demokrasi ve çoğulcu parlamenter rejime dayalı siyasi sistemi ve istikrarlı ekonomik yapısıyla güven ve istikrar unsuru konumuna sahip nadir bir ülkedir. ⁽¹⁰⁵⁾

AB çerçevesinde, Türkiye'ye yönelik tutumunu yumuşatması için Yunanistan'a baskılar yapılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde son gelişmelerin yarattığı olumlu hava çerçevesinde, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası'na yönelik uygulamaların Türkiye'ye pozitif yansımalarda bulunacağı söylenebilir.

AB Akdeniz bölgesinin gelişmesini böylece burada yaşayan halkların kendi ülkelerinde iş bularak Avrupa'ya göç etmemeleri politik akımların, başta İslamcı köktendincilik ve onunla bağlantılı terör eylemlerinin kendisine sirayet etmemesi ve istikrarın kurulması amacındadır. Rusya'dan gelebilecek rahatsızlıkları Doğu Avrupa Politikası sayesinde önlerken güneyden gelebilecek olanları Akdeniz Politikası yoluyla durdurmayı amaçlamaktadır. ⁽¹⁰⁶⁾

AB, demokrasiye ve pazar ekonomisine geçmekte olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden beklediği ekonomik potansiyeli bulamamıştır. Bu ülkelerin ödeme gücü yetersiz olduğu için ticaret yapmak zor olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye yine en güçlü, en dinamik pazar olarak kalmakta ve komşularından da ileri giden ekonomik ve sosyal ilişkileri ile önemli bir ekonomik ve ticari potansiyeli temsil etmektedir. ⁽¹⁰⁷⁾

¹⁰⁵ BOLAT, s.74-75.

¹⁰⁶ KAZGAN Gülten, "AB'nın Akdeniz Politikası", YeniYüzyıl Gazetesi, 26 Ekim 1995, s.10.

¹⁰⁷ BOLAT, 1991, s.75.

Barcelona'da yapılan Avrupa-Akdeniz Konferansı, 15 AB üyesi ile 12 Akdeniz ülkesi arasında yakınlaşma yolunda atılan ilk önemli adımı oluşturmuştur. AB'de tesadüfi bir Akdeniz'li konsül başkanlarının ardarda birbirinin yerine geçmesi, bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığının yerleşmesine ve güçlenmiş Akdeniz Politikasının başlaması için uygun ortam yaratılmasına yardımcı olmuş olabilir. Barselona Konferansı AB ve Akdeniz ülkeleri açısından oldukça önemlidir. Avrupa ile İslam dünyası arasında bir yakınlaşma kuruluyor (12 Akdeniz ülkesinin çoğu Müslüman ülkelerdir). AB'nin Doğu Avrupa'ya olduğu kadar güneye, yani Akdeniz ve Orta Doğu bölgesine de açılma arzusu sergileniyor. Zengin Kuzey ve fakir Güney diyalogu kuruluyor. AB giderek kendi sınırlarını zorluyor, küreselleşmeye doğru gidiyor, olabilir.

Bu bağlamda Türkiye diğer Akdeniz ülkelerinden daha ileridedir. Yani AB'nin Akdeniz ile kuracağı yeni ekonomik bağlar, pratikte Türkiye'ye fazla birşey getirmiyor gibi görünebilir (Tabii fonun öngördüğü mali katkının dışında.).

Barselona Konferansı'nın amacı, AB-Akdeniz diyalogunu sürdürüp onu kurumlaştırmak, bir çok alanlarda (örneğin terör ile mücadeleden göçmen işçilere karşı ırkçı eylemlerin önlenmesine varıncaya kadar) anlaşıp işbirliğini kurmak ve nihayet 2010 yılında Serbest Ticaret Bölgesini gerçekleştirmektir. AB bu amaçla Akdeniz ülkeleri için 5,5 milyar dolarlık bir destek fonu kurmayı planlamıştır.

Türkiye'nin Akdeniz Politikası içersinde yer alması, kendisine ilave bir bağ sağlayabilir. Bu aynı zamanda Türkiye'yi Akdeniz ülkeleri ile işbirliğine yöneltmeye itebilir. Türkiye bu vesile ile AB ile Akdeniz arasında bir köprü işlevi yaparak bölgede etkinliğini arttırması mümkün olabilir.

Özellikle YAP içerisinde Türkiye'nin yatay mali işbirliği çerçevesinde Med programlarından yararlandırılması, Türkiye açısından oldukça önemlidir. Birçok Türk kuruluşu med programlarına dahil edilmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye YAP içerisinde kaçınılmaz büyük bir rol oynayacak ekonomik bir devdir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TAM ÜYELİĞİNE ETKİSİ

3.1. Gümrük Birliği'ne Etkisi

AB'nin Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerinde hedefi Akdeniz de istikrar ve refahı sağlamaktır. Bu bağlamda AB'nin bu ülkelerin bölgeyi aşamalı olarak barış, istikrar, refah ve işbirliği alanına çevirmek için sarfettikleri çabaları desteklemeye ve bu nedenle bir Avrupa-Akdeniz ortaklığı oluşturmaya hazır olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde siyasi diyalog, kalıcı ve dengeli ekonomik ve sosyal kalkınma, yoksullukla mücadele ve karşılıklı ilişkilerde insani boyutun güçlendirilerek kültürlerin daha iyi tanınması ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. (108)

Akdeniz Politikası'na dahil ülkelerin çoğunluğu eski Fransız sömürgeleri, kalanları da eski İngiliz ve İtalyan sömürgeleridir. Eski sömürge olmayan sadece Türkiye ve İsrail'dir. AB zaten bu ülkelerin tümüyle tavizli ticaret anlaşmaları yoluyla geçmişten bu yana ilişkilerini sürdürüyordu. AB ile İsrail arasında serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Türkiye ile de yürüyen bir gümrük birliği süreci vardı. Malta ve Kıbrıs ise tam üyelik arifesinde olan ülkelerdir. (109)

¹⁰⁸ İKV Dergisi, s.28.

¹⁰⁹ KAZGAN, s.10.

AB'nin Doğu Avrupa ülkelerine yakınlaşması Akdeniz ülkelerinin aleyhine olmuştur. AB 2010 yılı civarında Akdeniz havzasındaki ülkelerle serbest ticaret bölgesini gerçekleştirmek istemektedir. Halen Magrep ülkeleri kendi dış ticaretlerinin %75'ini zaten, AB (başta Fransa, İtalya, İspanya) ile yapmaktadır. Diğerleri ise bu oranda olmasada, ihraç ettikleri mallar ve hizmetler (başta turizm) için yine AB'ye bağlıdır. Tıpkı Türkiye'ye Ankara Anlaşması ile yapıldığı gibi (ama tam gerçekleşmeyen) mali protokoller, bu ülkelere de mali yardım için kullanılmıştır. Ancak bugüne dek yapılan yardımlar, karşılıklı ilişkiler, Akdeniz Havzası'nın az gelişmiş kesitine bir deva olmaya yetmemiştir.⁽¹¹⁰⁾

Akdeniz ülkelerinin (petrol ve doğal gaz ihracı dışında) başlıca ihraç malları Akdeniz tipi meyve-sebze ile dokuma-giyim eşyası; yani Türkiye ile aynı mal gruplarından oluşmaktadır. AB'nin hassas saydığı bu mal gruplarında ithalatını Akdeniz'in güneydoğu kıyılarındaki ülkelere kaydırmasıysa, aynı ürünlerde, aynı pazarı paylaşan Portekiz, Yunanistan, İspanya, İtalya gibi tam üyelerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Oysa, İsrail dışında bütün havza ülkelerinin az gelişmiş üretim yapısı, daha farklı bir ihracat yapısının oluşmasına olanak vermemektedir. Bu ülkelerde politik istikrar sağlandığında Avrupa sermayesi daha rahat yatırım yapabilecek; bu da gelişmenin motoru olabilecektir. ⁽¹¹¹⁾

Avrupa, AB'nin Akdeniz politikaları çerçevesinde Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerle serbest ticarete dayalı geniş bir bölge kurma arzusundadır. Amerika'nın Meksika ile yarattığı serbest ticaret bölgesini Avrupa Türkiye'nin de dahil edildiği Akdeniz ülkeleri ile yapmak istemektedir. Bunun için iki yol izlenmektedir. Birincisi, Akdeniz

¹¹⁰ KAZGAN, s.10.

¹¹¹ KAZGAN, s.10.

lkeleri ekonomilerinin yeniden yapılandırılması ile dışarıya açılma sürecine sokulmasıdır. Çünkü Akdeniz lkelerinin bir özelliği kapalı, içe dönük ekonomik yapılara sahip olmalarıdır. Türkiye'nin 1980 sonrası dışarıya açılması, diğerk Akdeniz lkeleri için örnek teşkil edecek bir ekonomik model olabilecektir.

AB'nin izlediği ikinci yol ülkeler arası ticari ilişkileri yeni temeller üzerine kurmaktır. Akdeniz ekonomilerinde dışarıya açılma bir süreçtir. Avrupa bundan portföy yatırımları ve çok uluslu şirketleri ile yararlanmayı böylece pazar payını arttırmayı düşünmektedir. (112)

Serbest Ticaret Bölgesi, yeleri arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife ve kota gibi sınırlamaların ortadan kaldırıldığı ve ye ülkelerin birlik dışında kalanlara karşı ortak bir tarife uygulama yükümlülüğü altında bulunmadıkları ekonomik birleşme türüdür. GB ile tek farkı ye devlet üçüncü devletlerle olan ticari ilişkilerinde AB'nin direktiflerine göre hareket etmek zorundadır. Dolayısıyla Serbest Ticaret Bölgesine göre eli kolu daha çok bağlanmaktadır. Örneğin, Azerbeycan'a buzdolabı satmaya, G. Kore'den araba ithal etmeye devam etmek istiyorsak AB'den onay almamız gerekecektir. Serbest Ticaret Bölgesi'nin GB'den diğerk bir farkı da GB'ne dahil ülkelerin gümrük gelirlerinin ye devletler arasında paylaşımıdır.

Bu kapsamda Türkiye 7 Mart 1995 tarihinde GB'ne imzasını atarak gelecekte Türkiye'nin AB'ne tam yeleğini sağlayacak en önemli adımı atmıştır. Türkiye ile AB arasında gümrük vergileri 1 Ocak 1996'dan itibaren kalkmıştır. GB Avrupa ile Türkiye arasında yeni bir sayfanın başlangıcı niteliğindedir.

¹¹² GÜRBÜZ, Burak, "Türkiye Avrupa Birliği'nde Yer Alabilecek mi?", Yenyzyıl Gazetesi, 14 Aralık 1995, s.10.

GB ile beraber Türkiye'deki birçok sanayi, AB ülkeleri ile rekabet etmek zorunda kalacaktır. Türkiye, 1980'den önce gelişmekte olan tüm ülkeler gibi ithal ikameci programları çerçevesinde yüksek gümrük duvarları ile korumacılığı benimsemiştir. Türkiye 1980'den sonra her ne kadar dışa açıldıysa da bazı sektörler rekabet ortamından yoksun kalmışlardır. (Otomobil sektörü gibi) GB, Türk firmalarını, AB firmalarıyla rekabet etme zorunda bırakacaktır. Bunun sonucunda firmalar ya teknoloji-yoğun üretime geçerek verimliliklerini arttıracak ya da rekabet edemiyerek o sektörden çekileceklerdir. Diğer yandan Avrupa, GB ile bereberinde yabancı sermaye ve ileri teknoloji getirecektir. Buna karşın Türkiye sanayi sektörünün rekabet açısından olumsuz yönden etkilenmemesi ve rekabet ortamına zamanla uyumu için bazı koruyucu tedbirler almalı ve AB'den bu konuda bazı tavizler istemelidir. (113)

Diğer taraftan GB süreci ile Türkiye pazarı Güneydoğu Asya mallarına karşı korunacaktır. Pazarımız böylece Avrupa mallarına daha çok açılmış olacak . Güneydoğu Asya mallarına daha çok kapanmış olacaktır.

AB, Türkiye'yi GB ile kendine bağlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye hem GB kapsamındaki mali yardımlardan, hem de bir Akdeniz ülkesi olarak YAP kapsamındaki mali yardımlardan yararlanabilir. Ayrıca gelişmekte olan ülke statüsünü de kullanabilir. Türkiye bu fırsatı iyi değerlendirmeli ve öncelikli ülkeler arasında yer almalıdır.

3.2. Tam Üyeliğe Etkisi

Dünya birbirine yakınlaşması ve bütünleşmesi sonucunda ekonomiler arasında birlikler oluşturulmuştur. Bu birlikler bölgesel

¹¹³ AKMAN, .41.

olarak oluşmaktadır. Ekonomik bölgesel birliklerin ilki Avrupa Birliği'dir. Ancak günümüzde Kuzey Amerika'da NAFTA, Latin Amerika'da LAFTA, gibi AB dışında gelişen yeni ekonomik birlikler mevcuttur. Bu gelişmeler karşısında Türkiye hem Akdeniz politikasına dahil Akdeniz ülkesi olarak, hem de GB'ni imzalamış bir Avrupa ülkesi olarak önem kazanmıştır.

Bir ülkenin tam üye olabilmesi için Roma Antlaşması'nın 237. maddesi uyarınca Avrupalı olması, yani Avrupa kıtasında toprağı bulunmalıdır. İkincisi ise AB üyesi ülkelerin oybirliği ile aday ülkeyi kabul etmeleridir. Bu iki temel koşulun yanısıra, üye bir ülkenin siyasi kurumlarının demokratik ve çoğulcu bir tarzda çalışması, AB yükümlülüklerinin tümünü kabul edecek kapasiteye sahip olması gerekir. Uygulamada, tam üyelik andlaşmasının imzalanarak tüm üye ülkelerin ve aday ülkelerin parlamentolarınca onaylanmasından sonra genellikle 5 ile 10 yıl arasında değişen bir uyum süreci başlar. Bu uyum süreci ekonomik ve sosyal alanları kapsar, gümrük birliğini sağlamayı, ortak tarım politikası, Avrupa para sistemi gibi mekanizmalara girmeyi hedefler.

AB, 2000 yılından itibaren genişleme politikasını sürdürmeye kararlı gözükmemektedir. İlk aday ülkeler olarak Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Bulgaristan, Romanya belirlenmiştir. AB bu ülkelere ekonomik ve sosyal şartlarını geliştirmeleri halinde tam üye olabilecekleri mesajını vermiştir. Bu ülkeler istenilen ekonomik performansı göstermemiştir. AB Akdeniz ülkelerine ilk yaklaşımı tam üyelikten ziyade ekonomik işbirliği olarak görülürken, AB Akdeniz ülkeleri ile 2010 yılında serbest ticaret oluşmasını, bunun içinde mali yardımın arttırılmasını karar almıştır. Almanya ve AB bundan sonraki

genişlemeyi Baltık ülkeleri ile Slovenya ile devam edilmesini istemektedir. Fransa, Akdeniz ve Kuzey Afrika ülkeleri ile tam birliğe gidilmesini ve bu ülkelere yardımın arttırılmasını talep etmektedir. Birliğin her iki genişlemesinin son durağı ise Türkiye olarak görülmektedir. (114)

Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği bir son değil, yeni bir başlangıç noktasıdır. Bu noktadan sonra Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin nereye varacağını bundan sonraki gelişmeler belirleyecektir. GB'nin başarıyla uygulanması ve her iki taraf içinde iyi sonuç vermesi bir önkoşul niteliği taşıyabilir.

AB 5 yıl süreyle verilmek üzere, Türkiye'ye mali destek vermeyi kabul etmiştir. Bu mali destek, AB bütçesinden, Akdeniz Fonu'ndan, Avrupa Yatırım Bankası'ndan sağlanacaktır. Ancak bu mali kaynakları, Türkiye ekonomisini Avrupa standartlarına yaklaştıracak şekilde değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda Türkiye'nin köklü bir anayasa reformu yapması gerekebilir. Demokratik bir anayasaya kavuşacak olan Türkiye'de tüm sorunları çözmenin kolaylaşacağı beklenebilir. Sivil toplum örgütlerinin gelişeceği ve Avrupa'daki benzer örgütlerle ilişkileri geliştireceği bir ortamda Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi kolaylaşabilir, Türkiye bu adımları atabilir, ekonomimizi ve politik düzenimizi daha demokratik bir yapıya kavuşturabilir. Bu sayede Türkiye hem Avrupalı olmakla kalmayacak, çağdaş olma yolunda da hayli bir mesafe almış olacaktır.

¹¹⁴ AKMAN, s.57-58.

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİLEŞTİRİLMİŞ AKDENİZ POLİTİKAS'ININ TÜRKİYE'YE EKONOMİK ETKİLERİ

4.1. Genel Ekonomik Bazda

Türkiye AB için ekonomik, politik ve hatta kültürel olarak önem taşır ve vazgeçilmeyecek bir ülkedir. AB için Türkiye sadece gelişme potansiyeli büyük bir pazar değildir. Bundan ayrı olarak Akdeniz Bölgesi, Balkanlar, Karadeniz çevresi, Kafkasya ve Orta Doğu politikaları bakımından da vazgeçilmeyecek bir ortak konumundadır.

AB'nin Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, AB ve üye olmayan Akdeniz ülkeleri (Cezayir, Fas, Tunus, Kıbrıs, Malta, Türkiye, Lübnan, Ürdün, Mısır, İsrail ve İşgal Edilmiş Topraklar) arasında işbirliğini artırmak amacıyla, 1991 yılında oluşturulmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından 320 milyon ECU'luk bir fon, Akdeniz Politikası kapsamındaki yeni bölgesel projelerin uygulanması için ayrıldı ve Avrupa Yatırım Bankası da kendi bütçesinden 1800 milyon ECU tutarındaki desteği, altyapı, çevre projeleri ve bölgesel ağlar için kullanıma açmıştır. ⁽¹¹⁵⁾

YAP çerçevesinde uygulanan bu programlar Türkiye açısından oldukça önemlidir. Türkiye bu programlar içinde yer alması AB'de etkinliğini ve uyumunu kolaylaştırabilir.

Türkiye'nin tüm Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerini kökten etkileyecek Barselona Konferansı 27-28 Kasım 1995 yılında yapılmıştır. Bu konferansta Akdeniz ülkelerinin barış içinde, yoğun işbirliği yaparak kalkınmasını ve 2010 yılına kadar bir Serbest Ticaret Bölgesi oluşturmasını öngören deklarasyonla sonuçlanmıştır. AB bu işbirliğine

¹¹⁵ "Akdeniz Programları", Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:1, Ocak 1996, s.30.

1995-1999 yılları arasında Med programları çerçevesinde doğrudan yardım şeklinde 4.685 milyon ECU, Avrupa Yatırım Bankası Kredileri şeklinde 5.000 milyon ECU tahsis edecektir. Burada vurgulanması gereken AB'nin Türkiye'ye Gümrük Birliği çerçevesinde yapacağı 1.525 milyon ECU'luk yardım ile karıştırılmaması gerektiğidir. Bu fonlar, bütün Akdeniz ülkelerine açık olup hükümetler dışında, sivil birey ve örgütlerin projeleri içindir. Projesi olmayan bu imkandan yararlanamaz.⁽¹¹⁶⁾

Türkiye'den Med Programlarına pek az başvuru olmuştur. Bunların başarıyla tamamlanan bir tanesi de EGEV'in bünyesinde Med-Invest kapsamında bir kalkınma ajansı olan Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı'nın (EBKA) kurulmasıdır. İçinde bulunduğumuz bir başka proje ise Essen (Almanya), Sunderland (İngiltere), Tel Aviv (İsrail) ve İzmir'in ortak olduğu "Med-Urbs"dir. ⁽¹¹⁷⁾

Türkiye ne kadar çok sayıda "feasible" proje ile ortaya çıkarsa, ülke olarak o kadar fayda sağlayabiliriz. Ama her şeyden önce AB'nin bu yeni Akdeniz Politikasını yakından tanımak, ondan yararlanma koşullarını öğrenmemiz gerekir.

Türkiye'nin AB'ne tam üye olmadan bu Birliğe sınırlı olarak 1.1.1996'dan itibaren katılması kendine özgü bir durumdur. Avrupa aslında Türkiye'yi Gümrük Birliği ile kendine bağlamaktadır. Türkiye Gümrük Birliği ile sanayi mallarının AB ile arasında serbest dolaşımını sağlamıştır. Hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanamaması Türkiye aleyhine bir gelişim göstermektedir.

¹¹⁶ Dosya Gazetesi, s.11.

¹¹⁷ Dosya Gazetesi, s.11.

4.2. Sektörel Bazda

4.2.1. Sanayi

Akdeniz ülkeleri belli ve çoğunlukla benzer dallarda sanayileşmişlerdir. Üretim genellikle besin işleme, tekstil ve giyim sanayilerinde yoğunlaşmıştır. Birkaç ülke geniş bir sanayi bazına sahiptir (Yugoslavya, İsrail, Türkiye). Akdeniz ülkelerinin tekstil dışındaki sanayi ürünlerinde de artışı söz konusudur. Bununla birlikte ağırlık tekstil ve giyim sanayindedir. Türkiye Birliğe en fazla tekstil (özellikle pamuk ipliği) satan ülke durumuna gelmiştir.

Akdeniz ülkeleri, AB'nin ayrıcalıklı ticaret ortakları arasında bulunmaktadır. AB ile Akdeniz ülkeleri arasında serbest ticaret anlaşmaları bulunmaktadır. Bu ülkeler AB'ne yaptıkları dış satımlarda gümrük vergisi ödememektedirler. Akdeniz ülkelerinde İsrail hariç işgücü maliyeti, Türkiye'deki işgücü maliyetinin altındadır. Bu ülkelerin ekonomik ve siyasi yapıları incelendiğinde oldukça hassas olduğu görülmektedir. Avrupa'nın arka bahçesi sayılabilecek bu bölgede istikrarsızlık ve huzursuzluk, göçmen akımlarından korkan Avrupa'yı da olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu nedenle bu ülkelerin ekonomilerinin ayakta durması gerekmektedir. Bu da büyük ölçüde hemen hemen tek dış satım olanağına sahip tekstil ve konfeksiyon sektörünün korunmasına bağlıdır. İşte bu nedenle coğrafi yakınlıkları ile aynı zamanda ucuz işgücü kaynakları ile bu ülkeler Türkiye'ye rakip olma konumlarını her zaman için koruyacaklardır. ⁽¹¹⁸⁾

¹¹⁸"150 Tekstil Firması", Ekonomik Forum Dergisi, Sayı:2, 15 Aralık 1995, s.22.

1977'den itibaren Birliğin düşük fiyatla gerçekleştirdiği tekstil ithalatı, AB içindeki birçok tekstil firmasının varlığını tehlikeye düşürür duruma gelmiştir. Bunu engellemek amacıyla Birlik, üçüncü ülkeler karşısında tekstil politikası uygulamaya koyarak, Akdeniz ülkelerinden gerçekleştirdiği ithalata kotalar ve çeşitli kısıtlamalar getirmiştir.

Akdeniz ülkeleriyle farklı modellerde çeşitli yeni düzenlemeler oluşturan AB'nin hükümetlerarası düzeyde bir otosınırlama düzenlemesi gerçekleştiremediği tek ülke Birliğin tekstil ithalatında birinci sırayı alan Türkiye'dir. AB ile tam üyeliği hedef alan bir ortaklık anlaşması yapan tek ülke konumundaki Türkiye ise sözkonusu anlaşmanın Türk sanayi ürünlerinin Birliğe serbest girişini öngördüğünü ve bunu ortadan kaldıracak bir şartın kabul edilemeyeceğini savunmaktadır. Birliğin girişimleri sonucu Türk sanayicileri ile gerçekleştirilen müzakerelerle pamuk ipliğinde 1982'den itibaren bir otosınırlama sisteminin oluşturulması kararlaştırılmış ancak uygulamada bu durum gerçekleşmemiştir. Bunun ardından Birlik tarafından, Türkiye'den yapılan ithalatın sıkı bir biçimde korumacılık önlemlerine tabi tutulması sonucu, Türk tekstil sanayicileri ile müzakereler yeniden başlatılmış ve iki yeni düzenleme karara bağlanmıştır. Bunlar;

- Tekstil ürünlerini kapsayan ve 1985'de karara bağlanan,
- Hazır giyim ürünlerini kapsayan ve 1986'da karara bağlanan düzenlemelerdir.

1989-1990 yıllarını kapsayan hazır giyim ürünleri anlaşması yenilenmiştir. Bu yeni düzenlemelere göre pamuk ipliğinde %10.3, pamuklu kumaşta ise %46 oranında Türk ihracatçıları lehine kota artışı sağlanmıştır. Bunun karşılığında Türk sanayicileri İtalya ve İngiltere'ye yönelik akrilik iplik ve lif ihracatlarını sınırlamayı kabul etmişlerdir. Bu

ürünlerin yanısıra havlu kumaş tüm üye ülkelerde sınırlamaya tabi tutulurken, akrilik kumaşlara İngiltere ve Danimarka, pamuklu kadifelere İngiltere tarafından, kota uygulaması gerçekleştirilmektedir. 1989-1990 döneminde pamuk ipliğine 91.000 ton, pamuklu kumaşa 19.700 ton, havlu kumaşa 2.975 ton olarak uygulanan kotaların yanı sıra, hazır giyimde de dört kategori ürüne bölgesel olmak üzere toplam 11 ürün kategorisine Birlik genelinde kota uygulaması gerçekleşmiştir.

Tekstil ve giyim %50'lik bir payla Türkiye'nin AB'ye ihracatında başı çekiyor. Türkiye'nin AB'ye ihracatının %86'sı sanayi ürünüyken AB'den yaptığı ithalatında %97.4 gene sanayi ürünleri kapsamındadır.⁽¹¹⁹⁾

Tekstil sektörü son yıllarda önemli sıçramalar gerçekleştirmiştir. 1991 yılında 4 milyar 592 milyon dolarlık ihracat yapan sektör 1994'te 6 milyar 299 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. 1995 yılı sonu itibarıyla 10 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Sektörün ihracatının %66'sı ise AB ülkelerine yöneliktir. ⁽¹²⁰⁾

AB'nin Gümrük Birliği öncesinde tekstil ve konfeksiyon ürününe uyguladığı kotalar 1.1.1996 tarihinde kaldırılmıştır. AB'ne yönelik tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı, diğer sanayi ürünlerinde olduğu gibi herhangi bir kısıtlamaya konu olmaksızın gerçekleştirilecektir. Üçüncü ülke kaynaklı ithalatı ise 50 ülke bazında değişen ürünler itibarıyla kota ve gözetim önlemlerine tabi tutulmuştur. ⁽¹²¹⁾

AB'de 1970'li yıllardan başlayarak ekonomide hızla artan bir ağırlık kazanan KOBİ'lerin desteklenmesi amacıyla çeşitli programlar

¹¹⁹ OĞUZ, s.76-77.

¹²⁰ BİLGE, Yakup, "Türkiye Ekonomisi Gümrük Birliği Sınavında", Yeniüzyıl Gazetesi, 16 Aralık 1995, s.12.

¹²¹ KARLUK, s.572.

uygulamaya koyulmaktadır. KOBİ'lerin geliştirilmesi ve rekabet güçlerinin arttırılmasına yönelik önlemler alınmaktadır. KOBİ'lerin AB üretim dokusunun temelini oluşturmalarının ötesinde artan rekabet ortamında büyüme, rekabet, istihdam gibi önemli sorunların çözümünün, büyük ölçekli firmalara oranla çok daha esnek bir yapıya sahip olan ve değişen piyasa koşullarına çok daha hızlı ve kolay uyum sağlayabilen KOBİ'lerin dinamizmine dayanıyor olmasıdır.

Bugün Türk KOBİ'lerinin önünde GB ile başlayan ve AB ile geniş kapsamlı bir ekonomik entegrasyonu içeren çok önemli bir süreç şekillenmektedir. 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle tamamlanan GB'nin etkileri kuşkusuz ilk aşamada sanayi sektöründe hissedilerek ve Türk KOBİ'leri yoğun bir rekabet ortamı ile karşı karşıya kalacaktır. GB ilk etapta olumsuz etkiler yaratabilecek olmakla birlikte, orta ve uzun vadede Türkiye açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır. AB ile karşılaştırıldığında Türk KOBİ'lerine sağlanan desteklerin yetersiz olduğu görülmektedir. Türk KOBİ'lerinin AB firmaları karşısında rekabet güçlerini arttırabilmeleri için kapasite kullanım oranını, verimliliklerini arttırmaları teknolojilerini yenilemeleri ve standartlara uyum sağlamaları gerekmektedir.

AB'nin bölgesel kalkınmaya yönelik olarak KOBİ'ler için yarattığı partenariyet adlı bir program var. Bu program AB ülkelerinde nispeten daha geri kalmış bir bölgenin alınıp bu bölgede yatırımların ticaretin geliştirilmesi için uluslararası düzeyde bir organizasyon yapılmasıdır. Bu programı AB 1987'den beri uygulamaktadır. Türkiye 1992'den beri bu programa dahildir. Türkiye'deki organizatör kuruluş İKV'dir. ⁽¹²²⁾

¹²² OĞUZ, Şebnem Karauçak, "Bölgesel Fonlar AB Üyelerine" Ekonomi Forum Dergisi, Sayı:4, 15 Nisan 1995, s.36-39.

YAP çerçevesi içerisinde KOBİ'lerin geliştirilmesi de kapsam içine alınmıştır. Bu bağlamda Med-Invest programı oluşturulmuştur. Birinci bölümde açıkladığımız gibi üç bölümden oluşmaktadır. Medpartenariat, Medinterprise, BC-Net ve BRE programlarından oluşmaktadır.

Med partenariat, AB ile Akdeniz ülkeleri KOBİ'leri arasında işbirliği yapmak üzere tanıştırmaya yönelik bir programdır. İlk Medpartenariat etkinliği 1994 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir. AB'den ve Türkiye'den 600 firmanın katıldığı bu etkinliğe, AB 480.000 ECU'luk bir katkıda bulunmuştur. Avrupa Birliği üyesi ülke firmalarıyla işbirliği yapmak isteyen 600'ün üzerinde Türk firması katılım başvurusunda bulunmuştur. Bu firmalar arasından bir ya da birden fazla somut işbirliği projesi getiren 266 firma seçilmiştir. Söz konusu firmaların seçiminde; firmanın iç pazardaki konumu, mali durumu, üretim kapasitesi, kullandığı teknoloji, önerdiği işbirliği modelleri gibi kriterler esas alınmıştır. Bu programa 385 yabancı 266 Türk firma katılmıştır.

Program kapsamında katılımcı Türk firmalarına Dünya Ticaret Merkezi'nde önceden belirlenen randevu programları çerçevesinde yabancı firmalarla yüzyüze görüşebilecekleri standlar tahsis edilmiş, iki gün süreyle yapılan firmalar arası görüşmelere paralel olarak, Türkiye ekonomisi, Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye'de yatırım imkanları, teşvikler, KOBİ'lerin Türkiye'deki konumu, Türkiye'deki özelleştirme çalışmaları, program kapsamındaki sektörler konularını içeren ondört seminer düzenlenmiştir.

"Medpartenariat Turkey" programı kapsamında ticari, teknik, mali ve AR-GE alanlarında işbirliği oluşturmaya yönelik toplam 2409 randevu düzenlenmiştir. Önceden belirlenen bu randevuların yanısıra program sürecine gerek katılımcı Türk firmaların, gerekse yabancı

firmaların kendi aralarında temas kurmalarını sağlayıcı çok sayıda ek randevu gerçekleştirilmiştir. (123)

1992'den bu yana Med-İnvest programlarına çok az başvuru gerçekleşmiştir. Bunlardan başarıyla gerçekleşen bir tanesi de EGEV'in bünyesinde Med-İnvest kapsamında bir kalkınma ajansı olan EBKA'nın kurulmasıdır.

Med-interprise, KOBİ'ler arasında ortaklığı özendirmek amacıyla, yerel, bölgesel, ulusal etkinliklere katkıda bulunmak üzere oluşturulmuştur. Kasım 1993'te, 6 Türk şehrinde, 20'si AB'den olmak üzere 160 firmanın katılımıyla Med-interprise toplantıları düzenlenmiştir.

BC-Net, firmaların ulusal ya da uluslararası düzeyde yararlanabileceği enformasyon ağı; Girişimleri Yaklaştırma Bürosu (BRE), işbirliği yapmak isteyen firmaların doldurduğu formlar, Brüksel'deki ana merkezde toplanıyor, 15 günde bir yayınlanan bültenle tüm başvuran şirketlere ulaştırılıyor. Her iki bilgi ağıda 1993'ten beri Türkiye'de etkin durumdadır. KOSGEB ve TOBB tarafından idare edilmektedir. (124)

4.2.2. Tarım

Akdeniz ülkelerinin AB'ye gerçekleştirdikleri tarım ürünleri bir kaç kategoriyle sınırlı kalmaktadır. Özellikle AB'ne İspanya ve Portekiz'in katılımıyla Akdeniz ülkeleri ihracatı tehlikeye girmiştir. Bu ürünler sırasıyla turuncgiller, taze üzüm ve şarap, zeytinyağı, patates, domates, tütün, pamuktur.

¹²³ "Medpartenariat Turkey", İKV Dergisi, Mart-Nisan 1994, s.20-21.

¹²⁴ EC NEWS , s.32.

Akdeniz ürünlerini Türkiye açısından değerlendirecek olursak, Türkiye AB'ye ihracatında turunçgiller çok fazla yer kaplamamaktadır. Buna rağmen turunçgiller üretimi 1994'e nazaran 1995'te küçük bir düşüşle karşılaşmıştır. Turunçgil üretiminde en fazla ihracat payı olan Akdeniz ülkeleri Fas, İsrail ve Kıbrıs'tır. Üzüm ve şarap, patates, domates, tütün, pamuk ürünlerinin çoğunluğunda Türkiye üretimlerini ve ihracatını arttırma gayreti içerisinde. Üzüm ve şarapta AB'ye ihracatı fazla olan ülkeler Yugoslavya, Cezayir, Tunus'tur. Patates'te ise Fas, Malta, Kıbrıs, Mısır'dır. Domates'te ise Fas ve İspanya'nın ihracatı AB'ye fazladır. Zeytinyağı üretiminde ve tüketiminde Akdeniz bölgesi monopol konumundadır. AB'ye zeytinyağı ihracatı yapan Akdeniz ülkeleri Fas, Tunus, Türkiye'dir. Türkiye'nin zeytinyağı üretiminde ihracat oranı %0.3, ülkenin toplam ihracatı içinde Birliğe gerçekleştirilen zeytinyağı ihracatı payı %0,6 ve ürünün toplam ihracatı içinde, Birliğe gerçekleştirilen ihracatın oranı %40 ile %60 arasında değişmektedir. (125)

Türkiye'nin üretimi büyük ölçüde iç piyasaya yöneliktir. İstatistiklere göre bugün dünya zeytinyağı piyasasındaki payı %8'in üzerine çıkaracağı öngörülmektedir.

Genel anlamda Türkiye Akdeniz tipinde bazı ürünlerde iklimden gelen nedenlerden dolayı monopol veya yarimonopol durumdadır. Türkiye avantajlı konumda bulunmaktadır. Türkiye'nin AB'ye ihracatı ancak AB'de masa başında verilecek kararlarla engellenebilir. Ancak tek elde olsa, AB üyesi diğer Akdeniz ülkeleri'nin küçük sayılsa bile koruma altında pazarı etkileyebilecek üretimleri vardır. Örneğin fındık, İtalya ve İspanya'da da küçük miktarlarda üretilmektedir. Kuru üzümde Yunanistan'ın yaptığı gibi, İspanya ve diğer bir AB üyesi fındık veya başka ürünler üzerinde yeni usuller koydurup, AB pazarını öncelikle

¹²⁵ OĞUZ, s.69.

kendilerine ayırtabilir ve yüksek koruma altında gelişecek üretimleri ile Türkiye'yi sıkıntıya düşürebilirler. Bu durumda karar masasında oturmayan hiçbir ülke emniyette sayılamaz. (126)

Bunun yanısıra Türkiye Akdeniz ürünleri kapsamı içinde olan, kuru incir, kayısı, tütün, mercimekte teklik özelliği gösteren ürünlerdir. Türkiye bu ürünlerde avantajlı konumdadır. Aynı zamanda bu ürünlerde soğuk sistemli depolama, taşıma, standart ürün üretme ve ambalajlama alanlarında karşılaştığı problemlerin çözülmesi halinde, genelde yaş meyvelerde Birlik dışında kalmanın yolaştığı olumsuz etkilerden korunarak Birliğe ihracatını arttırabilecektir. Türkiye ihracatının %13,9'unu tarım ürünleri oluştururken, AB'nin Türkiye'ye tarım ürünü ihracatı toplamın sadece %2,3'ü olarak gözükmektedir (1994 yılına göre). (Tablo 25)

Türkiye'nin Gümrük Birliğine geçişi ile tarım ürünlerinin serbest dolaşımı arzulanmakla beraber, ek bir sürenin gerekli olduğu, bazı ön tedbirlerin alınması konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca Birlik OTP'lerinin Türkiye tarafından benimsenen uygulamanın takip edilmesi için bu tedbirlerin zaman zaman Birliğe bildirilmesi gereklidir.

Birlikçe OTP'nda meydana gelecek değişikliklerden ve yeniden yapılacak düzenlemelerden Türk tarımının çıkarlarında gözönünde bulundurulması ve alınan kararlardan haberdar edilmesi gereklidir.

Tarım ürünleri alanında aralarındaki tercihli sistemleri geliştirerek daha avantajlı ve yararlı hale getirilmesi öngörülmüştür. Alınan bu tedbirler sonucunda Türk Tarımında meydana gelecek iyileştirmelerin ve gelişmelerin Birlik OTP'na uyumlu hale geldiği saptandığı takdirde Türk

¹²⁶ KOÇ Erol, Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz Bölgesi Politikası, İstanbul, 1986, s.24-25.

Tarım ürünlerinin Birlik serbest dolaşım düzeni kapsamına alınmasına karar verebileceği hükme bağlanmıştır. Tarım ürünleri ithalatı için de önemli bazı kurallar getirilmiştir. 1999 yılı sonunda ithal edilen tarım ürünlerine uygulanan vergiler sıfırlanacaktır. (127)

4.2.3. Hizmetler

AB Akdeniz ülkeleriyle gerçekleştirdiği bazı anlaşmalar göçmen işçilerle ilgili olarak çalışma koşullarına, ücretlere ve sosyal güvenlik sistemlerine yönelik çeşitli düzenlemeler getirmektedir. Bu anlaşmalar çalışma koşulları ve ücretler açısından özel düzenlemeler gerektirmemekte ancak, üye ülkeler işçiler arasında uyrukluğun nedeniyle ayrımcı muamelede bulunmayacaklarını güvence altına almaktadırlar.

AB ülkelerinde oturan Türk vatandaşlarının ve işçilerin havaleleri Türk ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. Batı Avrupa'ya Türk işçi göçü 1961'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan bir anlaşma ile başlamıştır. Türkiye daha sonra, 1964 de Hollanda, Belçika ve Avusturya ile de anlaşmalar imzalamıştır.

Türkiye'den AB'ne yönelik işgücü hareketi 1960'lı yılların ilk yarısından başlayıp, 1973 yılı sonunda AB ülkelerinin Birlik dışı ülkelere işgücü göçünü sınırlandırması ile de son bulmuştur. 1973 yılı sonrasında da çeşitli yollardan ve aile birleşmeleri ile kitlesel olmayan boyutta ve sınırlı ölçüde göç devam etmiştir.

Türk işçilerinin en yoğun olduğu ülkeler 1995 yılı verilerine göre Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya, İsviçre'de bulunmaktadır. Avrupa'da 1.114.615 milyon Türk işçisi yaşamaktadır. (Tablo 26)

¹²⁷ ÇİMEN Ahmet, Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, İstanbul, 1996, s.173.

Türkiye'ye gönderilen işçi havalelerinin yıllar itibariyle miktarları Tablo:27'da gösterilmiştir. Gönderilen havalelerinin 1970'li yılların sonlarına doğru oldukça düştüğü ve 1990'lı yılların başında da bu payın tekrar yükseldiği görülmektedir.

Doğu Avrupa ülkelerindeki dışa açılma hareketi bu ülkelerde yıllarca baskı altında tutulan dışa göç olayını yeniden canlandırmıştır. Özellikle Türk iş gücünün yoğun olduğu Almanya'ya yönelik Alman asıllı göçmenlerin akımı, bu ülkedeki yabancı işgücünün geleceği açısından önemli bir belirsizlik unsuru oluşturmıştır. Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi , Alman asıllı Polonyalıların Almanya'ya göçü, bu ülkedeki mevcut yabancı işgücü içinde işsizlik oranını yükseltmiştir. Özellikle Doğu Avrupa'lı mültecilere karşı AB ülkeleri'nin olumlu tavır alması, bu ülkelere yönelik göçü teşvik ederek, Birliğe üye ülkeler dışından gelen yabancı işgücü miktarını arttırmıştır. Diğer yandan AB ülkelerinde teknolojik gelişmelerin hızlanması, bu ülkelerdeki işgücü piyasalarında talep daralmalarına yol açmaktadır. Bütün bu gelişmeler karşısında Birlik'te yaşayan Türk işçilerinin geleceği önem kazanmaktadır.⁽¹²⁸⁾

Bu bağlamda YAP kapsamında Akdeniz ülkelerinin ekonomik anlamda gelişmelerini sağlamayı hedef alan Med programları oluşturulmuştur. Bu programlar çerçevesinde yaratılacak yeni istihdam imkanları ile göçmen işçilerin kendi ülkelerinde çağdaş koşullarda ve sosyal korumadan yararlanarak çalışmalarının sağlanması öngörülmüştür. Bu bağlamda Med programları oluşturulmuştur. Bu program (Med Migration) 1994 yılında AB ve Akdeniz ülkeleri arasında göç ve Akdeniz bölgesi'nin kalkınması konusu çerçevesinde işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. İlk uygulama yılı olan 1995'te seçilmiş

¹²⁸ KUTLU Erol, Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye'den AT'ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:656, Eskişehir, 1992, s.59.

olan 8 proje içinden Türk belediyeleri 6 projeye ortak olmuştur. (129)

1994 yılına gelindiğinde 3 milyondan fazla Türk vatandaşı yurt dışında yaşamaktadır. Göçmen işçilerimizin büyük çoğunluğu (2/3'lük kısmı) Almanya'da yaşamaktadır. (130)

Bu işçi göçü'nün Türk toplumu üzerinde otuz yıldan bu yana çok derin etkileri olmuştur. Bu etkilerden ekonomik olanları kolayca fark edilebilirki, işçilerin para havaleleri yıllardır önemli ve sabit bir döviz girdisi yaratmıştır.

1970'lerden sonra bu havaleler ihracat gelirlerine çok önemli bir rakip olmuşlardır. Hele petrol şoku dönemlerinde fırlayan ithalatı karşılamak açısından güvenilir bir döviz kaynağıydılar. Buna karşın Türkiye 1980'lerden itibaren ihracata yönelen politikalara yönelince ve ihracatta çeşitliliği sağlayınca işçi havalelerinin önemi azalmıştır.

Türkiye-AB ilişkilerinde serbest hizmet edimi konusunda ilerleme kaydedilmeyen konuların başında gelmektedir.

4.2.4. Diğerleri

Türkiye YAP kapsamında turizm, ulaşım, enerji, şehir yönetimi, üniversiteler, haberleşme-iletişim, çevre, enformasyon ve kültür alanlarında Med programlarına dahil edilmiştir.

Turizm, Türkiye için son derece önemli bir gelir kaynağıdır. Bu nedenle turizmin geliştirilmesi için alt yapı yatırımlarının geliştirilmesi, turistik alanların kapasitelerinin artırılması, sektörde mesleki eğitime ve çevre korumaya önem verilmesi ve bunların belli programlar dahilinde yürütülmesi gereklidir.

¹²⁹ EC NEWS, s.30.

¹³⁰ TÖRE, Nahit, "Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri", Ankara Üniversitesi, AT Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, Mart 1996, s.3.

Tablo-18'de belirtildiği gibi 1994 yılının ilk 10 ayında Türkiye'yi AB'nin 15 ülkesinden ziyaret eden turist sayısının toplama oranı %43 civarındadır. Türkiye'ye gelen turistlerin gelir ve harcama düzeyleri net olarak bilinmemektedir. Bilinen birşey varki Türkiye'yi ziyaret eden Avrupalılar çok para harcamıyorlar, çünkü ülkelerinde orta alt gelir seviyesine dahillerdir. Bundan dolayı Türkiye'nin turizm toplam geliri olarak verilen 4.3 milyon dolar içinde Avrupalı turistlerin payını ayırt etmek oldukça zor. Avrupalı turistlerin Türkiye'ye bıraktıkları döviz tahmini 2 milyar doları bulmaktadır. Gümrük Birliği'nin turizme etkisini şu aşamada söylemek oldukça zordur.

İletişim, enformasyon, kültür alanlarında Med Media programına Türkiye YAP çerçevesinde dahil edilmiştir. 1996-1997 yılı için seçilen 68 proje içinde, Türkiye 12 proje ağında yer almaktadır. Bu proje ağıları toplam 1,9 milyon ECU'luk bir destekten yararlanacaktır. İki proje ağıda Türk medyası lider ortak konumdadır. Projelere toplam 15 Türk kurum katılmaktadır. 1993 yılından bu yana 20 projede Türk kurumları yer almıştır. (131)

Çevre alanında Türkiye Medspa programına dahil edilmiştir. Medspa, diğer bölümde açıkladığımız gibi çevre sorunları ile ilgili projelere mali destek sağlanmasında kılavuz görevi yapacaktır. Türkiye çevre alanında hazırlanıp EIB'na sunulan projelerden uygun bulunanlar şunlardır. (132)

- ASAT-Antalya Kanalizasyon Projesi (35 Milyon ECU).
- TEAS-Ege Bölgesi Hava Kirliliği ile Mücadele Projesi (40 Milyon ECU).
- ASKİ-Ankara Kanalizasyon Projesi (45 Milyon ECU).

¹³¹ EC NEWS, s.32.

¹³² KARLUK, s.171.

Tablo-22 : Türk Medyası'nın 1996/97 MED MEDİA Projelerine Katılımı

Katılımcı	Proje Adı	Proje Tanımı
KANAL D Televizyonu	BBC Medya Yönetiminde Kadınlar	Kadın yöneticileri geliştirme amacıyla üç kurs ve 5 ülkede çalışma grubu düzenlenmesi
Türkiye İletişim Vakfı	IPS yönetiminde Uzman Gazetecilik	Uzman gazetecilik: kadın ve çevre
İstanbul Film Ajansı	Türk yönetiminde Sinema ve TV için Senaryo Yazımı	Yoğun film ve senaryo yazımı eğitimi
Mediamiks, Türkiye Sinema Vakfı	ME Müşavirlik yönetiminde Uzman Finans Gazeteciliği	Finans gazeteciliği: su, bankacılık, enerji ve bilgi teknolojisi konularında eğitim
ING Bankası	Ağın Genişletilmesi	Akdenizli çevre ve insan hakları grupları için İnternet eğitimi
Türkiye Pen Klubü	Türk/Cezayirli-Avrupa'da Eğitim	Dijital radyo, TV, uydu, mod teknolojisi ve gazetecilik
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Türk Kadını Peşesini Attığında	1x52' ortak yapım
TRT, Atlantik Yapım	Antik Çağ'da Olimpik Oyunlar	1x60' drama-belgesel ortak yapım
TRT	Bridging the Gap	2x52' GAP projesinin etkilerini araştıran belgesel ortak yapım
Türkiye (Ülke-Ortak)	Akdenizliler Çalışma Grubu, Ödül ve Kitap	Mednews: Akdeniz Bölgesi'nde gazetecilik uygulaması
Milliyet Gazetesi	NEMERI-Orta Doğu İnternet Havuzu	Orta Doğu'da işadamlarına hitap eden iktisat gazetecileri için internet havuzu
İktisat	Uluslararası Pen Semineri	İletişim Özgürlüğü üzerine Konferans
Türkiye Pen Klubü		

Ankara Kanalizasyon Projesi, 45 milyon ECU Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresine (ASKİ) Ankara Belediyesi'nin su ve kanalizasyon altyapısından kullanılmak üzere verilecektir. Bu yatırım 1999 yılında 3 milyon haneye bağlanmış olacak, kanalizasyon ve drenaj toplama şebekesini geliştirme amacı taşıyor.

Antalya Kanalizasyon Projesi, Akdeniz bölgesinde çevre açısından sağlayacağı yararlar gözönünde tutularak Antalya'da atık su toplama ve arıtma sisteminde kullanılmak üzere 35 milyon ECU verilmiştir.

Türkiye'nin güneybatı Ege kıyısındaki linyitle çalışan Yeniköy santralına baca gazı kükürt giderme donanımı kurulmasına yönelik olarak 40 milyon ECU tutarında bir EIB kredisi veriliyor.

Enerji alanında 13.5. milyon ECU, Türkiye ile Suriye arasındaki elektrik hatlarının birbirine bağlanmasında kullanılmak üzere Türkiye Elektrik Üretim ve İletim Anonim Şirketine (TEAŞ) verilecektir. Bu yatırımla kuzey Suriye'deki Halep ile Türkiye'nin güneyindeki Atatürk barajı arasında elektrik hattı döşenmesi öngörülüyor. Proje, Doğu Akdeniz'deki beş ülke, yani Mısır, Ürdün, Irak, Suriye, Türkiye arasındaki elektrik şebekesinin bir parçası olacaktır.

Haberleşme alanında Türk Telekom'a (TT) ise 40 milyon ECU kredi verilecek. Posta, Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü'nün Nisan 1995'te işletim amacıyla iki ayrı şirkete ayrılmasıyla kurulan TT hisseleri Türk hazinesine ait olan ve Türkiye'deki telekomünikasyon ağını kuran ve çalıştıran anonim şirket EIB kredisi 13 milyon hattan oluşan Türk telekomünikasyon ağıının 580 santralının tamamının modernizasyonu ile ilgili olarak sağlandı.

Ulaştırma alanında, TCDD'nin liman faaliyetlerinden elde ettiği gelir toplam cirosunun %40 oluşturuyor. Yatırım, Türkiye'nin en büyük limanları olan İstanbul, Mersin, İzmir limanlarına, gezer vinç, transteyner, romorkör dahil konteyner taşıma, yükleme, boşaltma, techizatı ile ilgilidir. (133)

Med. URBS programı, Avrupalı ve Akdenizli yerel otoriteler arasında işbirliğini arttırmayı ve yerel otoritelerin kapasitelerini, Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası çerçevesinde temel hedefleri olan iktisadi gelişme sosyal istikrar, çevre yönetimi, yaşam kalitesi gibi konularda geliştirmeyi amaçlamaktadır.

1996/97 yılı içinde seçilen 59 proje arasında, Türkiye 8 proje ağında yer almaktadır. Bu proje ağıları toplam 1.58 milyon ECU'luk bir

¹³³"Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Çevre Kredileri" Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:6, Haziran-Temmuz 1996, s.12.

destekten yararlanacaktır. Türk belediyeleri 1993'ten bu yana 36 projede yer almış olacaktır.. Türk belediyelerinin 1996/1997 döneminde Med URBS programına katılımı şöyledir: ⁽¹³⁴⁾

Tablo 23: Türk Belediye ve Kuruluşlarının 1996/97 Döneminde MED URBS Programına Katılımı

Katılımcı Belediye	Proje Adı	Proje Konusu
Nazilli	MED Neighbourhoods	Kent Planlama
İzmir	MED-TIES	Kentsel Çevre
İzmir ve Marmara Belediyeler Birliği	MEDMAR	Kentsel Çevre
İstanbul, Bursa ve Uluslararası Yerel Yönetim Birliği	MED DEM	Kent Planlama
İstanbul	MED URBS VIE	Kentsel İktisadi ve Sosyal Gelişme
Bakırköy, Şişli	AEDIFICARE	Kent Planlama
Nazilli	ENVIROMED	Kentsel Çevre
Çanakkale	Local Finance and Democracy	Kentsel Çevre

Tablo 24: AB-Türkiye Ticareti (1967-1994)

Seçilen Yıllar	AB'ye İhracat (milyon \$)	Toplam Pay (%)	AB'den İthalat (milyon \$)	Toplam Pay (%)	Ticaret Hacmi (milyon \$)	Toplam Pay (%)
1967	234.1	44.82	333.7	48.74	567.8	47.09
1970	294.4	50.04	426.9	45.06	721.4	46.97
1973	652.1	49.51	1160.9	55.65	1813.1	53.27
1976	1016.5	51.86	2411.4	47.02	3428.0	48.36
1980	1299.7	44.66	2360.3	29.84	3660.0	33.83
1982	1801.6	31.35	2565.8	20.02	4367.4	29.94
1985	3204.0	40.25	3891.1	34.34	7099.1	36.78
1990	6892.8	53.19	9328.3	41.83	1622.1	46.00
1991	7042.0	51.08	9221.4	43.80	16263.4	46.96
1992	7602.1	51.60	10048.7	43.90	17650.8	46.48
1993	7288.7	47.50	12949.5	44.00	20238.2	44.59
1994	8269.5	45.70	10278.7	44.20	18547.2	45.24

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.249.

¹³⁴ "Türk Belediyeleri ve Med URBS", Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:2-3, Şubat-Mart 1996, s.13.

Tablo 25: Türkiye ile AB Arasındaki Ticaretin Açılımı (bin \$)

Sektörler	1992		1993		1994	
	Miktar	Pay(%)	Miktar	Pay(%)	Miktar	Pay(%)
Türkiye'nin İhracatı	7.602.340	100.0	7.288.752	100.0	8.262.546	100.0
Tarım Ürünleri	862.594	11.3	1.064.295	14.6	1.152.773	13.9
Maden Ürünleri	120.855	1.6	104.770	1.4	115.298	1.4
Endüstri Ürünleri	6.618.691	87.1	6.119.687	84.0	6.997.475	84.6
Türkiye'nin İthalatı	10048.755	100.0	12.249.505	100.0	10.278.786	100.0
Tarım Ürünleri	195.493	1.9	330.326	2.6	233.125	2.3
Maden Ürünleri	40.359	0.4	36.445	0.3	34.842	0.3
Endüstri Ürünleri	9.812.904	97.7	12.582.735	97.2	10.010.819	97.4

Kaynak: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", Ankara, Ocak 1996, s.252.

Tablo 26: Türk Vatandaş ve İşçilerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	Türk		Türk İşçileri	Oran (%)
	Vatandaşları	Oran (%)		
Almanya	1.918.395	61.7	766.648	58.5
Fransa	254.000	8.2	104.432	8.0
Hollanda	252.000	8.1	85.498	6.5
Belçika	90.425	2.9	23.488	1.8
İngiltere	32.910	1.1	14.274	1.1
Danimarka	33.653	1.1	13.412	1.0
İtalya	5.165	0.2	2.065	0.2
Avusturya	150.000	4.8	56.279	4.3
İsveç	36.001	1.2	9.300	0.7
İsviçre	76.612	2.5	37.371	2.9
Avrupa Toplam (*)	2.856.798	92.0	1.114.615	85.1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (**)	152.199	4.9	141.630	10.8
Avustralya	45.000	1.5	29.000	2.2
BDT	22.000	0.7	22.000	1.7
Diğer	32.033	1.0	2.848	0.2
Genel Toplam	3.080.721	100.0	1.310.093	100.0

Kaynak: DPT, 1995 Yıllık Programı, s.140-141

(*) İspanya, Lüksemburg, Portekiz, İrlanda, Norveç gibi ihmal edilebilir rakamlar ayrıca belirtilmemiştir.

(**) S. Arabistan, Libya, Irak, Katar, Ürdün, Kuveyt.

Tablo 27: 1970-1994 Yılları Arasında İşçi Havaleleri (milyon \$)

Yıllar	Toplam Havaleler	İthalat	İhracat	İthalata Oranı (%)	İhracata Oranı (%)
1970	273.0	948	589	28	48
1971	471.0	1.171	677	40	69
1972	740.0	1.563	885	47	84
1973	1.183.0	2.086	1.317	57	89
1974	1.426.0	3.778	1.532	38	94
1976	983.0	5.129	1.960	19	50
1977	982.0	5.796	1.753	20	56
1978	983.0	4.599	2.288	21	43
1979	1.634.0	5.069	2.261	34	75
1980	2.071.0	7.667	2.910	27	72
1981	2.500.0	8.9	4.700	29	53
1982	2.186.5	8.843	5.746	24	38
1983	1.553.7	9.235	5.728	17	27
1984	1.881.2	10.757	7.133	17	26
1985	1.774.3	11.613	7.958	15	22
1986	1.696.0	11.105	7.457	15	22
1987	2.102.0	14.158	10.190	14	20
1988	1.865.0	14.335	11.662	13	15
1989	3.229.0	15.792	11.625	20	27
1990	3.337.0	22.302	12.960	14	25
1991	2.819.0	21.007	13.667	13	21
1992	3.008.0	23.081	14.891	13	20
1993	2.919.0	29.771	15.611	10	19
1994	2.627.0	22.606	18.390	12	14

Kaynak: Türk İşleri Merkezi, Türkiye'den Avrupa Birliğine Göç Hareketleri, s.115.
Brüksel, 1993, (1970-1990 arası) Türkiye Merkez Bankası (1991-1994 arası)

Tablo 28: 1994 Yılında Türkiye'ye Gelen Yabancılar (Ocak-Ekim 1994)

Ülke	Turist Sayısı	Toplam İçindeki Payı
Almanya	920.630	15.50
Avusturya	129.960	2.10
Belçika	69.891	1.10
Danimarka	74.519	1.20
Finlandiya	73.837	1.20
Fransa	211.310	3.50
Hollanda	171.765	2.80
İngiltere	551.482	9.20
İrlanda	31.126	0.50
İspanya	37.085	0.60
İsveç	87.156	1.40
İtalya	100.332	1.60
Lüksemburg	1.306	0.02
Portekiz	9.146	0.15
Yunanistan	108.121	1.70
AB Toplam	2.577.665	43.40
OECD Toplam	3.046.334	51.30

Kaynak:Turizm Bakanlığı,Yatırım Genel Müdürlüğü,Araştırma-Değerlendirme Bölümü,1995, s.93.

SONUÇ

Avrupa ekonomisi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, sanayi ve teknolojinin küreselleşme ile bağlantılı olarak büyük değişmelere yönelmektedir. Avrupa Birliği sadece kendi içinde değil, Avrupa'nın uzun süredir bağlarının ve ilişkilerinin bulunduğu diğer ülkeler açısından da büyük bir etkileşime neden olmaktadır.

Avrupa Birliği 1973 yılından itibaren genişlemeye başlaması, 1995 yılında 15 ülkeyi kapsayan dinamik bir blok halini alması doğal olarak AB içinde önemli değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Konjunktürel krizler ve belirli sektörlerde eskiyen teknolojiye bağlı olarak yaşanan krizler, Avrupa Birliği içinde bölgesel kalkınma alanında bir politika oluşturma ve geliştirme ihtiyacı doğurmuştur. Bu bağlamda 1975 yılında Avrupa Birliği bölgesel politikasının temelleri atılmıştır. Böylece Avrupa Birliği bölgesel politikasının oluşturulması ile tüm yapısal yardımlar belli bir düzene kavuşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nin Üçüncü ülkelere yönelik kalkınma programının iki parasal kaynağı vardır. Bunlardan ilki, Birlik bütçesinden, ikincisi ise Avrupa Yatırım Bankası özkaynaklarından üçüncü ülkelere ayrılan fonlardır.

Akdeniz Bölgesi, Avrupa Birliği açısından gerek ekonomik, gerekse sosyal açıdan büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içinde Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini

Bütünleşmiş Akdeniz Programları çerçevesinde belli dönemler için Akdeniz ülkelerine (Birlik içi ve Birlik dışı) mali yardımlar sözkonusudur. Birlik içi Akdeniz ülkelerine yapılan mali yardımlar göz önüne aldığımızda en yüksek yardım İspanya ve Portekiz'e gerçekleştiği görülmektedir. İspanya'ya 1989-1994 yılları arasında 18.408.000 milyon ECU, Portekize ise, 1989-1994 yılları arasında 18.469.585 milyon ECU tutarında yardım sağlanmıştır. Yunanistan'a ise 1986-1992 yılları arasında 3.213.391 milyon ECU, İtalya'ya 1987-1988/1992-1993 yılları arasında: 2.568.035 milyon ECU, Fransa ise 1986-1988 yılları arasında 1.232.750 milyon ECU yardım tahsis edilmiştir.

Birlik dışı Akdeniz ülkelerine baktığımızda, 1978-1991 döneminde Magrep ülkelerine (Fas, Cezayir, Tunus) ve Maşrek ülkelerine (Mısır, Lübnan, Suriye, Ürdün) bütçe kaynaklarından toplam 1.337.000 milyon ECU ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan 1.965.000 milyon ECU tutarında kredi sağlanmıştır. Bu ülkelerde dördüncü mali protokoller (1992-1996) kapsamında bütçe kaynaklarından 1.075.000 milyon ECU ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan 1.300.000 milyon ECU tutarında kredi sağlanmıştır.

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde Avrupa Birliği'ne üye olmayan Akdeniz ülkelerinin menfaatine yönelik olarak 230 milyon ECU, 1992-1996 dönemi için belirlenmiştir. Aynı çerçevede Avrupa Yatırım Bankası bölgesel ve çevreye yönelik faaliyetler için 1.800 milyon ECU tutarında bir meblağ ayırmıştır.

Kuzey Akdeniz ülkeleri (Kıbrıs, Malta, Türkiye) 1965-1993 yılları arasında Birlik bütçesinden 672.5 milyon ECU tutarında yardım almış ve 262 milyon ECU tutarında Avrupa Yatırım Bankası kredisinden faydalanmıştır. Ayrıca, Yugoslavya ise toplam 1.607 milyon ECU

döndüncü mali protokol dışında Birlik 28 yıl boyunca toplam 827 milyon ECU tutarında destek sağlamıştır. Diğer Akdeniz ülkeleri ile karşılaştırıldığında, örneğin Mısır ve Yugoslavya çok daha kısa zamanda aynı tutarda ve daha fazla yardım sağlanmıştır.

Türkiye, Birlik ile arasındaki Gümrük Birliği'ni bir adım ileri götürmek gereğini duymuştur. 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Birliği, 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin başvurusunu olumlu karşılamamıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin tam üyeliğe ehil ancak henüz hazır olmadığını ve ilişkilerinin Ankara Anlaşması ilkelerine göre, Gümrük Birliği'nin tamamlanması yönünde geliştirilmesi gerektiğini açıklamıştır. 1992 yılından itibaren Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler yoğunlaşmış ve Gümrük Birliği hedefleri yolunda çalışmalar hızlanmıştır. 1993-1994 yıllarında yapılan müzakereler sonucunda 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği resmen tamamlanmıştır.

Böylece Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'nin tamamlanması, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğini hedefleyen bütünleşme sürecinin dönüm noktasıdır. Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye son dönemine geçmiş bulunmaktadır. Bu dönemde Türkiye siyasal, sosyal, ekonomik yapısında Avrupa Birliği'ne uygun güçlenme ve gelişme Türkiye'yi tam üyeliğe götürecektir.

Bütünleşmiş Akdeniz politikası çerçevesinde yatan temel ekonomik yaklaşım Akdeniz ülkelerinin ekonomik yapılarının anlaşmalarla liberalizasyona ulaşması doğrultusundadır. Akdeniz ülkeleri bu durumu tek başına sırtlayamayacağı için mali protokollerle desteklenmesi öngörülmüştür. Akdeniz ülkeleriyle yapılan anlaşmalar üç tiptir. Bunlardan ilki, serbest ticaret anlaşması şeklinde olan anlaşmalar (İsrail örneği), ikincisi tam üyeliğe yönelik anlaşmalar (Yunanistan ve Türkiye ile yapılan anlaşmalar), üçüncü tip anlaşmalar diğer Akdeniz

lkeleri ile yapılan anlaşmalardır. Bu çerçevede incelendiğinde Türkiye hem Bütünleşmiş Akdeniz politikası'na dahil ülke hem de tam üyeliğe yönelik ikinci tip anlaşmalardan geriye kalan tek ülkedir.

Yenileştirilmiş Akdeniz politikası Türkiye açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye dördüncü mali protokol müzakerelerini 1980 yılında tamamlamış olduğundan konuyla ilgili oybirliğini beklemektedir. Dördüncü protokollerle ilgili karar Türkiye açısından bir değişiklik getirmemektedir. Ekonomik reform politikalarının desteklenmesi yönündeki karar ise sadece Magrep ve Maşrek ülkelerini içermekte Türkiye'yi kapsam dışı tutmaktadır. Avrupa Yatırım Bankası Kredilerinin verilebilmesi için de 12 Avrupa Birliği Merkez Bankasının onayının gerekmesi, Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik bir krediyi veto etmesini mümkün kılmaktadır. Yatay Mali İşbirliği kapsamındaki bütçe harcamalarının global bir şekilde ele alınması Türkiye'nin durumunun da tüm Akdeniz lkeleriyle birlikte değerlendirilmesi gereğini doğurmaktadır.

Türkiye'nin Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası içerisinde yer alması Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesinde bir engel değil aksine tamamlar niteliktedir. Avrupa Birliği için Türkiye ekonomik, politik hatta kültürel olarak önem taşıyan vazgeçilmeyecek bir ülkedir. Sadece değişme potansiyeli olan büyük bir pazar değildir. Bundan ayrı olarak Akdeniz havzası, Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya ve Ortadoğu politikaları bakımından da önem taşıyan bir ortak ülke konumundadır.

Bu olumlu gelişmeler çerçevesinde Türkiye, Yenileştirilmiş Akdeniz politikası içerisinde yatay mali işbirliği kapsamındaki Med programlarından en iyi şekilde yararlanmalıdır. Ne kadar çok proje ile bu programlara katılırsa, bu programlara sağlanan mali yardımlardan o derece yararlanabilir.

- ÇİMEN, Ahmet :Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, İstanbul, 1996.
- GÖNEN, Emre-SERDAROĞLU, Selcan :Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Vardığı Nokta, 1996 Hükümetlerarası Konferansı ve Türkiye'nin Bu Gelişimdeki Yeri, İKV Yayınları, Nisan 1996.
- İKV Yayınları :Avrupa Topluluğu ve Türkiye-AT İlişkileri, İstanbul, 1992
 :İKV Dergisi, Sayı:83, Eylül 1990.
 :İKV Dergisi, Sayı:88, Şubat 1991.
 :İKV Dergisi, Sayı:90, Nisan 1991.
 :İKV Dergisi, Sayı:118, Mart-Nisan 1994.
 :İKV Dergisi, Sayı:120, Temmuz-Ağustos 1994.
 :İKV Dergisi, Sayı:125, Temmuz-Ağustos 1995.
 :İKV Bülteni, 1-15 Temmuz 1995.
 :İKV Bülteni, 15-31 Aralık 1995.
- İstanbul Sanayi Odası Araştırma Bölümü :“1996 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi”, İstanbul, Nisan 1996.
- KARLUK, Rıdvan :Avrupa Birliği ve Türkiye,İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul, 1996.
- KOÇ,Erol :Avrupa Toplulukları'nın Akdeniz Politikası,İKV Yayınları, İstanbul, 1986.
- KUTLU Erol :Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye'den AT'ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:656, Eskişehir, 1992.

- MANİSALI, Erol : **Gümrük Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Bedeli**, İstanbul, 1995.
- Official Journal
of the European
Communities : NO L-197, 23.7.1985.
: NO C-221, 28.8.1989.
: NO L-370, 19.12.1989.
NO C-140, 19.5.1995.
- OĞUZ, Şebnem
Karauçak : **Avrupa Toplulu'nun Akdeniz Politikası**, İKV Yayınları, İstanbul, 1991.
- ÖZKÜTEN, Sema : **İspanya, Portekiz Yunanistan Ekonomileri**, Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, Nisan 1995.
- T.C. Başbakanlık
Dış Ticaret
Müsteşarlığı : **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, Ocak 1996.
: **Avrupa Toplulukları Konusunda Tebliğler**, Ankara, Nisan 1992.
: **İhracat Açısından Ülke Değerlendirmeleri**, Sayı:1, Ankara, 1994.
- T.C. Sanayicileri ve
İşadamları Derneği : **1996 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Ocak 1996.
- TÖRE, Nahit : **"Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri"**, Ankara Üniversitesi AT Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, Mart 1996.

Yedinci Beş Yıllık
Kalkınma Planı
Özel İhtisas

Komisyonu Raporu

:Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu, Ankara, 1995.

:Barcelona Declaration Adopted At the Euro-Mediterranean Conference, 27-28 Nowember 1995.

:DEİK Bülteni, Eylül 1993.

:DEİK Bülteni, Haziran 1995.

:Doing Business in Cyprus, 1991.

:Dosya Gazetesi, 1 Ocak 1996.

:EC. News Dergisi, Sayı:17, Mart-Nisan 1995.

:EC. News Dergisi, Sayı:22, Ocak 1996.

:Ekonomik Forum Dergisi, Sayı:12, 15 Aralık 1995.

:Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:1, Ocak 1996.

:Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:2-3, Şubat-Mart, 1996.

:Güncel Avrupa Dergisi, Sayı:6, Haziran-Temmuz 1996.

:Hedef Dergisi, Sayı:3, 1996.

:IMF EIU Egypt, No.2, 1993.

:İGEME Dergisi:Sayı:6,Kasım 1988.

:İGEME Dergisi:Sayı:103,Kasım 1995.

:TİSK Dergisi, Sayı:9, Haziran 1990.

Verimlilik Dergisi Sayı:4, 1992.

:Yeniyüzyıl Gazetesi, 26 Ekim 1995.

:Yeniyüzyıl Gazetesi, 14 Aralık 1995.

:Yeniyüzyıl Gazetesi, 16 Aralık 1995.